AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VOLKAN ALTINTAŞ

TURİZM GELİŞİMİNİN YEREL HALKIN YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNE ETKİLERİ: ALANYA BÖLGE MODELİ

Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2010

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VOLKAN ALTINTAŞ

TURİZM GELİŞİMİNİN YEREL HALKIN YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNE ETKİLERİ: ALANYA BÖLGE MODELİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Aydın ÇEVİRGEN

Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2010

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Volkan ALTINTAŞ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ahmet Aktaş

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Aydın Gevigen

Üye : Prof. Dr. Sevinç Güçlü

Üye : Doç. Dr. Can Deniz Köksal

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sebahattin Karaman

Tez Konusu: Turizm Gelişiminin Yerel Halkın Yaşam Kalitesi Üzerine Etkileri : Alanya Bölge Modeli

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi 26/11/2010

Mezuniyet Tarihi :.../...../2010

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİLLER LİSTESİ	**iv**
TABLOLAR LİSTESİ	**v**
KISALTMALAR LİSTESİ	**vii**
ÖZET	**viii**
SUMMARY	**ix**
ÖNSÖZ	**x**
GİRİŞ	**1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TURİZMİN GELİŞİMİ VE TURİZMİN ETKİLERİ KAVRAMLARI

1.1. Turizm Gelişimi Kavramı	3
1.1.1. Turizm Gelişimine Yönelik Yaklaşımlar	5
1.1.1.1. Butler'ın Turizm Yaşam Eğrisi (Yaşam Döngü Modeli)	5
1.1.1.2. Doxey Irridex Modeli	9
1.1.1.3. Turizm Gelişimine Farklı Yaklaşımlar	10
1.1.1.4. Sosyolojik Modeller	12
1.2. Turizmin Etkileri	16
1.2.1. Turizmin Sosyal Etkisi	18
1.2.2. Turizmin Kültürel Etkisi	19
1.2.3. Turizmin Ekonomik Etkisi	19
1.2.4. Turizmin Çevresel Etkisi	20
1.3. Yerel Halkın Turizme Yönelik Algılama, Tutumu ve Davranışı Arasındaki İlişki	22
1.3.1. Turizm Gelişiminin ve Etkilerinin Yerel Halk Tarafından Algılanması	24
1.3.2. Turizmde Yerel Halkın Önemi	26
1.4. Sürdürülebilir Turizm	32
1.4.1. Yerel Halk - Sürdürülebilir Turizm İlişkisi	34

İKİNCİ BÖLÜM
YAŞAM KALİTESİ VE TURİZM

2.1. Yaşam Kalitesi Kavramı 36

2.2. Yaşam Kalitesinin Bileşenleri 40

2.2.1. Ekonomik Refah Düzeyi 40

2.2.2. İçsel Refah Düzeyi 40

2.2.3. Sağlık ve Güvenlik 41

2.2.4. Toplumun Refah Düzeyi 41

2.3. Yaşam Kalitesi Modelleri 43

2.4. Yaşam Kalitesinin Ölçümü 47

2.5. Turizm ve Yaşam Kalitesi 53

2.5.1.Turizm ve Yaşam Kalitesine İlişkin Çalışmalar 55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN AMACI, ARAŞTIRMANIN MODELİ, ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE ÖNEMİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 68

3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri 70

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 75

3.4. Araştırmanın Yöntemi 76

3.4.1.Araştırmanın Örneklemi 76

3.4.2. Veri Toplama Araçları 79

3.5. Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizleri 85

3.5.1. Güvenilirlik Analizi 85

3.5.1.1. Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi 86

3.5.1.2. Turistle Etkileşim Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi 89

3.5.1.3. Topluluğa Bağlılık Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi 90

3.5.1.4. Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğinin (SUSTAS) Güvenilirlik Analizi 88

3.5.2. Geçerlilik Analizi 93

3.5.2.1. Yaşam Kalitesine Ölçeğine Ait Geçerlilik Analizi 94

3.5.2.2. Turistle Etkileşim Ölçeğine Ait Geçerlilik Analizi 96

3.5.2.3. Topluluğa Bağlılık Ölçeğine Ait Geçerlilik Analizi 97
3.5.2.4. Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğine (SUSTAS) Ait Geçerlilik Analizi 99
3.5.3. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Uygulanması ve Yapısal Eşitlik Modellemesi 102
3.5.3.1. Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğine (SUSTAS) İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 106
3.5.3.2. Yaşam Kalitesi Ölçeği Faktörlerine Doğrulayıcı Faktör Analizi 111
3.5.3.3. Turizm Etkileşim Ölçeği Faktörlerine Doğrulayıcı Faktör Analizi 114
3.5.3.4. Topluluğa Bağlılık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 116
3.6. Araştırmanın Bulgu ve Yorumları 118
3.6.1. Ankete İlişkin Demografik Özellikler 118
3.6.2. Ölçeklere Yönelik Diğer Bulgu ve Analizler 120
3.7. Araştırma Modelinin Test Edilmesi 127

SONUÇ VE ÖNERİLER 132
KAYNAKÇA 139
EKLER 158
EK-1: Ön Test Anket Form Örneği 158
EK-2: Asıl Uygulama Anketi (Ön Test Sonrası) 163
EK-3: Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Tabloları 168
ÖZGEÇMİŞ 171

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Topluluğun Turizme Bakışı 4

Şekil 1.2. Butler'ın Turizm Yaşam Döngü Modeli 7

Şekil 1.3. Doxey'in Irridex Modeli 10

Şekil 1.4. Turizmin Etkileri ve Değerler 16

Şekil 1.5. Algılamalar, Tutumlar ve Davranışlar Arasındaki İlişki 23

Şekil 1.6. Yerel Halkın Turizme Karşı Tutum ve Davranışları 24

Şekil 1.7. Turizm Gelişiminin Algılanması 25

Şekil 1.8. Yerel Halkın Turizm Bakışını Anlamaya Yönelik Çerçeve 28

Şekil 1.9. Yerel Halkın Turizme Bakışında Gücün Rolü 30

Sekil 2.1. Yaşam Kalitesi ve Sürdürülebilirlik İlişkisi 37

Şekil 2.2. Yaşam Kalitesinin Kavramlaştırılma Süreci 39

Şekil 2.3. Kriel'in Yaşam Kalitesi Modeli 43

Şekil 2.4. Budapeşte Modeli 44

Şekil 2.5. Rahman ve Arkadaşlarının Yaşam Kalitesi Modeli 45

Şekil 2.6. Turizmin Yaşam Kalitesine Etkileri Üzerine Bir Model 46

Şekil 2.7. Yaşam Kalitesini Oluşturan Objektif ve Subjektif Göstergeler 51

Sekil 2.8. Yerel Halk ve Turist Arasında Yaşam Kalitesi Tecrübelerinin İlişkisi 54

Şekil 2.9. Sürdürülebilirlik, Toplum ve Yaşam Kalitesi İlişkisi 55

Şekil 2.10. Aşağıdan Yukarıya Yayılma Teorisi (Bottom-up spillover theory) 61

Şekil 3.1. Araştırma Modeli 74

Şekil 3.2. SUSTAS Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 108

Şekil 3.3. Yaşam Kalitesi Ölçeği Faktörlerine Doğrulayıcı Faktör Analizi 112

Şekil 3.4. Turistle Etkileşim Ölçeği Faktörlerine Doğrulayıcı Faktör Analizi 115

Şekil 3.5. Topluluğa Bağlılık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 117

Şekil 3.6. Araştırma Modeline İlişkin Boyutlar 128

Şekil 3.7. Araştırma Modeli Sonuçları 130

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Butler`ın Turizm Yaşam Döngü Modelinde Kullanılan Ölçümlerden Örnekler 6
Tablo 1.2. Turizm Bölgesinin Gelişim Aşamaları ve Özellikleri 8
Tablo 1.3. Yerel Halkın Turizm Algılamalarına Yönelik Çalışmalarda Kullanılan Teorilerden Örnekler 15
Tablo 1.4. Turizmin pozitif ve negatif etkileri 21
Tablo 1.5. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Geliştirdikleri Davranışları Etkileyen Faktörler ve Ortaya Konan Çalışmalardan Örnekler 32
Tablo 2.1. Yaşam Kalitesinin Tanımları ve Temel Bileşenlerinden Örnekler 42
Tablo 2.2. Literatürde Tartışılan Önemli Yaşam Kalitesi Bileşenlerine Ait Göstergeler ve Açıklayıcılar 47
Tablo 2.3. Bireysel Yaşam Kalitesinin Ölçümü 48
Tablo 2.4.Yaşam Kalitesinin Metodolojik Ölçümü 49
Tablo 2.5. Sıklıkla Kullanılan Objektif ve Subjektif Göstergeler 50
Tablo 2.6. Yaşamın Dört Özelliği 52
Tablo 2.7. Yaşam Kalitesinin Ölçümünde Kullanılan Farklı Göstergeler 53
Tablo 2.8. Yaşam Kalitesi Alanı ve Bileşenlerine İlişkin Bir Örnek 56
Tablo 2.9. Yaşam Kalitesi ve Turizm İlişkisini Ortaya Koyan Literatür 62
Tablo 3.1. Araştırma Modelinde Yer Alan Boyutlar Arası İlişki 72
Tablo 3.2. Alanya'nın Turizm Geliri 74
Tablo 3.3. Alanya'nın Türk Turizmindeki Yeri 75
Tablo 3.4 Araştırmaya Konu Olan Belediyelerin Nüfusları 76
Tablo 3.5. Örnekleme Ait Erkek-Kadın Nüfus Dağılımı (Yüzde) 78
Tablo 3.6. Örneklemin Belediye Nüfuslarına Göre Dağılımı 78
Tablo 3.7. Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğine ait Önermeler 80
Tablo 3.8. Topluluğa Bağlılık Ölçeğine ait Önermeler 82
Tablo 3.9. Turistle Etkileşim Ölçeğine ait Önermeler 83
Tablo 3.10. Yaşam Kalitesi Ölçeğine Ait Önermeler 83
Tablo 3.11. Yaşam Kalitesi Ölçeğine İlişkin Boyut İstatistikleri 87
Tablo 3.12. Yaşam Kalitesi Ölçeğine Ait Korelasyon 88
Tablo 3.13. Turistle Etkileşim Ölçeğine İlişkin Boyut İstatistikleri 89
Tablo 3.14. Turistle Etkileşim Ölçeğine Ait Korelasyon Matrisi 89

Tablo 3.15. Topluluğa Bağlılık Ölçeğine İlişkin Boyut İstatistikleri 90
Tablo 3.16. Topluluğa Bağlılık Ölçeğine Ait Korelasyon Matrisi 90
Tablo 3.17. Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğine İlişkin Boyut İstatistikleri 91
Tablo 3.18. SUSTAS Ölçeğine Ait Korelasyon 92
Tablo 3.19. Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları 95
Tablo 3.20. Turistle Etkileşim Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları 97
Tablo 3.21. Topluluğa Bağlılık Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları 98
Tablo 3.22. Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğine (SUSTAS) Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları 100
Tablo 3.23. Lisrel Uyum İyiliği İndeksleri 105
Tablo 3.24. SUSTAS İçin Uyum İyiliği Kriterleri 107
Tablo 3.25. SUSTAS Ölçeğine ait Açıklanan Varyans ve Yapı Güvenilirliği 110
Tablo 3.26. Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Uyum İyiliği Kriterleri 111
Tablo 3.27. Yaşam Kalitesine Ölçeğine Ait Açıklanan Varyans ve Yapı Güvenilirliği 113
Tablo 3.28. Turistle Etkileşim Ölçeğinin Uyum İyiliği Kriterleri 114
Tablo 3.29. Turistle Etkileşim Ölçeğine Ait Açıklanan Varyans ve Yapı Güvenilirliği 115
Tablo 3.30. Topluluğa Bağlılık Ölçeğinin Uyum İyiliği Kriterleri 116
Tablo 3.31. Topluluğa Bağlılık Ölçeğine Ait Açıklanan Varyans ve Yapı Güvenilirliği 117
Tablo 3.32. Asıl Anket Çalışmasının Demografik Sonuçları 119
Tablo 3.33. T testi sonuçları 122
Tablo 3.34. Varyans testi (ANOVA) sonuçları 125
Tablo 3.35. Araştırma Modeline Ait Uyum Kriterleri 129
Tablo 3.36. Yapısal Model Sonuçları ve Hipotezlerin Kabul Durumu 131

KISALTMALAR LİSTESİ

TIAS	Tourism Impact Attitude Scale
SUSTAS	Sustainable Tourism Attitude Scale
TQOL	Tourism Quality of Life
LISREL	Lineer Structural Relations
DFA	Doğrulayıcı Faktör Analizi
SEM	Structural Equation Model
YEM	Yapısal Eşitlik Modelleme
GOF	Goodness of Fıt Statistics
GFI	Goodness of Fit Index
AGFI	Adjusted Goodness of Fıt Index
RMSEA	Root Mean Square Error of Approximation
CFI	Comparative Fit Index
NFI	Normed Fıt Index
NNFI	Non-normed Fit Index
SRMR	Standardized Root Mean Square Error
TLI	Tucker-Lewis Indeks
ECVI	Expected Cross-Validation Index
AIC	Akaike's Information Criteria
IFI	Incremental Fit Index
CAIC	Consistent version of Akaike's Information Criterion
MI	Modification Index

ÖZET

TURİZM GELİŞİMİNİN YEREL HALKIN YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNE ETKİLERİ: ALANYA BÖLGE MODELİ

Bu çalışmada turizm ile özdeşleşen bir bölge olan Alanya uygulama alanı olarak alınarak, Alanya'da yaşayan yerel halkın yaşam kalitesinde turizm gelişiminin rolü üzerinde durulmuştur. Yaşam kalitesi kavramının subjektif açıdan değerlendirildiği bu çalışmada Alanya'daki yerel halkın algıladığı yaşam kalitesi, sürdürülebilir turizm tutumu ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Sürdürülebilir turizm tutumunu etkilediği öngörülen turistle etkileşim ve topluluğa bağlılık kavramları ile algılanan yaşam kalitesi arasındaki ilişki, ortaya koyulan modelle ölçülmeye çalışılmıştır. Bu modele göre turistle etkileşim ve topluluğa bağlılık ile sürdürülebilir turizm gelişimi arasında negatif ilişkinin varlığı kabul edilirken, topluluğa bağlılık ve sürdürülebilir turizm gelişimi ile yaşam kalitesi arasında pozitif yönlü ilişki varsayımında bulunulmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre topluluğa bağlılık ve turistle etkileşim ile yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimi tutumu konusundaki ilişki negatif yönde anlamlı bulunurken, topluluğa bağlılık ve yaşam kalitesi arasında anlamlı pozitif bir ilişki görülmüştür. Alanya'daki yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimine ilişkin tutumu ile algılanan yaşam kalitesi arasında ise ilişki de negatif yönde çıkmıştır.

SUMMARY

THE EFFECTS OF TOURISM DEVELOPMENT ON QUALITY OF LIFE OF RESIDENTS: THE MODEL OF ALANYA REGION

In this study the Alanya region, famous for tourism, is accepted as the field of application and the emphasis is on how the development of tourism affects the life quality of residents in this region. The term "quality of life" is used from the subjective perspective. The perception of the quality of life by the local people in Alanya is associated with a sustainable tourism attitude. A model is developed to show that interactions with tourists and community attachment affect the sustainable tourism attitude and the perceived quality of life. In this model, a negative relationship between the interactions with tourists, community attachment and sustainable tourism attitude is assumed. A positive relationship between community attachment, sustainable tourism and quality of life is also assumed.

According to the statistical results of the model, the relationship between community attachment, interactions with tourists and a sustainable tourism attitude is significantly negative. The relationship between community attachment and quality of life is significantly positive. One of the most interesting results was the relationship between sustainable tourism attitude and the perceived quality of life of the local people in Alanya.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada başından beri desteğini, zamanını ve bilgisini esirgemeyen danışman hocam Yrd.Doç.Dr.Aydın ÇEVİRGEN'e, görüşlerini her fırsatta benimle paylaşan Prof.Dr.Ahmet AKTAŞ'a, yakın ilgi ve yardımlarını her zaman hissettiğim Doç.Dr.Can Deniz KÖKSAL'a, çalışmamın ABD sürecinde tecrübelerini paylaşan Prof.Dr.Ercan SIRAKAYA'ya, uygulama sürecindeki desteğiyle Yrd.Doç.Dr.Cem Oktay GÜZELLER'e ve tez çalışmamın finansal desteğini sağlayan Alanya Sanayi ve Ticaret Odası'na verdikleri katkılardan dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmam süresince her an yanımda olan sevgili eşim Anna ve kızım Ela'ya da hem sabırlarından hem de desteklerinden dolayı ayrıca teşekkürlerimi iletiyorum.

Volkan ALTINTAŞ
Antalya, 2010

GİRİŞ

Turizm, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre dünyanın en hızlı gelişen endüstrilerinden biridir. Turizm karşılık beklemeden seyahat eden insanların hiçbir sektörde olmadığı haliyle topluluklara nüfuz ettiği bir süreçtir. Uluslararası turizm hareketlerine katılanların sayısı 1950'lerde yirmi beş milyon iken 2009 yılına gelindiğinde ortalama %4 civarında büyüme ile sekiz yüz seksen milyon rakama ulaşılmış olması turizm endüstrisinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Uluslararası turizm hareketleri, ihracat kalemi içinde dünyanın en çok kazandıran endüstrisi ve ödemeler dengesine olan katkısı ile de ülke ekonomileri açısından vazgeçilmez bir ekonomik denge unsurudur. Dünya hizmet sektörünün %35'ine karşılık gelen bu rakamın az gelişmiş ülkelerde %70'lere çıktığı görülmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı turizm dünyanın en önemli istihdam yaratan endüstrilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Turizm endüstrisi ülke ekonomilerinin alt yapı yatırımlarında büyük destek unsuru olarak görülürken, ortaya çıkan sonuçlar ise yerel halkın yaşam şartlarının iyileşmesine yardımcı olmaktadır.

Yerel halkın davranışlarının açıklanması, bu davranışların ve düşüncelerin güçlenmesi, turizm gelişim düzeylerinin belirlenmesi ve kapasitelerinin ortaya koyulması önemlidir. Çünkü bu paylaşımların bilinmemesi ya da göz ardı edilmesi mevcut turizm yatırımlarının geri dönüşümünde azalmaya neden olabileceği gibi mevcut verilerin ve eğilimlerin bilinmemesi turist talebinde daralmaya yol açarak gelecekteki turizm yatırımlarını da sekteye uğratabilecektir.

Doğru bir planlama yapılmadan ve yerel değerleri yok sayarak yapılacak turizm gelişimi, yerel topluluklara sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik anlamda zarar verebilir. Bu zararın en aza indirilmesi ve turizmden maksimum faydayı en doğru kaynaklarla kullanabilmek ise yerel halkın turizm gelişimini doğru algılamasına bağlıdır. Yerel halkın bu algılama sonucu ortaya koyacağı davranışlar, turizmin bölgedeki devamlılığı ve sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Turizmin sürdürülebilirliği konusunda yerel halkın tutumunu etkilediği düşünülen turistle etkileşim süreci ve yerel halkın topluluğa bağlılığı kavramları ise bu çalışmada ön plana çıkan kavramlar olmuştur.

Turizmin nihai hedefleri arasında yer alan yerel halkın yaşam kalitesini artırmak ise bu çalışmada ortaya koyulmak istenen sonuçlardandır. Yerel halkın algıladığı yaşam kalitesi kavramı incelenirken turizmin sürdürülebilirliği konusundaki yerel halkın tutumu göz

önüne alınmış ve turistle etkileşim ve topluluğa bağlılık düzeylerinin de yer aldığı bir modelle Alanya bölgesindeki yerel halkın algıladığı yaşam kalitesi ölçülmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde turizm gelişimi ve turizmin etkileri kavramları üzerinde durularak yerel halkın turizme yönelik algılama, tutumu ve davranışları ile turizmde yerel halkın önemi ve sürdürülebilir turizm- yerel halk ilişkisi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise yaşam kalitesi kavramına odaklanılarak yaşam kalitesinin bileşenleri, yaşam kalitesine ilişkin güncel modeller, yaşam kalitesinin ölçümü ve yaşam kalitesi çalışmaları ile turizm-yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye yönelik literatür derlemesi yapılmıştır.

Tezin üçüncü ve son bölümünde ise Alanya bölgesinde yaşayan ve örneklemi temsil eden belediye sınırları içinde yer alan yerel halkla yapılan ön test ve asıl uygulamaya ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Elde edilen bulgular ışığında sonuç ve öneriler ile çalışma sonlandırılmıştır.

1. BÖLÜM

TURİZMİN GELİŞİMİ VE TURİZMİN ETKİLERİ KAVRAMLARI

1.1. TURİZM GELİŞİMİ KAVRAMI

Gelişim, ekonomik büyümeden farklı olarak maddi yaşam standartlarının yanında yaşamın tüm alanında iyileştirmeleri ortaya koyacak arayışlar olarak ifade edilmektedir (Firebaugh ve Beck, 1994, s.634). Gelişim stratejileri bu bağlamda yoksulluğu, işsizliği ve eşitsizliği azaltma yönünde girişimlere yönelmektedir. Goulet'e göre (1992, s.166) gelişim kavramı, insan yaşamındaki pozitif ve sürekli değişime karşılık gelmektedir. Bu süreç ise toplulukların sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve tüm yaşam paradigmalarını etkileyen beş süreç olarak görülmektedir. Bu beş boyuttaki gelişim ise bireylerin yaşam kalitelerini tümüyle etkileyebilmektedir. Theodori (2000, s.36), gelişimin topluluk tarafından ilk olarak ekonomik sonuçlar olarak algılandığını, yerel halkın ekonomik gelişimi algılamasının ardından daha farklı alanlarda da gelişimin beklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Turizm geliştikçe bireylerin temel değerlerinin gelişmiş olması, turizm destinasyonlarının daha ayırt edilebilir olmasını sağlamaktadır (Ryan vd., 1998, s.117).

Turizm tüm dünyada ekonomik gelişim programlarının önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır (Harrill, 2004, s.260). Bu programlarda turizm gelişimi, yerel ekonomilerin değerini artırmaya yönelik olarak ortaya konan ekonomik faaliyetler olarak görülmektedir. Turizm gelişimi yeni istihdam, gelir, ek gelir vergisi, döviz girdisine kaynak oluştururken topluluğun alt yapısını güçlendirir, diğer ekonomileri etkiler (Ko ve Stewart, 2002, s.529). Turizm, aynı zamanda farklı sosyal ve kültürel yapılara sahip toplumların birbirleriyle ilişkiler kurmasına, farklı bilgi, görgü, gelenek ve kültür düzeyleri arasında bir etkileşim ve bunların sonucunda sosyal yapının, ahlak anlayışının ve giderek toplumsal davranış kalıplarının değişmesine yol açan bir sosyal olaydır (Baykan, 2007, s.15).

Turizm gelişimi, turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini yerel halkın faydasına çevirerek yaşam kalitesini artırmaya yönelik olmalıdır (Latkova, 2008, s.28). Özellikle turizm ağırlıklı bölgelerde yerel otoriteler, turizm gelişiminin planlaması ve politikasında en önemli güçtür. İlgili politik güçlerin desteğiyle turizm gelişiminde atılan adımlar, yerel halkın yaşamını etkileyebilir ve turist-yerel halk ilişkisinde negatif sosyal etkileri en aza indirebilir. Turizm gelişiminde yerel halk turist ilişkisinde kabullenme süreci bölgede turizm gelişiminin başarısını da beraberinde getirecektir. Murph (2008, s.122), bu nedenle turizmi "topluluk endüstrisi" olarak tanımlamaktadır. Topluluk endüstrisinde yerel halkın planlama sürecine dahil olmasıyla turizm sadece yerel halka ekonomik fayda sağlamakla kalmaz aynı zamanda turizmin ortaya koyduğu negatif, sosyal ve çevresel etkilerini de en az seviyelere indirmiş olur.

Turizm gelişimi yalnızca bir amaç olarak değil aynı zamanda topluluk gelişimi için bir araç ya da düzen olarak da görülmektedir (Ko ve Stewart, 2002, s.526). Turizm gelişimine yerel halk tarafından verilen desteğin anlaşılması yerel hükümetler, politika üretenler ve işverenler açısından önemlidir. Çünkü herhangi bir gelişimin başarısı ve sürdürülebilirliği yerel halkın aktif desteğine bağlıdır. Aksi bir durum ise gelişimi ya engeller ya da tamamen durdurur. Şayet yerel halk bölgelerinde yeni yatırıma ihtiyaç duyduklarını hissederlerse, ortaya çıkacak faydalar konusunda daha pozitif değerlendirmelerde bulunacak ve negatif etkiler göz ardı edilecektir (Gürsoy ve Rutherford, 2004, s.495). Değişimi problem olarak gören topluluklarda, turizm gelişimine karşı bir tavır olması muhtemeldir (Andriotis, 2005, s.74). Toplum tarafından turizm konusunda daha iyi kararların alınması, turizme desteğin ve daha olumlu bakışın ortaya çıkmasına neden olacaktır (Huh ve Vogt, 2008, s.448).

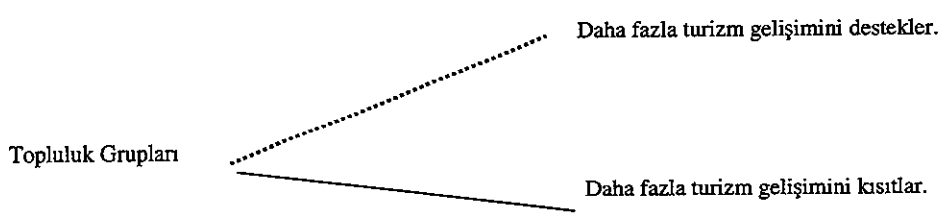

Şekil 1.1: Topluluğun Turizme Bakışı

Kaynak: Andriotis, K. (2005), "Community Groups' Perceptions of and Preferences for Tourism Development: Evidence from Crete", *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 29, s.79.

Turizm gelişimi toplulukların sosyal yapılarında değişikliklere neden olabilmektedir. Doğru planlanmayan, yerel değerlere ve çevre ile entegrasyona önem vermeyen turizm gelişimi, yerel topluluklara sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik anlamda zarar verir. Bir topluluk için turizm gelişiminin sürdürülebilir olması, turizm gelişimi ile yerel karakter ve değerlerin uyumunun sağlanması ve bu şekilde yerel halkın tutumunun sürekli dikkate alındığı geniş katılımlı bir toplumun ortaya konması ile mümkündür (Sheldon ve Abenoja, 2001, s.435).

Belli turistik destinasyonların gelişimi ve planlamasında topluluk katılımı, turizm gelişiminin sürdürülebilirliği açısından önemlidir (Dyer vd., 2007, s.414). Yerel halkın davranışları, turizm gelişimi hakkında inanışların oluşumunda önemlidir (Ambroz, 2008, s.65). Herhangi bir destinasyonda hiçbir turizm bilgisine sahip olmayan topluluklarda ilk turizm hareketleri şüphe, merak ve korku ile karşılanır (Lepp, 2007, s.883). Eğer yerel halkın turizm gelişimi konusunda güvenilirlik düzeyi yüksek ise yerel halk ile turizm işletmeleri arasındaki potansiyel çatışmalar minimum düzeyde kalacaktır (Chen, 2001, s.11).

1.1.1. Turizm Gelişimine Yönelik Yaklaşımlar

Yerel halkın davranışlarını şekillendiren faktörlerin çeşitliliği, araştırma sonuçlarını bir araya getirecek teorik bir çerçeveye gereksinim olduğunu göstermiştir. Böylelikle ortaya konacak teorik altyapı ile neden yerel halkın turizme karşı pozitif ya da negatif davranışlar sergilediğini görmek daha kolay olacaktır. Bu kısımda turizm gelişiminde ön plana çıkan teori ve modeller üzerinde durularak turizm gelişiminin teorik alt yapısı ortaya konulacaktır.

1.1.1.1. Butler'ın Turizm Yaşam Eğrisi (Yaşam Döngü Modeli)

1980 yılında Butler, ziyaretçi sayısı ve alt yapıyı dikkate alarak bir destinasyon bölgesinin gelişimini belli dönemlere ayırmış ve açıklamıştır. Butler, turizm gelişimini altı aşamalı yaşam döngü modeli olarak formüle etmiştir. Bunlar: Patlama, İçerme, Gelişme, Pekişme, Durgunluk ve Düşüş/Yeniden Canlanma dönemleridir. Butler'ın yaşam eğrisi, turistik bölgelerde turizm gelişimi için yerel halk desteğinin azalmasıyla ortaya çıkan negatif etkilerin görülmesinin normal olduğunu açıklamaktadır (Butler, 1980, s.7). Butler'ın hipotezine göre, belli bir bölgeye gelen turist sayısı arttıkça

başlangıçta turistlere olağanüstü hoşgörülü yaklaşan halk, turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan uzun dönemde sağlayacağı fayda konusunda giderek daha kuşkucu olmakta ve bu nedenle turistlere olan tavrı da olumsuz yönde değişmektedir. Bunun nedeni, turizmin gelişiminden beklenen ekonomik fayda elde edilse bile, başlangıçta hiç hesap edilmeyen veya önemsenmeyen sosyal ve çevresel maliyetlerin giderek öne çıkması, dolayısıyla halkın kendileri açısından turistin önemi konusunda kuşkuya kapılmasıdır. Sonuç olarak söz konusu bölgede turizm gerilemeye başlayacaktır (Akış, 1996, s.13).

Tablo 1.1: Butler`ın Turizm Yaşam Döngü Modelinde Kullanılan Ölçümlerden Örnekler

ÇALIŞMA	ÖLÇÜMLER
Akış ve diğerleri (1996)	Destinasyon yaşam döngüsünü ortaya koyan faktörlerden 10 yıllık veriler
Hovinen (2002)	-Yıllık gelen turist sayısı -Turizm sektörünün yarattığı brüt satış miktarı - Turizm altyapısındaki değişiklikler
Faulkner ve Tideswell (1997)	-Turizm gelişim düzeyi - Turist/ Yerel halk oranı - Turist çeşidi - Mevsimsellik
Hernandez ve diğerleri (1996)	Destinasyon yaşam döngüsünü ortaya koyan faktörlerden 10 yıllık veriler
Karplus ve Krakover (2004)	-Uzun süreçli olarak aylık geceleme bilgisi - Alt yapı yatırımı - Güvenlik göstergeleri
Lundtrop ve Wanhill (2001)	Yıllık turist girişleri
Russell ve Faulkner (2004)	Farklı girişimcilik aktiviteleri
Tooman (1997)	Destinasyon yaşam döngüsünü ortaya koyan faktörlerden 10 yıllık veriler
Weaver (1990)	Destinasyon yaşam döngüsünü ortaya koyan faktörlerden 10 yıllık veriler
Weaver ve Lawton (2001)	Destinasyon yaşam döngüsünü ortaya koyan faktörlerden 10 yıllık veriler

Kaynak: Latkova, P. (2008), "An Examination of Factors Predicting Residents` Support for Tourism Development", *PhD Thesis* , Michigan State University, USA, s.56.

Butler'ın ortaya koyduğu bu model çerçevesinde birçok farklı coğrafyada son otuz yıl içinde çok farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda çeşitli ölçümlemelerle bir

destinasyonun yaşam döngüsünü ortaya koyan faktörler yıllar itibariyle ele alındığı gibi, turist girişleri özelinde de çalışılmıştır.

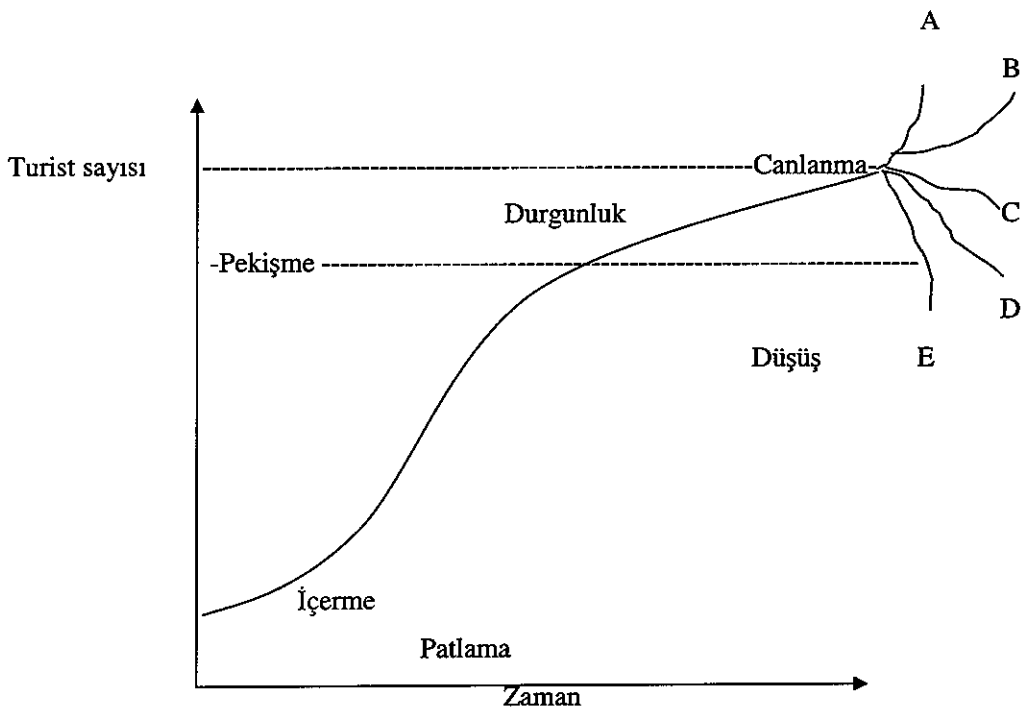

Şekil 1.2: Butler'ın Turizm Yaşam Döngü Modeli

Kaynak: Butler R.W. (1980), "The Concept of Tourism Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources", *Canadian Geographer*, 24(1), s. 9.

Tablo 1.2: Turizm Bölgesinin Gelişim Aşamaları ve Özellikleri

Patlama
-Az turist-kamu faaliyetleri olmaksızın yapılan ziyaretler
-Ziyaretçilerin doğal fiziksel özellikler nedeniyle bölgeden etkilenmesi
-Belli ziyaretçi profili
İçerme
- Yerel halk ile gelişen turizm endüstrisi arasında sınırlı etkileşim ve temel hizmetlerin sağlanması
- Belli pazar alanı ortaya çıkması
Gelişme
- Turistik faaliyetlerin gelişimi ve artan tanıtım çabaları
- Dışarıdan gelenler tarafından turist ile ticaretin daha geniş kontrolü
- En yoğun turizm dönemlerinde turist sayısının yerel halkın nüfusundan fazla olması
Pekişme
- Turizm yerel ekonomin önemli bir parçası
- Büyüme oranlarının yatay seyri
- İyi organize olmuş iş alanları-bölgelerin şekillenmesi
- Zarar verici faaliyetlerin geri plana atılması
- Yerel çabalarla turizm sezonunun uzatılması
Durgunluk
- Turist sayısında en üst düzeye ulaşma ve kapasitede son nokta
- Sağlam bir destinasyon imajı-ancak moda değil.
- Konaklama sektöründe gerileme sinyalleri ve gayrimenkullerin yüksek oranda prim yapması
Durgunluk Sonrası
- Bölgesel otoritelerin yönetim kararlarındaki başarıya bağlı olarak ortaya çıkan beş ihtimal- ya iyileşme ya da düşüş

Kaynak: Agarwal S. (1997), "The Resort Cycle and Seaside Tourism: An Assesment of its Applicability and Validity", *Tourism Management*, 18(2), s.66.

Curtis (1997, s.88), turizm gelişiminden elde edilen faydayı artırmak için ortaya konan strateji ve politikaları uygulayan destinasyonların, bir taraftan ekonomik kazancı düşünürken diğer taraftan sosyal ve çevresel etkilere gereğinden daha az değer verdiğini söylemiştir. Özellikle yetersiz planlama ve fazla gelişen Akdeniz çanağındaki kitlesel

turizm bölgelerinin ayakta kalabilmeleri için tekrar kendilerini gözden geçirmeleri gerektiğini belirtmiştir.

McGehee ve Meaves (1998, s.17), turizm gelişimiyle ilgili oluşumlarda katılımla ilgili sürecin ne kadar çok paylaşılır ve tabana yayılır olması sağlanırsa, yerel halk için ekonomik olmayan ihtiyaçların da o kadar önemli hale geleceğini belirtmiştir.

Algılanan turizm etkilerini doğru bir şekilde çerçevelendirmek için turizm gelişimi tartışmasının yapılması gereklidir. Başarılı bir turizm gelişim planı ortaya koymadan önce ise uzun süreli gözleme dayalı bir çalışma ile ekonomik, sosyal ve çevresel değişkenler analiz edilmelidir (Upruch ve Teivane, 2000, s.501). Joppe (1996, s.480), yerel halkın turizm gelişimi konusunda heterojenliğini desteklemektedir. Ayrıca toplulukların kesin-ortak-bilinen ilgi alanlarının olmadığını bu nedenle insanların ve grupların çok çeşitli düşüncelere sahip olduğunu belirtmektedir.

Capenerhurst (1994, s.149), turizm gelişimine verilen tepkinin yerel halkın büyüklüğüyle ilgili olduğunu belirtmektedir. Küçük toplulukların turizm gelişimine daha güçlü reaksiyon göstereceklerini çünkü onlar için turizm gelişiminin görünülebilirlikten uzak olduğunu ifade etmiştir.

1.1.1.2. Doxey Irridex Modeli

Doxey'in (1975) geliştirdiği Irridex Modeli, bir destinasyondaki topluluğun sosyal etkilerden kaynaklanan davranışlarını açıklamak üzere kurulmuştur. Turizm gelişiminin ilk dönemlerinde yerel halkın topluluğa fayda sağlayan ve yavaş yavaş gelir getirmeye başlayan turizm ziyaretlerine hoş bakıldığı görülmektedir. Küçük turizm planlamasının ortaya konduğu bu ilk süreç "Euphoria"(keyif) olarak adlandırılır. Zaman geçtikçe yerel halk artan ziyaretlerin farkına varır ve gelişmeye başlayan turizmin ticari avantajlarını görür. Aynı süreçte diğer bir toplulukta algılanan ve gerçekte karşılaşılan değişiklikler konusunda eleştirilerde bulunurlar. Bu sürece "Apaty (ilgisizlik)" denir. Bu dönemde ilk dönemdeki heyecan yoktur. Turizm gelişimi devam ettikçe yerel halk artan turist sayısından ve turizmden kaygı duymaya başlar. Bu döneme "Annoyance" (rahatsızlık) denir. Topluluk turiste tam anlamıyla doymuştur. Gelişimin son döneminde ise bölge kitlesel turizm hareketlerinin geliştiği bir alan haline gelmiştir. "Antagonism" (düşmanlık)

adı verilen bu dönemde turistlere hoş bakılmamakta ve çok farklı düşmanca tavırlarla turistlere yaklaşılmaktadır.

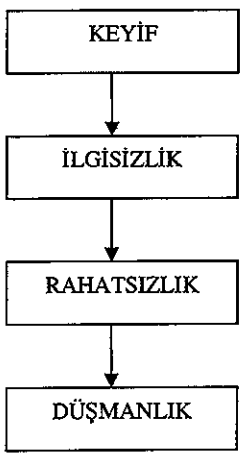

Şekil 1.3: Doxey'in Irridex Modeli

Kaynak: Williams, S. (1998), *Tourism Geograpies*, New York, Routledge, s.88.

Doxey önerdiği modelde (Irritation Index-Irridex), turistlerin artan sayısıyla ayırmış olduğu dört zamanı birbiriyle ilişkilendirmiştir. Doxey (1975, s.195), turistlerin sayısı arttıkça yerel halkın turistlere karşı daha düşmanca tavır içine gireceklerini belirtmiştir. Gerek Doxey'in Irridex modeli gerekse Butler'ın destinasyon yaşam eğrisi, davranışların önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca toplulukların turizm gelişimi konusundaki homojenliklerini de sorgulamaktadır (Mason ve Cheyne, 2000, s.391). Doxey Irridex'e göre değişen davranışlar ve turizm gelişim düzeyi arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Olgunluk düzeyine erişmiş turizm destinasyonlarındaki yerel halk, turizm hakkında daha fazla çekincelere sahip olacaktır (Ryan vd., 1998, s.126).

1.1.1.3. Turizm Gelişimine Farklı Bakışlar

Doxey'den farklı düşünen Horn ve Simmons (2002, s.135), turizm gelişimi konusunda benzer seviyelerdeki destinasyonların çok farklı tutumlar sergileyeceklerini belirtmiştir. Haywood (1986, s.166), turizmde doyum noktasına ulaşıldığı zaman planlama otoritelerinin belli tahminlerde bulunabileceğini ancak bu süreci dikkate almamalarını Doxey modelinin eksikliği olarak göstermektedir. Ap ve Crompton (1993, s.48), bir

toplulukta turizmin etkilerini ve yerel halk tarafından algılanmasını, turizmin gelişim süreci içinde açıklamaya çalışmıştır. Buna göre turizm gelişimi kabullenme, tolerans, dengeleme ve geri çekilme dönemlerinden oluşmaktadır. Bu süreç Butler'ın "turizm yaşam döngüsü modeli" ile benzerlik taşımaktadır. Burada dikkat çekilen nokta bir bölgede turizm talebi ve büyümesi arttıkça, topluluk üzerindeki etkileri giderek daha açık ve etkilenme daha negatif (olumsuz) yönde olmaktadır.

Getz (1994, s.250), İngiltere'de gerçekleştirdiği çalışmada "doğruluk peşinde olan" insanların turizmden yeteri kadar faydalanamadığını ve artan bir koruma etiğine sahip olduklarını belirtmektedir. Bu çalışmada araştırmacı ayrıca Doxey Indexini kısmen destekleyerek turizmden başka alternatifin olmadığı noktalarda yerel halkın daha fazla turisti kabul ettiğini ve bunun da negatif düşünceleri arttırdığını ifade etmiştir.

Hernandez, Cohen ve Garcia (1996, s.763), Doxey ve Butler'ın modellerinde önermedikleri "gelişim öncesi dönemi" turizm gelişim sürecine ekleyerek herhangi bir destinasyon gelişim sürecinde davranışların pozitif olduğunu açıklamışlardır. Porto Riko'da yaptıkları çalışmada yerel halkın farklı duygulara sahip olduğunu ve turizmin fayda ve maliyetlerinin bilincinde olduklarını göstermişlerdir.

Davis, Allen ve Cosenza (1988, s.5), Florida'da yaptıkları çalışmada yerel halkı beş gruba ayırmışlardır: İlk grup "Turizmden Nefret Edenler" grubudur. Bunlar turiste ve turizme karşı negatif tutum sergilemektedirler. İkinci grup" Sevenler" grubudur. Turizme karşı pozitif duruş göstermektedirler. Üçüncü grup "Tedbirli Romantikler" ise turizmin gelişimi konusunda bilinçli ve aynı zamanda büyüme karşıtı düşünceye de sahiptirler. "Aradakiler" dengeli düşünceye sahiptirler ve sektörün büyümesini de desteklemektedirler. "Bir Sebepten Sevenler" ise turizm gelişiminin iş yaratması ve yerel halka rekreasyonel açıdan fayda sağlamasının farkında olan gruptur.

Ap ve Crompton (1993, s.49), Teksas'ta yaptıkları çalışmada turizm etkilerine bağlı olarak yerel halkı dört gruba ayırmıştır. "Kucaklama" (Embracement) grubunda birey bir işte istihdam edildiğinde yani turizmden direkt fayda sağladığında turizmi desteklemektedir. "Tolerans" (Tolerance) turizm etkilerine bağlı maliyetler ve uygunsuzlukların yerel halk tarafından bir şekilde kabullenildiği gruptur. "Düzeltme" (Adjustment), turizmle yaşanan gerçekliğin kabulü olmakla birlikte burada sektörle ilgili herhangi bir pozitif ya da negatif duyguların açıklanması söz konusu değildir. "Geri

çekilme" (Withdrawal) grubu ise sessiz kabullenmeyi ifade etmektedir. Yerel halk turizme kızmaktadır. Sektörle paylaşımda bulunmak yerine çekilmektedir.

Smith ve Krannich (1998, s.790) üç tipoloji ortaya koymuştur. "Turizme Doymuş" bir destinasyon yüksek gelişimin başlangıcını tamamlamıştır. Yerel halk ya az turist istemekte ya da hiç turist istememektedir. Bu süreçteki topluluk gelecekte daha az turizm ve az artan nüfus ister. Sektördeki gelişmelere olumsuz bakar ve topluluklarda daha az ekonomik ve sosyal tatmin vardır. "Turizmin Farkına Varmış" topluluklarda artan bir turizm bilinci vardır. Yerel halk daha fazla turizmi talep eder. Son olarak "Turizme Aç" topluluklarda ise yerel ekonomiye daha fazla katkı sağlaması için turizm konusunda çok güçlü bir istek vardır.

Weaver ve Lawton (2001, s.447), Avustralya'da kırsal bölge ve şehir arasında kalan bir bölgedeki yerel halkın turizm gelişimi konusunda tutumlarını ölçmeye yönelik çalışmaları sonucunda yerel halkı üç gruba ayrılmışlardır: "Destekleyiciler", yeni ziyarete açık ve kendi toplulukları dışında yer alan insanlarla paylaşıma hazır, turistlerle sıklıkla kontağa geçen ve turizm sektöründe çalışan insanlardır. "Tarafsızlar", turizmin ekonomik avantajlarının farkında olmalarının yanında çeşitli sosyal olumsuzlukların da bilincindedirler. Turizmin faydasının maliyetinden fazla olduğunu bilerek hareket etmektedirler. "Karşı çıkanlar" ise turizm gelişimine karşı çıkmaktadırlar. Bu gruptakiler turistlerle son derece az kontakta olan turizme daha az pozitif bakan insanlardır.

1.1.1.4. Sosyolojik Modeller

Community Attachment (Topluluk Bağı), Social Exchange (Sosyal Değişim) ve Growth Machine (Büyüyen Örgüt) teorileri sosyoloji temellidir. Bu şekliyle diğer disiplinler turizm gelişiminin yerel halk üzerine etkilerini açıklamaya çalışmaktadır.

"Topluluğa Bağlılık" teorisinde turizm araştırmacıları genellikle yerel halk ile topluluğa olan bağ arasındaki ilişkiyi çift yönlü bir bakış açısıyla ele alırlar. Bağlılık araştırmaları bir çok farklı disiplinde tartışılan bir olgudur. Coğrafya bilimciler bağlılığı açıklamak ve ortaya koymak için "mekanın anlanması (hissedilmesi)" gerektiğini ifade ederken, sosyologlar belirli ve özel fiziksel bölgelerde örneğin çevresel değerler ve anlamlar gibi kavramlarla bağlılığı ifade etmeye çalışmışlardır. Cheng ve arkadaşları (2003), ortak sembollerin, ortak kavram veya dilin bir araya geldiği gruplarda bağlılık

kavramını açıklamaya çalışmıştır. Psikolojide, Hidalgo ve Hernandez (2001) çalışmasında olduğu gibi, bağlılığın sosyal ve fiziksel boyutlarının nasıl bir mekanda çeşitli anlamlarla farklılık gösterdiğini açıklamaktadır. Topluluğa bağlılık genelde pozitif bir algılama ile açıklanmaya çalışılsa da bazı araştırmacılar tarafından negatif yönlerinin de ortaya konduğu çalışmalar mevcuttur. Örneğin istenmeyen bir bölgeden ayrılmayı kısıtlayan veya bağlı bulunulan sosyal ilişkilerden bağımsız bir gelişimin engellenmesinde, bağlılık sürecinin negatif etkileri olduğu ifade edilmektedir (Beckley, 2003). Harrill (2004), turizmi topluluğun yaşam kalitesini azaltan bir sektör olarak görüp, bir topluluğa ne kadar çok insan eklenirse turizmin gelişimi hakkında bu insanların o kadar negatif düşünceye sahip olacaklarını öngören bir teori ile süreci açıklamaktadır.

Kasarda ve Janowitz (1974), geliştirdikleri topluluğa bağlılık modelinde bölgede kalış süresi, sosyal yapıdaki durum ve yaşam döngüsündeki dönemler arasında sistematik bir etkileşim olduğu varsayımından hareket etmektedir. Bu model bir çok araştırmacı tarafından da kullanılmıştır. Buna göre bölgede uzun süre kalış ile sosyal bağların güçlendirilmesi arasında yüksek bir korelasyon olduğu ifade edilmektedir (arkadaş, akraba ve toplumun diğer kesimleri ile etkileşim). Bölgede kalış süresi mekana bağlılığı etkileyen bir faktör olarak da görülebilmektedir. Ancak bazı çalışmalarda ise bunun tam tersi olduğunu ortaya koyan sonuçlar da elde edilmiştir (Cuba ve Hummon, 1993; Stedman, 2002). Bu nedenle bu konuda daha fazla araştırmanın yapılması gereği ortaya çıkmıştır. McCool ve Martin (1994), bölgeye yeni gelenlerin bölgede uzun kalanlara göre daha fazla topluluğa bağlılık gösterdiğini söylemişlerdir. Buna göre yeni gelenler için sosyal ilişkiler ve yerel ilişkilerin tersine yaşanılan mekanın güzelliği ya da fiziksel özellikleri ön plana çıkmaktadır.

Yerel halkın turizm gelişimi ve davranışlarıyla etkilerini açıklamaya yönelik teoriler arasında yerel halkın turizm davranışlarını algılamada en çok kabul edilen teorik çerçeve **"Sosyal Değişim Teorisi"**dir (Perdue, 1990, s.591). Turizm araştırmacıları "Sosyal Değişim Teorisi" ile sosyal ve çevresel değişikliklerin, ekonomik fayda ile turizm gelişiminin sonucu olduğunu belirtmişlerdir. Değişik ilişkilerden karşılıklı fayda arayanların kaynak değişimi olarak görülen bir teoridir. Dengesiz bir ilişkide kaynakların dengeli kullanılmasıyla yerel halk tarafından turizmin olumlu etkileri ön plana çıkacaktır (Harrill, 2004, s.263). "Sosyal Değişim Teorisi" sosyoloji, ekonomi ve sosyal psikoloji gibi alanlarda kullanılan sosyal ilişkilerin yönünü açıklamaya çalışan bir teoridir. Bu anlamda turizm araştırmacıları bu teoriyi organizasyonel bir çerçevede kullanarak, araştırma

bulgularını ekonomi ve sosyal psikoloji/sosyoloji arasında açıklama seçeneğine sahiptirler. Sosyal değişim teorisinde fayda ve maliyetler dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Faydalar, maliyetlerden fazla olduğu zaman, kişiler turizm konusunda pozitif tutum sergileyecektir. Tersi bir durumda da maliyetler faydadan fazla olduğunda ise negatif tutumun sergilenmesi de doğal kabul edilecektir. Turizmin tüm etkilerinin (ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel) farklı bileşenleri arasındaki ilişkiler, sosyal değişim teorisinin temelini oluşturmaktadır (Garcia, Verdugo ve Ruiz, 2008, s.96).

"**Büyüyen Örgüt**" teorisi ise yerel halk arasında gelişim davranışlarındaki farklılıkları anlamaya yardımcı olmaktadır. Turizm, ekonomik gelişim gücü olarak kullanıldığı zaman sektör büyüyen toplulukları da beraberinde getirecektir. Bu teoride önemli olan bireysel yerleşimlerden çok güçlü çıkar grupları tarafından kontrol edilen turizm gelişimidir (Harrill, 2004, s.264). Değişim sürecinde üç ana öğe bulunmaktadır: Ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel öğeler. Ekonomik bakış açısıyla bakıldığında sosyal değişim teorisi büyüyen örgüt teorisi ile ilişkilendirilebilir. Buna göre turizmden ekonomik olarak faydalanan yerel halk turizm gelişimi ve turistlere karşı daha olumlu olacaktır. Bazı araştırmacılar ise diğer taraftan çevresel faktörlere ekonomik faktörlerden daha fazla önem vermektedir. Turizmde istihdam yaratma ve fayda ilk öncelikler arasında olmasına rağmen yerel halk turizmi yerel kültürlerin daha çok öğrenilmesi ve geleneksel kültürün korunması amacıyla da kullanmaktadır (Besculides, Lee ve McCormick, 2002, s.310).

Tablo 1.3: Yerel Halkın Turizm Algılamalarına Yönelik Çalışmalarda Kullanılan Teorilerden Örnekler

YAPILAN ÇALIŞMALAR	ORTAYA KONAN TEORİ
Akış ve diğerleri (1996)	Doxey Irridex Modeli
Allen ve diğerleri (1988)	Sosyal Taşıma Kapasitesi
Andereck ve diğerleri (2005)	Sosyal Değişim Teorisi
Andriotis (2005)	Sosyal Değişim Teorisi
Andriotis ve Vaughan (2003)	Sosyal Degisim Teorisi
Carmichael ve diğerleri (2002)	Sosyal Değişim Teorisi ve Sosyal Taşıma Kapasitesi
Çavuş ve Tanrısevdi (2003)	Doxey Irridex Modeli
Deccio ve Baloğlu (2002)	Sosyal Degisim Teorisi
Faulkner ve Tideswell (1997)	Doxey Irridex Modeli ve Sosyal Değişim Teorisi
Getz (1994)	Sosyal Değişim Teorisi
Gürsoy ve diğerleri (2002)	Sosyal Değişim Teorisi
Gürsoy ve Rutherford (2004)	Sosyal Degisim Teorisi
Hernandez ve diğerleri (1996)	Doxey Irridex Modeli ve Sosyal Değişim Teorisi
Jurowski ve diğerleri (1997)	Sosyal Değişim Teorisi
Jurowski ve Gürsoy (2004)	Sosyal Değişim Teorisi
Kayat (2002)	Sosyal Değişim Teorisi
Lee ve Back (2002)	Sosyal Değişim Teorisi ve Sosyal Taşıma Kapasitesi
Madgiral (1995)	Büyüyen Örgüt Teorisi
Martin(1996)	Büyüyen Örgüt Teorisi
Mason ve Cheney (2000)	Doxey Irridex Modeli
McGehee ve Andereck (2004)	Sosyal Değişim Teorisi
Perdue ve diğerleri	Sosyal Değişim Teorisi ve Sosyal Taşıma Kapasitesi
Ryan ve diğerleri (1998)	Doxey Irridex Modeli
Tye ve diğerleri (2002)	Sosyal Değişim Teorisi
Weaver ve Lawton (2001)	Doxey Irridex Modeli
Yoon ve diğerleri (2001)	Sosyal Değişim Teorisi

1.2. TURİZMİN ETKİLERİ

Turizm temelli aktiviteler, ürünler, hizmetler ya da turistik alanların kalitesi ne olursa olsun turizm yerel topluluklara ve çevresine sosyal, ekonomik ve çevresel önemli etkiler bırakır. Ancak ortaya konan bu etkiler topluluktan topluğa değişiklik göstermektedir. Turizm çeşitliliği arttıkça sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkiler daha önemli hale gelmektedir (Dyer vd., 2007, s.411). Turizm olgusunun karmaşık yapısı, turizm gelişiminin toplam etkisini ölçmeyi neredeyse imkansız hale getirmektedir. Bu nedenle sosyal, ekonomik ve çevresel etkiler birbirine bağlıdır ve birbirinden etkilenmektedir (Nunkoo ve Ramkissoon, 2007, s.140).

Turizmin toplumsal yapı üzerinde meydana getirdiği temel etkilerin anlaşılabilmesi için turizmin birey, sosyal yapı ve kültür üzerindeki etkilerinin bilinmesi gereklidir. Bu da turizme sosyolojik bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Bunun için turist, turizmci ve yerel halkın bir arada yaşamasından kaynaklanan ilişkilerin yapısının ele alınması, bu ilişkiler neticesinde gelişen bireysel davranışların incelenmesi ve böylece grup ilişkilerinin yapısı ve bu ilişkilerdeki değişimlerin bilinmesi gerekmektedir (Avcıkurt, 2007 s.56).

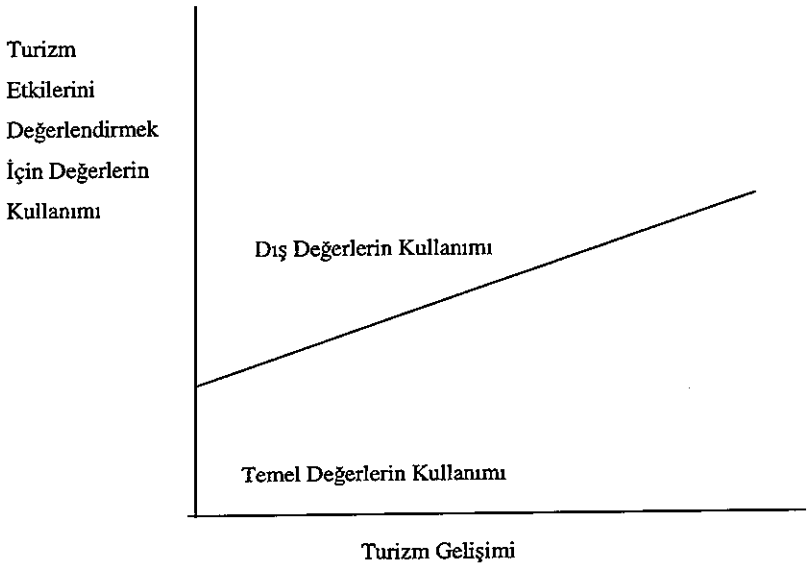

Şekil 1. 4: Turizmin Etkileri ve Değerler

Kaynak: Ryan C., Scotland A. ve Montgomery D. (1998), " Resident Attitudes to Tourism Development- A Comparative Study Between the Rangitikei, New Zealand and Bakewell, United Kingdom", *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 4, s.122.

Gelişimin ilk aşamasında turizm temel değerlere etki etmemektedir (topluluk, tutuculuk, özel hayat konuları gibi). Ancak turizm geliştikçe, insanların yaşam tarzına daha zorlayıcı bir şekilde girmektedir. Yani bireylerin temel değerlerini gözden geçirmeleri konusunda baskıcı bir sürece girilmiş olmaktadır.

Richardson (1991, s.14), turizmi sadece istihdam yaratan ve iş fırsatları ortaya çıkaran bir olgu olarak görmemekte, aynı zamanda bölgesel (yerel) ekonominin dengeye gelmesi, yerel halk ve turistler arasında kültürel değişimin sağlanması, topluluk refahı ve daha iyi rekreasyon faaliyetleri için turizmi vazgeçilmez kabul etmektedir. Pizam ve Milman (1984, s.11), turizm etkilerini demografik değişkenler (yaş ve cinsiyet gibi), mesleki değişkenler (meslek dağılımı gibi), kültürel değişkenler (gelenekler, dil ve din gibi), genel dönüşüm değişkenleri (değerler, ahlak ve cinsiyet rolleri gibi), çevresel etkiler (hava kirliliği ve trafik karmaşası) şeklinde kategorilendirmiştir.

Topluluklar turizm gelişimine ilişkin sonuçları genellikle üç kategoride değerlendirmektedirler. Bunlardan birincisi ekonomik etkiler içinde yer alan vergi geliri, artan iş imkanları, ek gelir, vergi yükü, enflasyon, bölgesel yönetim borçları gibi konulardır. Sosyo-kültürel etkiler geleneksel sanatların ve göreneklerin yeniden canlanması, artan kültürlerarası iletişim ve kültürleri anlama ve geleneksel kültürlerdeki değişiklikler olabilmektedir. Çevresel etkiler parkların ve doğal yaşamın korunması, kalabalık, hava, su ve gürültü kirliliği, doğal yaşamın yok edilmesi, yıkıcılık ve çöp atıkları gibi etkilerdir (Andereck vd., 2005, s.1060).

Turizmin etkileri kavramı, turizm literatüründe uzun yıllardır önemle üzerinde durulan ve tartışılan bir konudur. Son yıllardaki çalışmalar turizm gelişimi sonucu ortaya çıkan etkilerin yerel halk tarafından nasıl algılandığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu artan ilginin en önemli sebebi ise turizm gelişiminin sadece pozitif etkileri olması dışında yerel düzeyde negatif etkilerinin de olduğunun bilinmesidir (Ko ve Stewart, 2002, s.526).

Turizm yalnızca ekonomik bir olay olmayıp toplumsal, politik ve çevresel yönleri de olan toplumu ve dolayısıyla toplumsal yapıyı etkileyen bir harekettir. Bu nedenle turizmin etkileri değerlendirilirken sadece gelir getirici ve döviz kazandırıcı özellikleri gibi maddi ve ekonomik sonuçları değil, toplumsal ve kültürel yansımalarını da içeren ekonomik olmayan konular da irdelenmelidir (Özdemir, 1992, s.55).

Literatürden anlaşıldığı üzere her bir turizm etkileri çalışmasını dünya genelinde geçerli sonuçlar haline getirmek zordur. Turizmin etkilerinin olduğunu bilmek sorunları çözmeyebilir ancak bu etkilerin kaynaklarını anlayarak, turistler ile yerel halk ve çevre arasındaki etkileşimin boyutlarını ortaya koymak önemlidir. Bu kaynaklar genellikle ikiye ayrılmaktadır: Turist faktörü ve turistik bölge faktörü. Turist faktörü, turistlerin turistik bölgeye getirdiği etkilerdir. Demografik elemanlar, sosyal farklılıklar ve ziyaretçi sayısı gibi öğeleri içermektedir. Turistik bölge faktörü, bölgeye ait olan, seyahat zinciri ve döngüsü, turizmin yerel halk tarafından algılanışı ve kabullenilişi ve yerel yaşam ve liderlik gibi konuları içermektedir (Çalışkan ve Tütüncü, 2008, s.811).

Turizmin negatif etkilerinin ve yerel halkın hangi şartlar altında turizm gelişimine tepki gösterdiği gerçek hayatta bilinmekle birlikte, bu konuya ilişkin yapılan çalışmaların sayısının azlığı da dikkat çeken önemli bir husustur (Snaith ve Haley, 1999, s.596).

1.2.1.Turizmin Sosyal Etkileri

Kozak ve arkadaşları (2001, s.10) turizmi farklı sosyal ve kültürel yapılara sahip olan toplumların birbirleriyle ilişkiler kurmasına, farklı bilgi, görgü, gelenek ve kültür düzeyleri arasındaki bir etkileşim ve bunların sonucunda sosyal yapının ahlak anlayışının ve giderek toplumsal davranış kalıplarının değişmesine yol açan sosyal bir olay olarak açıklamaktadır. Turizm olgusu farklı sosyo-kültürel yapıya sahip toplumlar arasında etkileşim sağlamaktadır. Bu etkileşim, sosyal yapıda bazı değişimlere yol açmaktadır. Turizm sektörü açısından, sosyal çevrenin etkisi oldukça önemlidir. Sosyal yapının benimsemeyeceği, tolerans gösteremeyeceği süreçler, işletme veya bölge turizminin yaşamını sona erdirebilmektedir (Berber, 2003, s.207).

Turizm ve turist sayısı arttıkça yerel topluluklar üzerinde sosyo-kültürel etkilerin görülmesi olasıdır. Turizmin sosyal etkilerinin değerlendirilmesinin birçok yolu bulunmaktadır. Ancak 1970'lerden sonra turizmin sosyal etkilerinin ampirik olarak değerlendirilmesinde sıklıkla kullanılan yol yerel topluluklar tarafından algılanan etkilerin ölçülmesi şeklindedir.

Turizm literatüründeki turizmin sosyal etkilerini inceleyenlerin önemli bir bölümü turizm paydaşlarının konuyla ilgilenmelerini önermektedir. Ayrıca toplum temelli planlamanın turizm gelişiminin başlangıç düzeyinin parçası olması gerektiği de

vurgulanmaktadır. Planlama sürecinde yerel halk yer aldığı zaman turizm gelişiminin sosyal yönü ortaya çıkacak ve sosyal etkiler yerel topluluk tarafından daha uygun biçimde anlaşılır olacaktır (Ko ve Stewart, 2002, s.524).

Turizmin sosyal etkileri araştırmalarının çoğu turizmin uzun süredir bölgede varlığını hissettirdiği, yerleştiği zaman diliminden sonra yapılmaktadır. Ancak sosyal etki çalışmalarında eksik kalan noktalardan biri, bu yapının kurulmasından önce araştırmaların çok fazla yapılmamış olmasıdır. Bu çalışmalar böylelikle toplumun davranışlarını kıyaslamayı bize göstererek planlama sürecine yardımcı olmaktadır (Keogh, 1990, s.455).

Sosyal etkiler, destinasyon araştırmalarında gittikçe artan bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Çünkü turizmin sosyal etkileri, turizm algılamalarının hemen hemen tümüne odaklanmaktadır (Lawton, 2005, s.189).

1.2.2. Turizmin Kültürel Etkileri

Kültürel etkiler insanlar arasında sosyal değişimden daha fazlasını ifade etmektedir. Turizm gelişimi ve faaliyetleri sonucunda sanat, gelenek, görenek gibi kültürel öğelerde ortaya çıkan değişiklikler kültürel etkiler olarak adlandırılmaktadır. Turizm gelişimi ile belli bölgelerde, belli halklara ait kültürel öğelerin kaybolması ya da gelişmesi turizmin kültür üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olarak görülmektedir (Fridgen, 1991, s.97).

Yerel halk, kültürel tarihin korunması ve kültürel mirasa sahip çıkılması konusunda belli bakış açısıyla turizme yaklaşırken turizmin yerel kültürü yok ettiği, kültürel davranış yapılarında genellikle olumsuz süreçleri beraberinde getirdiği de tartışma konularından biridir (Weaver ve Lawton, 2001, s.445). Literatüre bakıldığında kültürel etkiler çoğunlukla sosyal etkilerle birlikte değerlendirilmiş ve dikkate alınmıştır.

1.2.3. Turizmin Ekonomik Etkileri

Ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan bölgelerde yerel halk turizm gelişim maliyetine mevcut durumda daha az yoğunlaşırken, ekonomik kazançlar konusunda daha hevesli tavır sergilemektedir (Liu ve Var, 1986, s.201).

Yerel halk turizmin ekonomik öneminin farkındadır. Ancak bölgelerindeki süre gelen gelişimin devamına izin verilip verilmeyeceği konusunda kaygıları da vardır (Ryan, Scotland ve Montgomery, 1998, s.123). Doğru işleyen planlamaya ya da yönetime sahip olmayan turizm faaliyetleri, turizmin ekonomik faydalarının eşit dağıtılmamasına neden olur. Bununla beraber bu süreç toplulukların/yerel halkın turistlere düşmanca davranmalarına da neden olabilmektedir (Harrill, 2004, s.254).

Turizm birçok farklı sektörle ilişki içinde olduğundan turizm ile birçok sektörün mal ve hizmet tüketiminde artış olduğu görülmektedir. Bu süreç yarattığı gelir ile birlikte istihdam imkanlarının artmasına ve bölge halklarının turizmden en üst düzeyde faydalanmasına neden olmaktadır. Emek yoğun sektör olan turizmin sağladığı girdi, ekonomide geniş anlamda gelir akışının oluşmasını ve dolayısıyla insanların refah düzeylerinde olumlu değişiklikleri de beraberinde getirmektedir.

1.2.4. Turizmin Çevresel Etkileri

Turizmin çevresel etkileri genellikle turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin fiziksel ve biyolojik etkilerine odaklanmaktadır (Sun ve Walsh, 1998, s.334). Çevresel konular içine doğal kaynakların yanlış kullanımı, kirlilik, ormanların yok olması ve artan çevresel bilinçsizlik girmektedir.

Çevresel olumlu etkiler doğal, arkeolojik ve tarihi alanların korunması, çevre kalitesinin iyileştirilmesi, çevrenin değerinin artırılması, altyapı olanaklarının geliştirilmesi, çevrenin ön plana çıkarılması iken olumsuz etkiler olarak su, hava ve gürültü kirlilikleri, görsel kirlenme, katı atıklar, ekolojik bozulmalar ve biyolojik çeşitliliğin azalması, arkeolojik ve tarihi alanların zarar görmesi ile alan kullanım sorunları görülmektedir (Mansuroğlu, 2006, s.36).

Yerel halkın turizmin çevresel etkileri konusundaki davranışları, birçok çalışmada çevresel konuların yer aldığı açıklama ve önermelerin çeşitlenmesi ve sayısının artmasıyla bir boyut olarak kabul görmüştür. Bazı çalışmalarda bu önermeler ayrı bir başlık altında yer alırken bazılarında genel faktörler içinde çevresel etkiler olarak kendine yer bulmuştur (Kuvan ve Akan, 2005, s.703). Turizmin kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri (pozitif/negatif) topluca Tablo 1.4.' de görülmektedir:

Tablo 1.4: Turizmin Pozitif ve Negatif Etkileri

Pozitif Ekonomik Etkiler
1. İstihdam olanakları sağlar. 2. Döviz girişine neden olur, 3. Geliri artırır. 4. Gayri Safi Milli Hasılayı artırır. 5. Altyapı faaliyet ve hizmetlerini iyileştirir. 6. Devlete vergi ödenmesini sağlar. 7. Ekonomiyi çeşitlendirir.
Negatif Ekonomik Etkiler
1. Enflasyona neden olur. 2.Yerel ürünlerde talep artışı sağlar, bu durum ilgili malların fiyatında artışa neden olur. 3. İthalatta boşluklara neden olur. 4. Mevsimsel istihdama neden olur. 5. Geleneksel iş düzeninin dışına çıkar. 6. İnşaat ve alt yapının düzenlenmesi konusunda maliyet riski ortaya çıkarır.
Pozitif sosyal etkiler
1. Ülke için olumlu imaj yaratır. 2. Turistler yanında yerel halka da rekreasyonel imkanlar sağlar. 3. Modernleşme sürecine yardımcı olur. 4. Eğitim imkanları sağlar.
Negatif sosyal etkiler
1. Servetlerdeki farklılıklar düşmanlığa ve kırgınlıklara neden olur. 2. Kalabalık, trafik sıkışıklığı ve izdihama neden olur. 3. Cinayet, fuhuş, uyuşturucu kullanımının artması sonucu ahlaki çöküşe neden olur. 4. Geleneksel toplum ve değerlerde çatışmaya neden olur.
Pozitif Kültürel etkiler
1.Yerel el sanatları, becerileri ve kültürel ifadelerin toplumda gurur duyulacak öğeler olmasını sağlar. 2. Kültürel mirası korur.
Negatif Kültürel etkiler
1.Yerel halk turistleri taklit ederek kültürel değerlerinden uzaklaşır. 2. El sanatlarının gelişimini engeller. 3.Kültürel kimlik kaybı yaşanır.
Pozitif Çevresel etkiler
1. Cevre koruma ve iyileştirmesinde denge sağlar. 2. Doğal yaşamı korur. 3. Doğa temelli eğitimi destekler.
Negatif Çevresel Etkiler
1. Hava, su ve toprak kirliliğine neden olur. 2. İnce toprak ve sahillerdeki toprakların ezilmesine neden olur. 3. Mercan ve kumulların yok olmasına neden olur. 4. Fauna ve florayı rahatsız eder.

Kaynak: Kim, K. (2002), "The Effects of Tourism Impacts Upon Quality of Life of Residents in The Community", *PhD Thesis*, The Virginia Polytechnic Institute and State University, USA, s. 8.

1.3.YEREL HALKIN TURİZME YÖNELİK ALGILAMA, TUTUMU VE DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tutumlar bireyin bir değere karşı sahip olduğu bakış olarak adlandırılabilir. Tutumlar düşüncelerin aksine çabuk değişmeyen algılar tarafından desteklenen, değerleriyle hatta kişiliğiyle çok derinden ilgili gerçek inanışlar olarak ifade edilmektedir. Faydalar özellikle değerleri içerir. Turizmde ekonomik ve ekonomik olmayan değerler, turizme yönelik tutumu etkilemektedir (Wang ve Pfister, 2008, s.88).

Eagly ve Chaiken (1993, s.1) tutumu psikolojik bir yönelim olarak ele alırken, lehine ya da aleyhine ortaya çıkan durumların belli kalıplara göre değerlendirilmesine vurgu yapmışlardır.

Tutumlar bir kişinin belirli çevresine doğru devamlı bir eğilim olarak adlandırılmaktadır. Tutumlar üç boyutta yapılanmıştır: Bilişsel- inançlar, bilgi, algılamalar; Duygusal-hoşlanma/hoşlanmama; davranışsal-belirli bir şey ya da yere karşı içgüdüsel faaliyetlerdir. Bu üç boyutun mantıkla açıklanması zordur. İlişkilerin gücü, bir tutumun önemi veya ilgisi durumsal faktörleri de içeren bir çok faktörden etkilenmektedir (Carmichael, 2000, s.605).

Algıların ve davranışların ölçülmesi için daha çok tüketici davranışları alanında olmak üzere bazı modeller önerilmiştir. Bu modellerden sıklıkla kullanılanı CAC modelidir. Cognitive-Affective-Conative bileşenler olarak ifade edilen bu modelde Cognitive (Bilişsel) insanlar, binalar gibi fiziksel varlıklar üzerinde yerel halkın turizmi nasıl algıladığını açıklar. Affective (Duygusal) bileşenler, bireylerin hoşlanmak/hoşlanmamak gibi hislerinin kavramsal algılamalarının dışa vurumudur. Conative (konatif) bileşenler ise bireyin reaksiyonlarına bağlıdır (Vaughan ve Edwards, 1999, s.361).

Ajzen ve Fishbein (1980, s.44), yerel halkın davranışlarını anlama konusunda "Theory of Reasoned Action" (Sebepli Hareket Teorisini) geliştirmiştir. Bu teori hiyerarşik bir modeldir. Şöyle ki; davranışlar niyetlenmiş davranış öğeleri tarafından etkilenir. Niyetlenmiş davranış öğeleri de tutumlar ve öznel normlardan etkilenir. Tutumlar ve normlar ise inanışlardan etkilenerek zincirleme bir hareketi ortaya koyar. Yerel halkın turizmi pozitif tutumla desteklemeleri sonucunda pro-turizm davranışlarının görülmesi, turizm yönetimi açısından bu teorinin önemini ortaya koymaktadır.

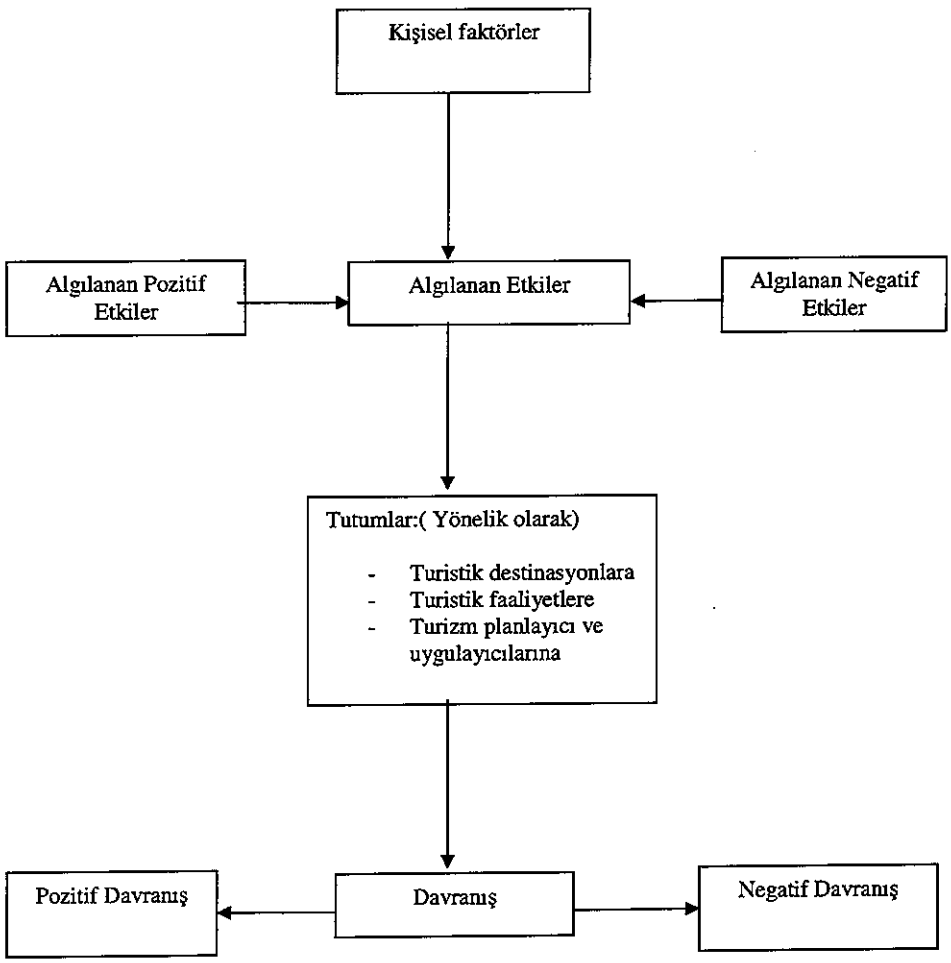

Şekil 1.5: Algılamalar, Tutumlar ve Davranışlar Arasındaki İlişki

Kaynak: Carmichael B.A. (2000), " A Matrix Model for Resident Attitudes and Behaviours in A Rapidly Changing Tourist Area", *Tourism Management*, 21, s.604.

Turizm davranışlarının bazı öncülleri vardır. Yerel halkın turistler ve turizm endüstrisi ile ilgilenme düzeyi, davranışlarıyla bazı ilişkilerin yakınlığını ortaya çıkarmıştır. Yerel halkın yaşadığı mekan ile turizm merkezi arasındaki mesafe, karar verme mekanizması ile olan ilgisi/ilişkisi, sektör hakkındaki bilgisi ve turistlerle ilişki düzeyi değişkenler olarak görülmektedir. Topluluğa bağlılık da değişken olarak inceleme konusu yapılmıştır. Bu bağlılık genellikle yaşam süresinin uzunluğu ve/veya doğduğu ya da büyüdüğü yerdeki yaşam süresi şekliyle ölçülmektedir. Bunun dışında demografik veriler ve davranışlar arasında tutarlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkan sonuçlar arasındadır (Andereck vd., 2005, s.1071).

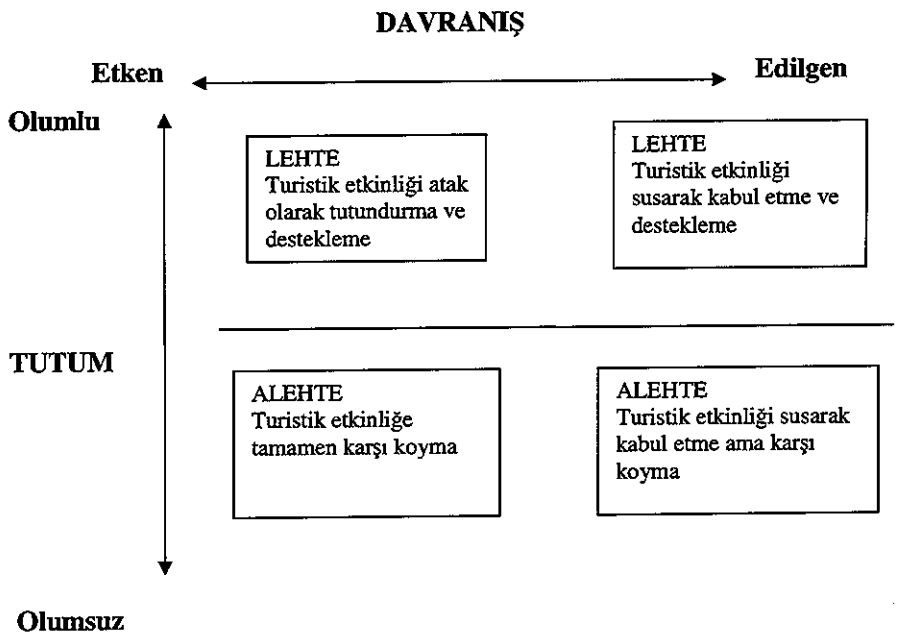

Şekil 1.6: Yerel Halkın Turizme Karşı Tutum ve Davranışları

Kaynak: Rızaoğlu B. (2003), *Turizm Davranışı*, Detay Yayıncılık, Ankara, s.299.

Yukarıdaki şekle göre yerel halk turizmi benimseyip destekleyebileceği gibi, tutum ve davranışlarında farklı durumların da ortaya çıkması muhtemeldir. Bir yandan turizme sahip çıkıp bu yönde olumlu davranışlarla olumlu tutum içinde yer alıp tutarlı bir duruş sergileyebilen yerel halk, diğer taraftan turizmi kabullenir gibi görünen davranışlar sergilese de davranışlardan farklı tutumlar ortaya koyarak kendi içinde tutarsız olabilmektedir.

1.3.1.Turizmin Gelişiminin ve Etkilerinin Yerel Halk Tarafından Algılanması

Turizmin yerel toplumlar üzerinde oluşturduğu etkinin, toplumu oluşturan bireyler arasında bir algılanma süreci söz konusudur. Bu algılanma sürecinin turizmin gelişim aşamasında öncelikle toplumu oluşturan bireyler arasında turizmin etkilerinin algılanması gerekmektedir. Daha sonra turizmin yerel toplum üzerindeki etkilerinin giderek günlük yaşamda kendini göstermesi ve bireylerin yaşamlarının içinde olumlu veya olumsuz yönde yer alması ile sonuçlanmaktadır (Kim, 2002, s.8).

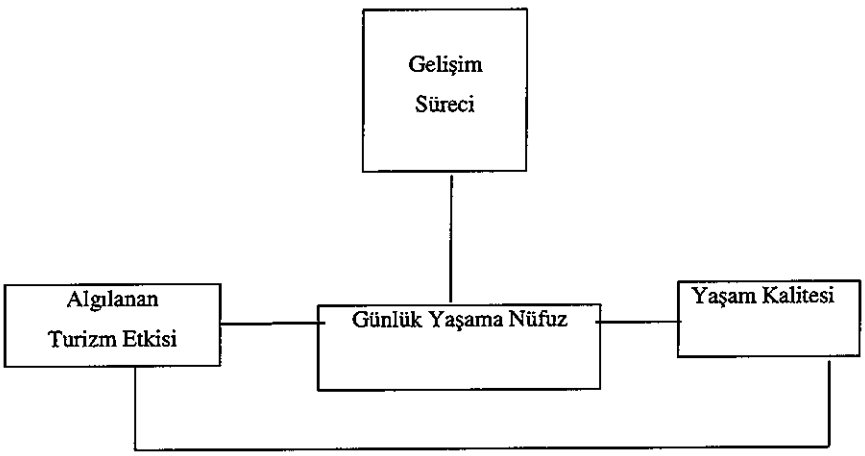

Şekil 1.7: Turizm Gelişiminin Algılanması

Kaynak: Kim, K. (2002), "The Effects of Tourism Impacts Upon Quality of Life of Residents in the Community", *PhD Thesis*, The Virginia Polytechnic Institute and State University, USA, s. 8.

Toplulukların davranışlarının ölçülmesinde iki farklı metodolojik yaklaşım vardır: Birincisi, teori olmadan istatistik yöntemleriyle yapılan ampirik çalışmalar; ikincisi, teori geliştirip uygulayan çalışmalar. Teorilerin geliştirilmesi ve test edilmesindeki sıkıntılar nedeniyle daha çok birinci yaklaşımın literatürde tercih edildiği görülmektedir.

Kantitatif yöntemler, kullanılan istatistik yöntemlerine göre ayrıma tutulabilir. Çok yönlü, tek yönlü ve hem çok hem tek yönlü kullanılan istatistiksel çalışmalar vardır. Tek yönlü teknikler tek faktörün etkisini araştırırken, çok yönlü teknikler iki veya daha fazla faktörün etkisini araştırır. Bu iki tekniğin bir arada kullanılması insanların sahip oldukları düşünceleri daha iyi anlamaya yöneliktir.

Ampirik çalışmalarda daha çok hem kişisel faktörler hem de turizm gelişimine yönelik yerel halkın tutumları incelenmiştir. Kişisel faktörler, bilgi, istihdam, turizm destinasyonuna olan mesafe, sosyo-demografik faktörler iken yerel halkın turizmle ilgili tutumunu belirleyen faktörler içinde ise ekonomik sonuçlar, artan istihdam imkanları, vergi gelirleri, gayrimenkul fiyatları, sosyal ve çevresel sonuçlar, rekreasyon fırsatları, tarihi değerler, trafik, doğal çevre, artan cinayetler yer almaktadır. Örneğin, Ap ve Crompton (1998), 147 tutum önermesi içinden 35 önermeli bir ölçek geliştirerek bunu farklı turizm gelişim özelliği gösteren üç bölgedeki üniversite öğrencilerine uygulamışlardır. Yedi boyuttan oluşan bu ölçek (sosyal, kültürel, ekonomik, çevresel, kargaşa, hizmetler, vergiler ve topluluk davranışları) boyutsal farklılıklar, yapı ve yakınsama geçerliliğini de ortaya koymuştur. Lankford ve Howard (1994), Oregon'daki kırsal bir bölgede yaptıkları

çalışmada 92 önerme havuzundan 27 tane önermeyi alarak uyguladıkları anket ile bölge halkının turizme karşı tutumlarını ölçmeye çalışmışlardır. Yerel turizm gelişimi ve bireysel, toplumsal faydalar şeklinde adlandırılan iki faktörle açıklanmaya çalışılan turizme karşı tutum ölçeği (TIAS) daha sonra bazı çalışmalarda kullanılarak ikiden fazla faktörle açıklanmıştır (Rollins, 1997) .

1.3.2. Turizmde Yerel Halkın Önemi

Andereck ve Vogt (2000, s.34), turizm araştırmalarında 1960'larda turizmin pozitif yönü ele alınırken, 1970'lerde daha çok turizmin negatif yönlerini içeren çalışmalara ağırlık verildiğini belirtmiştir. 1980'lerde daha dengeli yaklaşımla çalışmalar yapılırken, 1990'lara gelindiğinde topluluk düzeyinde "mikro" yaklaşımlara yönelik araştırmaların yoğunlaştığına vurgu yapan araştırmacılar, tüm bu gelişim sürecinde yerel halkın incelenmesi, yerel halkın turizmden etkilenmesine yönelik çalışmalar, turizm etkileri ile bu etkilerin turizm bölgelerindeki gelişiminin açıklanmaya çalışıldığını söylemişlerdir.

Turizm hem yerel hem de ulusal ölçekte gelir yaratan bir faaliyet olduğundan, bir toplulukta başarılı turizm gelişimi için yerel toplulukların desteklenmesi önemlidir. Turizm yerel halk için gelir ve istihdam yaratmaktadır. Turizm alt yapının oluşturulması, kültürel etkileşim ve politik istikrar ve çevresel koruma için gereklidir (Andriotis, 2005, s.77). Bir bölgede turizmin geliştirilebilmesi için birçok bileşenin (turizm altyapısı, çekicilikler, kentsel altyapı v.b.) birbirini desteklemesi gerekmektedir (Alaeddinoğlu, 2008, s.6). Bu bileşenlerden biri de, yerel halkın turizmi nasıl algıladığı ve neler beklediği sorusudur. Yerel halk turizm gelişim sürecinde rolleri olduklarını gördüklerinde ve turizme karşı pozitif tutuma sahip olduklarında turizm gelişebilir ve büyüyebilir. Özellikle kitle turizmin neden olduğu fiziksel ve kültürel çevredeki değişiklikler yerel halkın geleneksel yaşamlarında ve sahip oldukları değerler üzerinde etki yaratmaktadır (Ambroz, 2008, s.66).

Turizme bağlı ekonomilerin sürdürülebilir olması için yerel halkın bu süreçte gönüllü işbirlikçiler olması gerekmektedir. Yerel halk ve turistler arasındaki ilişkilerin yoğunluğuna bağlı olarak memnun turist profiline ulaşmada gönüllülük ve destek, turizmin başarısında büyük önem taşımaktadır (Ko ve Stewart, 2002, s.525).

Bir turizm destinasyonunda yerel halkın turizm gelişimi konusundaki beklentileri, tartışmaları da beraberinde getirir. Turizmin kabullenildiğine ilişkin göstergelerden biri,

yerel halkın turizme karşı takındığı tutumdur (Lepp, 2007, s.880). Örneğin bir turizm bölgesinde daha uzun yaşayan yerel halkın, turizm gelişimi konusunda daha negatif bir tutum sergilemesi mümkündür (Um ve Crompton, 1987, s.27). Bu nedenle yerel halkın turizm gelişimine karşı algılamaları ve davranışları, başarılı bir turizm gelişimindeki politikaları ortaya koymak, planlamak, mevcut ve gelecekteki turizm programlarının yürütülmesi ve pazarlanması açısından önemlidir (Ko ve Stewart, 2002, s.524).

Yerel halkın davranışlarıyla ilgili çalışmalar hem kavramsal hem de uygulamaya yönelik kaygılar taşımaktadır (Ryan vd., 1998, s.127). Yerel halk turistlerin kendileriyle etkileşime geçtiğini gördüğünde, yaşananların turistlerin tecrübelerinin bir parçası olduğu sonucunu çıkarması mümkündür. Benzer şekilde turistlerin kişisel tecrübelerinde yerel halk ile etkileşimin kalitesi, boyutu ve doğallığı son derece önemlidir. Bir toplulukta on yıldan daha uzun süredir yaşayan yerel halkın duygusal açıdan topluluğa daha bağlı olduğu ve bu duygularını daha kısa süreli kalanlara göre daha kolay ifade ettikleri görülmektedir (Mesch ve Manor, 1998, s.511). Ancak bunun yanında yerel halk ve toplulukların homojen olmadıklarına ilişkin kabul literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Turist-yerel halk ilişkilerinin geçici olması, genellikle tatilin kısa bir süreyi kapsaması ve ilişkinin çoğu kez yinelenmeyen bir özellik taşıması turist-yerel halk ilişkilerini etkilemekte ve sınırlamaktadır. Farklı kültürlerden gelen insanlar arasındaki ilişkilerin olumsuz tutum, algılama ve ön yargıya yol açabileceği, dil farklılıkları, ulusal köken, kimlik ve kültürel değerlerdeki farklılıkların yerel halk-turist ilişkisinde gerginliği artırabileceği görülebilmektedir (Avcıkurt, 2007, s.84).

Yerel halk düşüncelerini ortaya koyan çalışmalar iki kategoride incelenmektedir: Birincisi topluluk çalışmalarıdır. Topluluk, bir grup insanın aynı amaç veya düşünce etrafında toplanmasıdır. Bu çalışmalarda yerel halkın yerel düzeyde turizme gösterdiği tepki değerlendirilir ve turizm sektörünü destekleyecek ölçü olarak genel uzlaşı düzeyi kullanılır. Topluluklar genellikle coğrafik ya da politik özelliklerine göre ayrıma tabi tutulur. İkinci kategoride ise bireysel çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalarda yerel halkın bireysel düzeydeki farklılıkları araştırılır ve turizm davranışlarını ve düşüncelerini etkileyen bireysel özellikler ön plana çıkar. Yaş, gelir, topluluğa bağlılık, sektöre bağlılık gibi konular incelenmektedir. Bunun dışında her iki konuyu içeren çalışmalar da olmakla birlikte bunların sayısı sınırlıdır (Williams ve Lawson, 2001, s.270).

Turizm gelişimini herhangi bir şekilde sürdürebilmek için gelişimde temel nokta yerel halk olmalıdır (Choi ve Sırakaya, 2005, s.390). Topluluğa bağlılık, bölgede kalış süresi, turizme ekonomik bağlılık gibi sosyal ve ekonomik faktörler yerel halkın turizmden algılarını ve davranışlarını etkileyebilir (Besculides, Lee ve McCormick, 2002, s.304). Yerel halkın turizm sektörüne karşı oluşu ya da desteğinin biliniyor olması, negatif sosyal etkileri minimize edip, turizm gelişimi konusunda desteğin artırılmasını sağlayacaktır (Williams, 2001, s.272). Ancak yerel halk özellikle gelişmekte olan ülkelerde karar verme sürecinden ve proje yönetimlerinden dışlanmaktadır (Teye, Sönmez ve Sırakaya, 2002, s.672). Turizm planlayıcıları, yerel halkın turistik merkezlere olan yakınlığı/uzaklığına bağlı olarak sergilenen tavrı dikkate almalıdır. Turistik merkezlere yakın yaşayan yerel halkın ziyaretçilerle daha sıkı ilişki içinde olacağı ve bu nedenle turizmin faydaları konusunda negatif düşünceye sahip oldukları, dolayısıyla turizm gelişimi konusunda da çekingen bir tavır sergileyecekleri düşünülmektedir. Yerel halk artan turizm hareketleri nedeniyle kaynakların kullanımında azalma olacağını öngörmektedir (McCool, Moisey ve Nickerson, 2001, s.127).

Turizmin yerel ekonomiye önemli katkıları olduğu bölgelerde araştırmaların çoğunun yerel halkın davranışlarını ölçmeye odaklandığı görülmektedir (Mason ve Cheyne, 2000, s.393). Ancak bununla birlikte yapılan çalışmaların çok azı destinasyon yaşam eğrisinin başlangıç dönemindeki yerel halkın davranışlarını araştırmaya yöneliktir (Keogh, 1990, s.462). Bu nedenle uzun vadeye yayılmış, yerel halkın turizm algılamalarını ölçmeye yönelik çalışmalar, turizm gelişiminin aşamaları ve yerel ekonomi üzerine sonuçları, politika yapıcıları ve destinasyon geliştiricileri açısından daha sonraki aşamalardaki gelişmeleri karşılaştırabilmek ve olumsuz etkileri önlemek için uygun önlemleri almak adına önemlidir (Sırakaya, Teye ve Sönmez, 2002, s.62).

Yerel davranışlar konusunda yapılan çalışmaların azalmamasının üç nedeni vardır: Birincisi, başarılı bir turizm sektörünün gelişimi için turist ve turizmden yerel halkın algıladıkları ve davranışlarının değerlendirilmesi gereklidir. Uzun yıllardır elde edilen tecrübeler göstermiştir ki işbirliği, destek ve yerel halkın katılımı olmaksızın sürdürülebilir bir turizm endüstrisini oluşturmak zordur. İkincisi, yerel halkın davranışları topluluğun farklı gelişim süreçlerine göre değişiklikler gösterir. Doxey'in Irridex Indexi ve Butler'in destinasyon yaşam döngüsü modeli uzun zamandır turizmi anlatan modellerdir. Bu modeller yerel halkın davranışlarındaki değişiklikleri de öngörmektedir. Üçüncüsü, yerel halkın davranışları mekana bağlı olarak da değişiklik gösterir. Toplulukların yerleşimine

bağlı olarak yerel halk farklı şekillerde davranışlar sergilemektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı dünya genelinde çeşitli topluluklarda yerel halkın davranışlarını inceleyen çalışmalar ile açıklayıcı davranışsal modellerin arttığı görülmektedir (Sırakaya, Teye ve Sönmez, 2002, s.66). Literatüre göre turizm gelişimiyle ilgili davranışlar konusunda bölgede kalış süresinin ziyaretçilerle etkileşim düzeyinin ve meslek gibi faktörlerin tartışıldığı görülmektedir.

Doğan (1989, s.220), yerel halkın kendilerini turizmin ortaya çıkardığı etkilerden korumak için beş yolu olduğunu belirtmiştir: Direnme, Geri Çekilme, Sınırları Ayarlama, Yeniden Canlandırma ve Adaptasyon. Doğan, turizm gelişiminin ilk aşamasında toplulukların homojen bir özellik göstereceğini ifade ederken, destinasyonlar geliştikçe çeşitli düzenlemelere ihtiyaç duyulacağından toplumun bazı kesimlerinin turizmle ilgili konularda olumsuz tavır içine girebileceğini söylemektedir. Bu düzenlemelerin başarısı ya da başarısızlığı yerel halkın tutumlarını etkileyebilecektir.

Jurowski, Uysal ve William (1997, s.7), ABD'deki beş bölgede bulunan yerel halkın turizm algılarını ölçerken teorik alt yapı olarak sosyal değişim teorisini kullanmışlardır. Yerel halkın davranışlarında değerler tarafından etkilenen turizm etkilerinin bulunduğunu ortaya koymuşlardır.

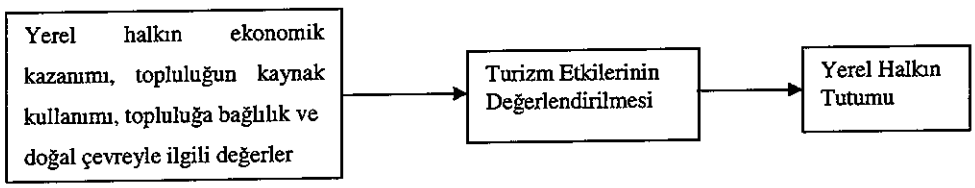

Şekil 1.8: Yerel Halkın Turizm Bakışını Anlamaya Yönelik Çerçeve

Kaynak: Jurowski C., Uysal M. ve William D.R. (1997), "A Theoretical Analysis of Host Resident Reactions to Tourism", *Journal of Travel Research*, 36(3), s. 7.

Ap (1992, s.680), gelişen turizm bölgesinde bir topluluk için itici gücün yerel halkın psikolojik, sosyal ve ekonomik refahını iyileştirmek olduğunu belirtmiştir. Turizm gelişimi için itici gücün yerel halkın kendinden gelmeyebileceğini, diğerleri tarafından alınan kararların uygulamaya konulmasıyla da ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Ap yerel halkın turizm etkileri konusunda güç kavramını da tartışmaya dahil etmiştir. Gücü, değişimin sonucunda ortaya çıkan bir avantaj olarak görmektedir. Ap, düşük güce sahip olanların

daha yüksek güç düzeyindekilerden daha fazla dezavantaja sahip oldukları görüşünü savunmaktadır.

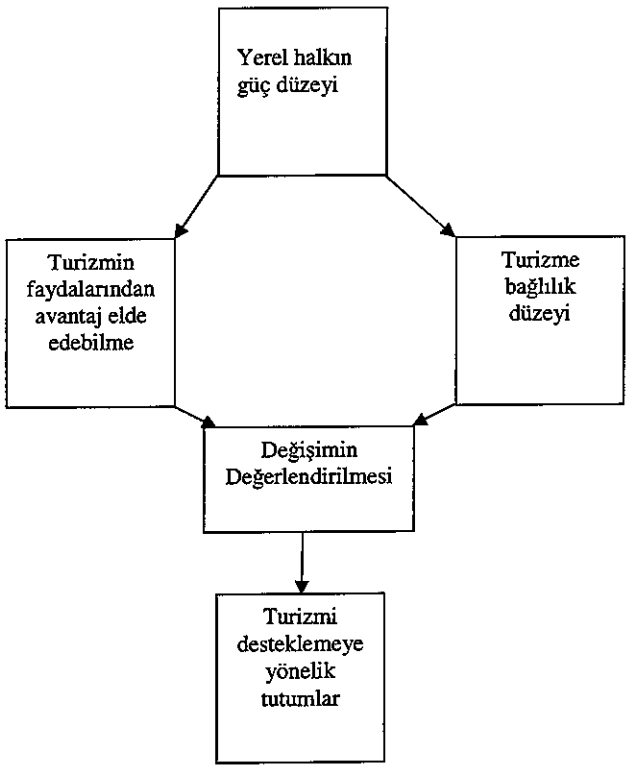

Şekil 1.9: Yerel Halkın Turizme Bakışında Gücün Rolü

Kaynak: Kayat, K. (2002), "Power, Social Exchanges and Tourism in Langkawi: Rethinking Resident Perceptions", *International Journal of Tourism Research*, 4, s. 176.

Kayat (2002, s.176), turizmi değerlendirme sürecinde yerel halkın turizmin fayda düzeyini ve bağlılık düzeyini dikkate alarak bir tutum sergilediğini ifade etmiştir. Yerel halkın sahip olduğu kaynaklardan elde ettiği güç ile, ortaya çıkacak değişimi değerlendirme sürecinin farklı olacağı vurgusu yapılmaktadır.

Ayers ve Potter (1989, s.12), yerel halkın problemlerine karşı daha duyarlı yöneticilerin, toplulukların gelişim çabaları için daha fazla destek olmalarının gerekli olduğunu ortaya koymuşlardır. Yerel topluluklarda sürdürülebilir turizm anlamında gelişmeyi sağlamak için uygun kararların alınmasında yerel halkın algılamaları dikkate alınmalıdır.

Stynes ve Stewart (1993, s.33), Michigan'da bir tatil bölgesinde yaptıkları çalışmada bölgede daha yeni ve daha uzun süre yerleşmiş olanlar arasında turizm gelişimi konusunda birbirinden çok farklı düşüncelerin olduğunu ortaya koymuştur. Bölgeye yeni yerleşmiş olanların gelişimi destekler düşünceleri varken, bölgede uzun zamandır yerleşmiş olan yerel halk için büyümeden dolayı ortaya çıkan değişiklikler konusunda duyarsız oldukları görülmüştür.

Ko ve Stewart (2002, s.524), yerel halkın sadece yeni turizm faaliyetlerinin planlama sürecinde dikkate alınmamasını bundan sonraki süreçte de gelişmelere dahil edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bir toplulukta turizm gelişimi ve yarattığı etkiler arasındaki ilişki, turizmin negatif etkilerini açıklamada kullanılan süreç olarak ele alınmıştır (Allen vd., 1988, s.19). Eğer yeni turizm gelişimlerinin başarıya ulaşılması isteniyorsa, yerel halkın turizme bakışının sürekli gözlemlenmesi gerektiği sonucu çıkmıştır.

Ross (1992, s.14), turizm etkilerinin hissedilmesinde yerel halkın bireysel düzeyden daha çok toplumsal olarak etkilendiğini ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak artan boş zaman ve eğlence imkanlarıyla mali açıdan elde edilen kazanımlar pozitif; artan cinayetler, yaşam maliyetinin artması gibi gelişmeler ise topluluk tarafından negatif olarak algılanmaktadır.

Tablo 1.5: Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Geliştirdikleri Davranışları Etkileyen Faktörler ve Ortaya Konan Çalışmalardan Örnekler

Yaş, Cinsiyet, Eğitim, Gelir Brougham ve Butler (1981); Cavus ve Tanrısevdi (2003); McGehee ve Andereck (2004); Perdue ve diğerleri (1990); Snaith ve Haley (1999); Tomlijenovic ve Faulkner (2000); Harrill ve Potts (2003); Mason ve Cheyne (2000); Chen (2000); Girard ve Gartner (1993); Allen vd. (1993)
Topluluğa bağlılık
Brougham ve Butler (1981); McCool ve Martin (1994); Lankford ve Howard (1994); Snaith ve Haley (1999); Um ve Crompton, (1987)
Ekonomik bağlılık
Akış vd. (1996); Haralambopoulos ve Pizam (1996); Lankford (1994); Lawson vd. (1998); Liu vd. (1987); Korça (1998)
Yerel halk ve topluluk özellikleri
Ap ve Crompton (1993); Davis vd. (1988); Doğan (1989); Ryan ve Montgomery (1994); Smith ve Krannich (1998); Williams ve Lawson (2001); Yoon vd.(2001) Jurowski ve Gursoy (2004)

Turizmin uzun dönemde uygulanabilirliği (sürdürülebilirliği), 1970'lerdeki "uyarıcı platform" olarak adlandırılan turizme yeni bakış açısının geliştiği dönemden bu yana yerel halk ile iyi ilişkilerin devamlılığına bağlanmaktadır (Jafari, 2001, s.33). Etkin bir turizm planlamasında turizm planlayıcıları turizmin negatif etkilerini azaltmak ve turizme bağlı olan faydaları açığa çıkarmak için yerel halkı işin içine sokmak zorundadır. Yerel halkın turizme bakış açısı ve tutumu konuları önemli çalışma konuları arasında yer almıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar çeşitli açılarıyla yerel halkın davranışlarını anlamaya yönelik olmuştur. Hangi turizm destekleyicilerinin yerel halk tarafından kabul gördüğü, turizm gelişimi konusunda yerel halkın pozitif ve negatif anlamda etkilenmeleri ve topluluk paydaşları arasında karşılıklı işbirliği, ekonomik yatırımların önemi ve sebepleri araştırılan önemli başlıklar olarak ön plana çıkmaktadır.

1.4. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

Sürdürülebilir turizm kavramı, turizm gelişimi sonucunda ortaya çıkan ve turizmin yarattığı etkileri en aza indirip, gelecek nesillere yaşanabilir bir çevreyi bırakmayı amaçlamaktadır. Turizmde sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için ev sahibi bölgenin doğal, tarihi, kültürel kaynaklarının, temel ekolojik süreçlerinin ve biyolojik çeşitliliğinin zarar görmemesi ve devamının sağlanması gerekmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006, s.99). Bu kavram, Dünya Çevre ve Kalkınma Konseyi'nin Brundtland

Raporu'nda kullanılan sürdürülebilir kalkınma kavramıyla birlikte turizm içinde yer alan bir kavramdır. Sürdürülebilir kalkınma ise gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamayı tehlikeye atmadan, mevcut kuşakların ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlanmaktadır (www.un-documents.net, 12.01.2010).

Sürdürülebilir turizm, yerel halk ve doğal çevre üzerinde turizmin negatif etkilerini en aza indirmeyi çabalarken, yerel halk için de daha fazla fayda yaratmayı amaçlayan bir olgudur (Yu, Chancellor ve Cole, 2009, s.1). Tosun (1998, s.597), sürdürülebilir turizmi, hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin bağlı olduğu çevrenin, misafir toplulukların ve ziyaretçilerin daha iyi tecrübelere sahip olması adına yapılan iyileştirmeler olarak adlandırmaktadır. Sürdürülebilir turizmin, turistik bölgeler için birçok olumlu katkısı vardır. Turizmin doğal, tarihi, kültürel ve diğer kaynakların koruması, ziyaretçi sayısının bölge taşıma kapasitesi ile orantılı olmasını sağlaması, genel çevre kalitesinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi, yerel ekonomik kazanç sağlaması, bölge halkı ile turistler arasındaki ilişkinin hoşgörü sınırları içinde olması sürdürülebilir turizmin getirileri arasındadır (Bramwell ve Sharman, 2000, s.21).

Sırakaya, Ekinci ve Kaya (2008, s.415), sürdürülebilir turizmi, dünyanın farklı yerlerinde geleneksel kitle turizminin yarattığı gelişim sonucu ortaya çıkan korkuları ve sıkıntıları ifade etme çabalarında, daha iyi bir gelecek arzulamada ve inancın artması konusunda kullanılan bir kavram olarak görmektedir. Sürdürülebilir turizm, turizmin bir çeşidi olarak değil, tüm turizm çeşitlerinin çevreye karşı daha duyarlı olduğu bir süreç olarak görülmektedir (Özen, 2007, s.152). Sharpley (2000, s.11), toplulukta yaşayan bireyler, ziyaretçiler ve turizm endüstrisi açısından ihtiyaçların ve isteklerin dengelenmesi çabalarında sürdürülebilir turizmin önemli rol üstlendiğini belirtmiştir. Bu rol planlanırken sürdürülebilir turizmin dinamik, esnek, entegre edilebilir ve ulusal, bölgesel ve yerel stratejilere uygulanabilir olması konusunda çaba gösterilmelidir. Bunun yanında hareket odaklı strateji, iyi açıklanmış görev tanımlarının yapılmış olması da sürdürülebilir turizmin başarıya ulaşması açısından önemlidir. Bölge halkı, turistler, turistik bölgedeki turizm şirketleri ve destek hizmetleri, tur operatörleri, hükümetler, uluslararası çevreci kuruluşların sürdürülebilir turizm gelişiminde üstlendikleri rol de sürdürülebilir turizm açısından önem arz eden konulardandır (Roney, 2002, s.3). Turizm paydaşlarının katılımı ve işbirliği sürdürülebilir turizm başarısı için önemli bir faktördür. Kaynakların sürdürülebilir kullanımı, aşırı kullanımın ve atıkların azaltılması, biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesi, turizm endüstrisi ve kamu arasında karşılıklı iletişimin sağlanması,

çevre eğitimi ve yerel toplulukların turizme dahil edilmesi ve yerel ekonomilerin desteklenmesi sürdürülebilir turizmin temel prensipleri arasında yer alan başlıklardır (Erdoğan, 2003, s.167).

1.4.1. Yerel Halk ve Sürdürülebilir Turizm İlişkisi

Sürdürülebilir turizm doğal ve kültürel varlıkların hem yarını düşünerek kullanılması, hem de mevcut ziyaretçilerin ve yöre halkının ihtiyaçlarının en üst düzeyde karşılanmasıdır (Avcıkurt, 2007, s.104). Sürdürülebilir turizm, turizm planlama ve gelişimiyle ilgili varolan kavramsal çerçeve dahilinde, yerel halkı üzerinde durulması gereken kavram olarak ele almaktadır (Choi ve Sırakaya, 2005, s.381).

Turizm yoğun bir emek sektörü olduğundan ve son ürün insan tarafından sağlandığından, turizm kararlarında ve uygulama aşamasında yerel halka öncelik verilmelidir. Bu olgu, sürdürülebilir turizmin ana prensiplerinden biri olarak da karşımıza çıkmaktadır (www.kentli.org/makale/meh_sur.htm, 13.01.2010).

Sürdürülebilir turizmin gerçekleştirilebilmesi için yerel halkın turizme ilişkin olumlu algısı, turizmle ilgili kararlarda ortak olması ve kazançların dağıtılması büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda toplumsal katılım mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir (Özkök, 2008, s.95). Yerel halkın turizme katılımı için öncelikle güç sahiplerinin (hükümetler, yerel yönetim vs.) gerekli düzenlemeleri yapıp yerel halkın turizm gelişimi konusunda desteğinin alınması gereklidir. Yerel halkın katılımı ve desteği sosyo-kültürel ve kurumsal anlamda sürdürülebilirliğin ön koşulu olmaktadır (Puhakka ve arkadaşları, 2009, s.531). Turizmin yoğun yaşandığı bölgelerde yerel halk turizmden doğrudan ve dolaylı şekilde etkilenebilmektedir. Turizm sektöründe doğrudan çalışan ve geçimini turizmden sağlayan yerel halkın, turizmin olumsuz etkilerine karşı daha hoşgörülü olduklarını görülmektedir. Turizmden gelir elde etmeyenlerin oluşturduğu gruptaki insanların turizm gelişimine yaklaşımları ise daha olumsuzdur. Bu nedenle yerel halkın turizme karşı takındığı tutum ve davranışlar sürdürülebilir turizmin uygulanması açısından önem taşımaktadır. Bramwell ve Sharman (2000)'a göre sürdürülebilir turizm planlamasında yerel halkın turizm planlamasına katılımın sağlanması, yerel halkın yoğunluğu ve yerel halk arasında ortaya çıkan görüş birliğinin derecesi turizm hareketinin uzun vadede başarısını belirleyen faktörler arasında yer almaktadır. Bireylerin katılımı ile alınan kararlar, toplumun yaşam kalitesini yükseltmeyi planlayan stratejiler ve toplumun

dinamiklerine yanıt verecek esneklikte planlar, sürdürülebilir turizmin temelleri arasında yer almaktadır (Güneş, 2004, s.504). Yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimine karşı davranışları, turizm planlamalarının uygulanması ve geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü yerel halkın turizme katılımı, turizmin başarısı ya da başarısızlığını belirlemektedir (Andereck ve Vogt, 2000, s.29). Richards ve Hall (2000)'a göre sürdürülebilirlik gerçek anlamda doğal çevre ile iç içe geçmiş ancak onu koruyanlar yanında zarar veren topluluk bireylerini de kapsamaktadır. Bu durumda yaşayan yerel halk, çevresel, ekonomik, kültürel ve sosyal açıları taşıyan sürdürülebilir turizmin odak noktası olmalıdır. Yerel halkın sürdürülebilir turizme karşı olumlu bakışı turizm gelişim politikaları açısından önemlidir.

Başarılı turizm gelişimine ulaşmada yerel halkın tutumu önemli faktörlerden biri olduğundan turizm gelişimine karşı bir ölçüm aracına sahip olmak gereği ortaya çıkmıştır. Son yıllarda yerel halkın turizm gelişimi konusunda tutumlarını ölçmeye yönelik birçok ölçek ortaya konmuştur (Davis, Allen ve Cosenza, 1988; Gürsoy, Jurowski ve Uysal, 2002; Ko ve Stewart, 2002; Lankford ve Howard, 1994). Bütün bu çalışmaları da dikkate alan ancak sürdürülebilir turizmi ön plana alan çalışmalara bakıldığında ise literatürde sürdürülebilir turizmin algılanması ve yerel halk ilişkisinde önemli bir eksikliğin Choi ve Sırakaya (2005) tarafından giderildiği görülmektedir. Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeği (SUS-TAS) adı altında oluşturdukları önermeler ile sadece yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimine karşı tutumları ölçülmekle kalınmamakta aynı zamanda sosyal değişim teorisi gibi var olan paradigmalarla sürdürülebilirlik arasında bir köprü kurulmaktadır (Sırakaya, Ekinci ve Kaya, 2008, s.416). İlk hali ile 44 önermeden oluşan ölçek yedi boyuttan oluşmaktadır. Bunlar sosyal maliyet (negatif sosyal etkilerin minimize edilmesi), ekonomik fayda (ekonomik faydanın optimizasyonu), çevrenin sürdürülebilirliği (fiziki ve doğal olmayan kaynakların korunması, etik, politika ve standartlar), ziyaretçilerin memnuniyetinin sağlanması (ziyaretçi memnuniyeti, destinasyon çekiciliğinin sürdürülmesi), planlama (uzun dönem, katılım), toplum odaklı turizm (yerel katılımın ve yerel hizmetlerin desteklenmesi ve rekreasyon faaliyetlerinden yerel halkın faydalanması) toplumun katılımının maksimum hale getirilmesidir (liderlik rolü, aktif katılım, karar mekanizmasına katılım, işbirliği, bilgi ve iletişim). Uluslararası tanınırlığa sahip birçok turizm bilim adamının katıldığı panelde tartışılıp bu yedi boyutun oluşturulduğu SUS-TAS, yerel halkın sürdürülebilir turizm konusundaki tutumlarını ortaya koyan ve farklı kültürlerde geçerliliği ve güvenilirliği ispat edilmiş bir ölçektir (Yu, Chancellor ve Cole, 2009, s.2). Bu çalışmanın uygulama kısmında da bu ölçekten faydalanılmıştır.

2.BÖLÜM

YAŞAM KALİTESİ VE TURİZM

2.1. YAŞAM KALİTESİ KAVRAMI

Bilim adamları tarafından 1960'lardan beri 'yaşam koşulları' olarak kullanılan ve birçok konuyu içeren (ulaşım, kentlerdeki hijyenik koşullar, halk sağlığı gibi) "yaşam kalitesi" terimi doksanlı yıllardan itibaren sosyologlar tarafından araştırmalarda kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise, tek bir tanımı olmayan ve farklı bakış açılarına (ekonomik ve sosyal) göre anlamı değişen bir kavram haline gelmiştir. Yaşam kalitesi, çok genel olarak, insanlığın ihtiyacı olan hizmetlerin ve tüm koşulların arz ve talebi arasındaki oran olarak açıklanmakta ve karmaşık bir göstergeler dizini olarak:

- Açık ve kapalı mekan standartları (çevresel kirlilik, doğal çevre nitelikleri, yeşil alan kullanımları gibi);
- Vatandaşların refahı (gelir seviyesi, işsizlik oranı, suç oranları);
- Hizmet çeşitliliği ve kalitesi (eğitim, eğlence, halk sağlığı, toplu taşıma, belediye hizmetleri, iyi yönetişim) gibi konuları içermektedir (Yıldız, 2007).

Dünya Sağlık Örgütü yaşam kalitesini (quality of life), "hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi" olarak tanımlamaktadır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Ya%C5%9Fam_kalitesi, 18.04.2009). Bu tanım ile yaşam kalitesi birçok farklı kültürde daha kolay anlaşılır bir hal almıştır. Dünya Sağlık Örgütü`nün dünyanın farklı on beş ülkesinde yaptığı yaşam kalitesini değerlendirmeye yönelik çalışmada, 4500 farklı kavram ile uluslararası ölçüme sahip bir ölçek geliştirilmek istenmiştir. Bu test çalışma sonucunda altı boyut ve yirmi dokuz alan belirlenmiştir. Bu altı boyut sırasıyla fiziksel, psikolojik, bağımsız olma düzeyi, sosyal ilişkiler, çevre ve kişisel inançlar şeklinde sıralanmıştır (WHOQOL, 2002, s.1569).

Yaşam kalitesi konusunda gerek kavramsal gerekse uygulamadaki yoğunluk nedeniyle çok yönlü tartışmalar yapılmaktadır (McGilliyray ve Clarke, 2006, s.6). Yaşam kalitesi kavramı, farklı ilgi alanları tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, farklı yönleri ön plana çıkarılarak ele alınmakta ve tanımlanmaktadır. Bu sebeple, yaşam kalitesi kavramının

farklı tanımları vardır. Birçok farklı tanımı bulunmasına karşın, bu tanımların ortak tarafı, yaşam kalitesinin bireyin hayatına ilişkin objektif değişkenlere ve bireyin kendi algılaması doğrultusunda şekillenen subjektif değişkenlere bağlı olarak gelişen, çok boyutlu bir kavram olmasıdır. Yaşam kalitesi araştırmaları, genel olarak objektif ve subjektif değişkenlerin, toplum refahı üzerindeki bütünleşik etkisini öne çıkarmaktadır (Dissart ve Deler, 2000, s.138).

Yaşam kalitesi, insan yaşamına ait durumu ifade eden bir kavramdır. Literatürde bu kavram, bir çok durum ve faktörden etkilenen farklı terimlerle ifade edilen bir karışım olarak da adlandırılmaktadır. Genel olarak yaşam kalitesi, refah, zenginlik, yaşam standartı, güç, mutluluk, ihtiyaçların yerine getirilmesi, yaşam standartları ve gelişim gibi birbirinin yerine geçebilen kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır (Cascante, 2008, s.22). Yaşam kalitesi sürdürülebilir bir yaşamın parçası olarak da görülmektedir. Yaşamın her anlamında sürdürülebilirlik felsefesini ortaya koyabilme çabalarında yaşam kalitesi kavramı ön plana çıkmaktadır.

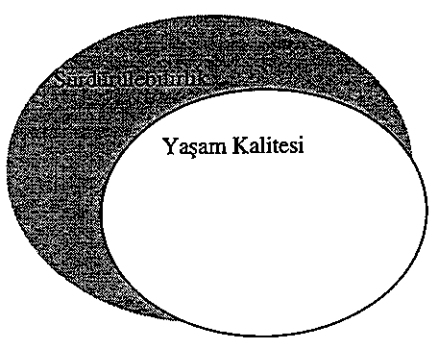

Sekil 2.1: Yaşam Kalitesi ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

Yaşam kalitesi kavramı, gerçekleştirilen birçok araştırma için esin kaynağı niteliğinde olan, yerel ve ulusal gündemlerde de önemli yer tutan bir kavramdır. Sosyal ve ekonomik politikalar üzerinde güçlü bir etkisi olan yaşam kalitesi kavramı, şehir planlaması, sosyal ve/veya ekonomik göstergelere ilişkin araştırmalar, zihinsel ve bedensel sağlık alanındaki araştırmalar gibi birçok farklı araştırma ve çalışma alanının kapsamına girmektedir (Selma, 2004).

Yaşam kalitesi, yaşamdan duyulan hoşnutluk ve mutluluk olarak ifade edilebileceği gibi bireylerin kültür ve değerler sistemi içinde, kendi durumlarını algılayış biçimi olarak da tanımlanabilir. Yaşam kalitesinin kapsamında, insanların fiziksel fonksiyonları, psikolojik durumları, aile içinde ve dışındaki sosyal ilişkileri, çevreyle etkileşimleri ve inançları vardır (WHOQOL, 2002, s.1574).

Yaşam kalitesi, yaşamı yorumlayış ve algılayışta kendi tarzımızı (paradigmamızı) geliştirmek ve onunla şekillendirdiğimiz bir yaşam felsefesi, dünya görüşü, değerler, hedefler, ilkeler, inançlar, tutkular, duygular, yürek ve mantıkla yaşayabilmektir (http://www.yontek.com/paradigm.asp, 19.02.2009).

Taillefer ve arkadaşları (2003, s.299), yaşam kalitesi kavramının açıklanmasında ve diğer kavramlarla yaşam kalitesi arasında ilişki kurulmasında (model gibi) üç farklı yaklaşımın ortaya konduğunu söylemektedir: Birincisi kavramsal modeldir. Buna göre ortaya konacak modelde yaşam kalitesinin boyutları ve özellikleri bulunmalıdır. İkincisi kavramsal çerçevedir. Burada yaşam kalitesinin boyutları veya elemanları arasındaki doğrudan ilişki tahmin edilir, açıklanır veya tasvir edilir. Üçüncüsü teorik çerçevedir. Bu model elemanların yapısı ve ilişkiyi açıklayan bir teori ile yaşam kalitesi kavramını ele almaktadır. Bu model en karmaşık model çeşidi olarak bilinmektedir.

Felce ve Perry (1995, s.55), yaşam kalitesinin kavramlaştırılmasına dört farklı şekilde yaklaşmaktadır: Yaşam kalitesi kavramının ilk olarak yaşam şartlarına, ikinci olarak yaşamdan memnuniyete, üçüncü olarak yaşam şartları ve kişisel tatmine, dördüncü olarak ise yaşam kalitesini önem düzeyi dikkate alınarak yaşam şartları ve kişisel memnuniyetin bir kombinasyonu olarak tanımlanmıştır.

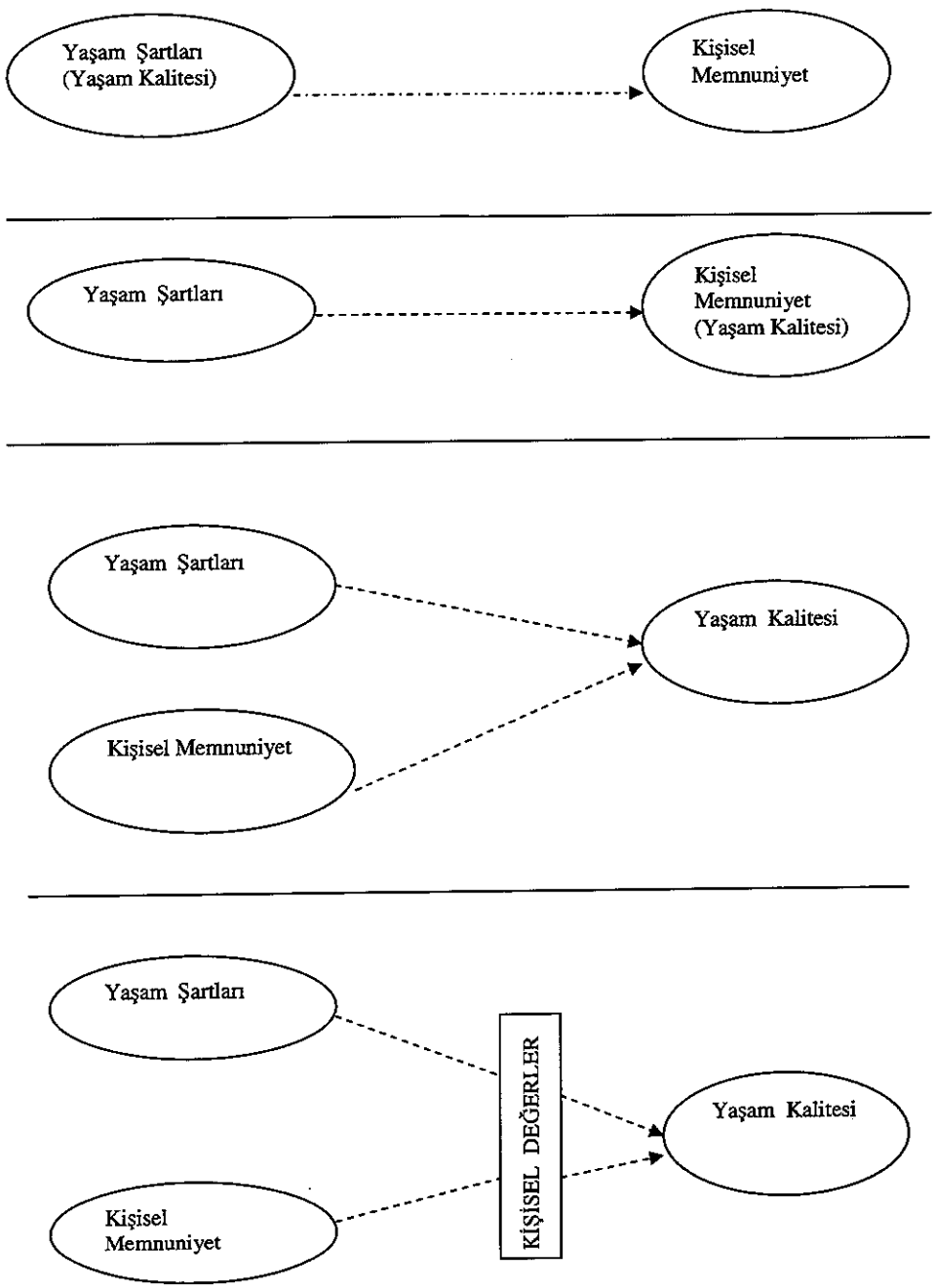

Şekil 2.2:Yaşam Kalitesinin Kavramlaştırılma Süreci

Kaynak: Felce, D. and Perry, J. (1995), "Quality of Life: Its Definition and Measurement", *Research in Developmental Disabilities*, 16(1), s.53.

2.2. YAŞAM KALİTESİ BİLEŞENLERİ

Yaşam kalitesi çalışmalarında ölçüme konu olan bileşenlere bakıldığında literatürde birbirinden farklı alanlarda birçok konunun yaşam kalitesi kavramı altında tartışıldığını görmekteyiz. Burada özellikle turizm endüstrisini etkileyen ve etkilemesi muhtemel bileşenlerden bahsedilecektir. Bu bileşenlerden tezin ilgili modeliyle bağlantısı olanlar tekrar uygulama bölümünde tartışmaya açılacaktır.

2.2.1. Ekonomik Refah Düzeyi

Ekonomik refah düzeyi yaşam standardı, yaşam şartları, sosyo-ekonomik durum, finansal durum, kişisel varlıklar, gelir, barınma ve istihdamı ifade eden birçok çalışmada en önemli bileşen olarak tartışılan kavramdır (Campbell, Converse ve Rodgers, 1976; Sirgy, 1998; Cummins, 1997). Topluluklarda daha fazla paraya sahip olan insanların daha fazla mutluluğu beraberinde getirdiğine inanılmaktadır. Campbell (1976), paranın yaşam kalitesinin algılanmasında ilk sırada olmasa da en önemli bileşenlerden biri olduğunu ortaya koymuştur. Veenhoven (1991, s.22) kültürler ve bölgelerarası yaptığı çalışmada gelir ve mutluluk arasında önemli bir ilişki tespit etmiştir. Bunun yanında Diener ve Suh (1997, s.192), yaptıkları bir çalışmada ikinci dünya savaşı sonrasında hızlı ekonomik büyüme gösteren ülkelerde mutluluk düzeylerinin değişmediğini ortaya koymuştur. Lane (1991), iş piyasasında başarılı olan insanların bu başarıdan dolayı kendileri ile gurur duyduklarını ve bu duygunun genel yaşam memnuniyetinde önemli rol oynadığı sonucunu çıkarmıştır.

2.2.2. İçsel Refah Düzeyi

İçsel refah düzeyi boş zaman faaliyetleri, din, rekreasyon ve hobileri içeren ve daha çok insanın kendi iç dünyasına hitap eden bir kavramdır (Cummins, 1997, s.307).

Boş zaman kavramı yaşam kalitesi araştırmacıları tarafından farklı terimlerle ifade edilip, ölçümlenmiştir. Boş zaman memnuniyeti, çalışılmayan zaman dışındaki memnuniyet, aile için yapılanlar, boş zaman faaliyetleri, boş zaman tecrübesi şeklinde boş zaman refah düzeyi tartışılmıştır (Kim, 2002, s.58). Boş zamanı etkileyen birçok

faktör vardır. Sahip olunan yeteneğe göre aktivitelerin seçimi, otonomi, bireysel farklılıklar ön plana çıkabilmektedir (Argyle ve Lu, 1990, s.1257)

İçsel refah düzeyinde ön plana çıkan bir başka kavramda dini ya da ruhsal faaliyetlerdir. Bu da insanların yaşam kalitelerini etkileyen önemli kavramlardan biri olarak literatürde tartışılmıştır. İnsanların kendi iç dünyalarında yaşamın amacına ulaşma çabaları, örneğin bir hastalıkla mücadelesi pozitif olarak ruhsal refahı etkilerken, endişe, depresyon, psikolojik ve sağlığa bağlı diğer faktörler insan ruhunda negatif etkiler bırakmaktadır (Kim, 2002, s.60).

2.2.3. Sağlık ve Güvenlik

Sağlıklı olmak insanın doğal, sürdürülebilir ve geliştirilebilir bir özelliğidir. Aynı zamanda temel bir gereksinimidir ve bu açıdan yaşam kalitesi açısından belirleyicidir. Sağlık insanın yaşamını genel olarak değerlendirdiğinde etkileyen önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Örneğin yaşlı ama sağlıklı bir insan, hayattan daha fazla memnuniyet duyabilmektedir (Maddox ve Douglass, 1978, s.87). Sirg, Gao ve Young (2008, s.94), insan sağlığındaki memnuniyetin toplumun genelinde bir memnuniyet yaratıcı etki sağladığını ortaya koymuştur. Sağlık ve güvenlik konusundaki refah düzeyinde fiziksel, psikolojik ve sosyal yönlere odaklanırken, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlaması ve ölçümlemesi daha çok dikkate alınmaktadır (Sirgy ve arkadaşları, 2006, s.403). Sağlıklı insan çalışabilir, eğitim hakkını gerçek düzeyde kullanabilir, çalışıp gelir elde edebilir, sosyal ilişkiler kurup kendini geliştirebilir, kendini güvende hissedebilir, üretken ve verimli olabilmektedir. Daha doğru düşünebilmekte, karar verebilmekte ve davranabilmektedir. Dolayısıyla bunları gerçekleştirdiği ölçüde toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşama katılarak, doyuma ulaşabilir ve mutlu olarak kaliteli bir yaşam sürebilmektedir.

2.2.4. Toplumun Refah Düzeyi

Toplumda politika üreten yetkililer bölgesel ekonomik gelişime odaklanırken sosyo-ekonomik kavramlara daha fazla yer vermeye başlamışlardır. Bu nedenle topluluğun refah düzeyi, yaşam kalitesinin tümünde çok önemli bir etkiye sahiptir. Topluluğun refah düzeyini açıklarken eğitim, altyapı ve üst yapı hizmetleri, sosyal ilişkiler, insanların

kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak önlemler, medyanın ve yerel hizmet sağlayıcıların üstlendiği rol üzerinde durulmaktadır (Cummins, 1997, s.308). Yapılan çalışmalar topluluğun memnuniyetinin sağlanmış olmasının toplulukta bulunan yerel halkın kendi yaşam kalitelerine olumlu katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır (Kim, 2002, s.57). İş hizmetlerinden faydalanma, kar gütmeyen hizmetlerin ve devlet hizmetlerinin sağlanması topluluğa büyük ölçüde memnuniyet vermektedir (Sirgy ve Cornwell, 2001, s.127). Benzer şekilde verilen hizmetin kalitesinin de topluluğun refah düzeyini etkileyen önemli faktörlerden olduğu görülmektedir.

Tablo 2.1: Yaşam Kalitesinin Tanımları ve Temel Bileşenlerinden Örnekler

YAZAR ADI	Felce (1995)	Schalock (2000)	World Health Organization (2002)	Hagerty (2001)	Cummins (1997)
ÇALIŞMA ALANI	Psikoloji	Psikoloji	Sağlık	Sosyoloji	Sağlık
FAKTÖR SAYISI	6 faktör	8 faktör	6 faktör	7 faktör	7 faktör
FAKTÖRLER	Fiziksel Refah Düzeyi	Fiziksel Refah Düzeyi	Fiziksel	Sağlık	Sağlık
	Ekonomik Refah Düzeyi	Ekonomik Refah Düzeyi	Çevresel	Ekonomik Refah Düzeyi	Ekonomik Refah Düzeyi
	Sosyal Refah Düzeyi	Sosyal Kapsama	Sosyal İlişkiler	Bir Topluluğa ait Olma Hissi	Toplumun Refah Düzeyi
	Üretken Refah Düzeyi			İş ve Üretken Aktivite	İş/ Üretken Aktivite
	İçsel Refah Düzeyi	İçsel Refah Düzeyi	Psikolojik	İçsel Refah Düzeyi	İçsel Refah Düzeyi
	Haklar	Haklar			
		Kişiler Arası İlişkiler		Aile ve arkadaşlar ile ilişkiler	Sosyal/Aile İlişkileri
		Kişisel Gelişim			
		Kararlılık	Bağımsızlık Düzeyi		
			Maneviyat		
				Güvenlik	Güvenlik

2.3. YAŞAM KALİTESİ MODELLERİ

Yaşam kalitesinin tanımında, boyutlarında ve ölçümündeki bir çok farklı yaklaşım yaşam kalitesini daha iyi açıklamaya çalışan modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Literatürde tartışılan yaşam kalitesi modellerinden sıklıkla kullanılan ve yaşam kalitesine farklı bakış açısı getiren çalışmaların amacı, uygulandığı sektördeki algılanan yaşam kalitesini en iyi şekilde ortaya koymaktır.

Şekil 2.3: Kriel'in Yaşam Kalitesi Modeli

Kaynak: Kriel, P. (2006), "The Relationship of Morality, Ethics and Justice to Quality of Worklife", *Research Thesis,* Southern Cross University, Australia, s.17.

Kriel (2006, s.17)'in ortaya koyduğu yaşam kalitesi modeli Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisini temel alarak insan ihtiyaçları, dışa vurum ve kendini gerçekleştirme sonucunda yaşam kalitesine ulaşmayı öngörmektedir. Burada ihtiyaçlar arasında tam sıkı bir bağ yoktur. Bir önceki düzeyde tam anlamıyla doyuma ulaşmış ihtiyacın ardından bir diğer aşamaya geçilebilmektedir. Bu sürecin sonunda birey yaşam kalitesinde istediği noktaya gelmiş olacaktır. Düzeyler arasında gidip gelmeler olabilmektedir.

Macaristan Yerel Yönetimler Bakanlığı Turizm Bölümünün ortaya koyduğu "Budapeşte Modeli" (2008, s.4) ile yerel halk ve turistlerin turizm ile yaşam kalitelerinde ne şekilde değişiklikler olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. 2008 yılında hazırlanan "Budapeşte Modeli", yaşam kalitesi bileşenleri ile turizmi oluşturan öğeler arasında ilişki kurmaya çalışmıştır. Turizmin yaşam kalitesini etkilediği ve turizmin genel yaşam kalitesini bazı bağlantılarla etkileyebildiği hipotezlerinden hareketle Turizm Yaşam Kalitesi (TQOL) adı altında yeni bir model ortaya konulmuştur. Turizmin etkileri, destinasyonun özellikleri, seyahatin kalitesi, ziyaretçinin motivasyonu ve seyahate karşı olan tutum başlığı altındaki beş boyutun turizm ve yaşam kalitesi ilişkisini etkileyen boyutlar olduğu ifade edilmiştir.

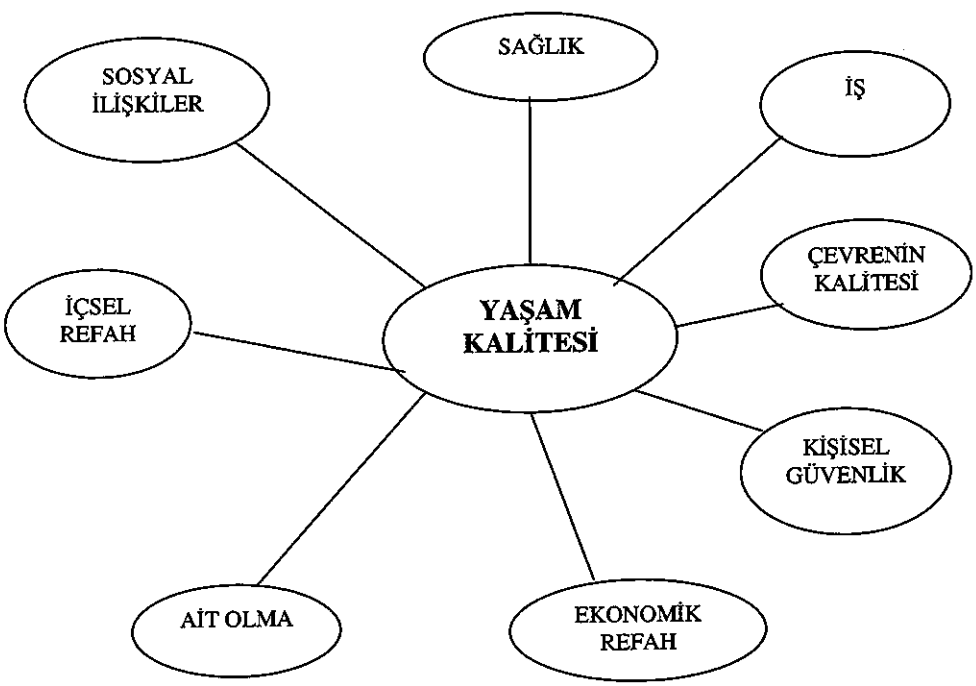

Şekil 2.4: Budapeşte Modeli

Kaynak: The Budapest Model-Preliminary Project Report, 2008.

Rahman ve arkadaşları (2005), yaşam kalitesinin bileşenleri arasında kapsamlı ilişkinin varlığını ortaya koyan bir model geliştirmişlerdir. Kırk üç ülkede yaşam kalitesi bileşenlerinin ilişkisini ortaya koymaya çalışan bu modelde aile, arkadaş, içsel refah düzeyi, sağlık, iş, üretkenlik, ekonomik refah düzeyi, topluluğa bağlılık, güvenlik ve çevre kalitesi arasındaki ilişkinin boyutları ve derecesiyle yaşam kalitesi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu modelde yaşam kalitesi bileşenlerinin bazılarının kendi aralarında da ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bileşenlerin ölçümünde insani gelişim indeksi (UNDP), ekonomik refah indeksi, Amerikan nüfus indeksi gibi mevcut indekslerden faydalanılmıştır.

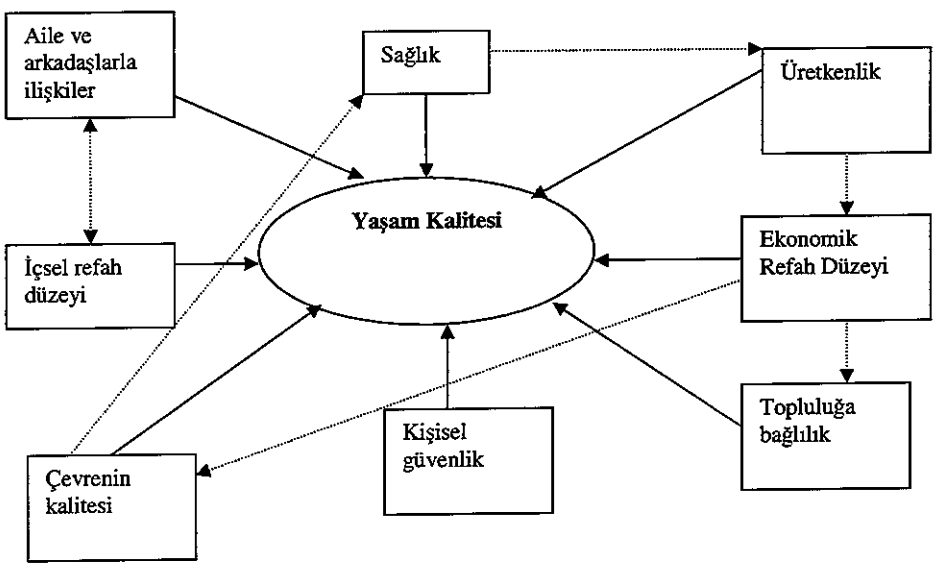

Şekil 2.5: Rahman ve Arkadaşlarının Yaşam Kalitesi Modeli

Kaynak: Rahman, T., Mittelhammer, R.C.and Wandschneider, P. (2005), *Measuring The Quality of Life Across Countries*, United Nations University, World Institute for Development Economics Research, s.21.

Enea ve Tanasoiu (2009), turizmin yarattığı rahatlama, dinlenme, bilgi akışı sağlama ve etik değerlerin farkına varıp davranışsal anlamda farklılıklar ortaya konması ile bireylerin yaşam kalitelerinde de bu etkinin görüleceği düşüncesini aşağıdaki modelle açıklamaya çalışmışlardır.

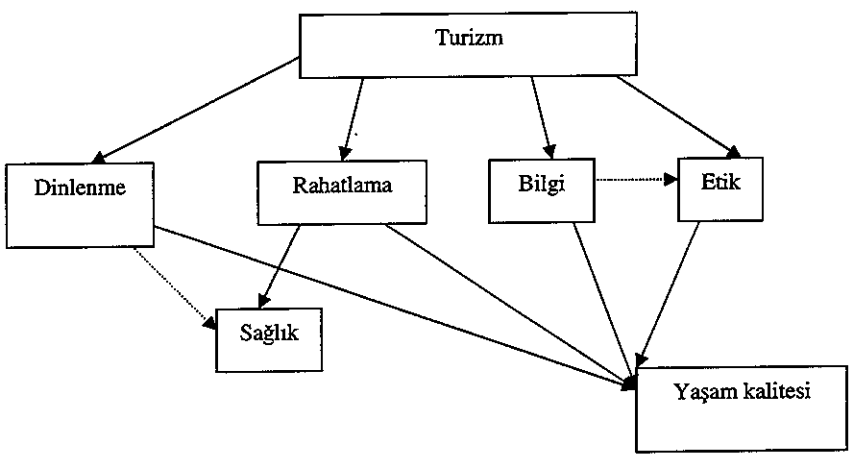

Şekil 2.6: Turizmin Yaşam Kalitesine Etkileri Üzerine Bir Model

Kaynak: Enea, C. and Tanasoiu, G. (2009), "The Impact of Tourism in Enhancing the Quality of Life", *Review of International Comparative Management*", 10 (2), s.350.

Yaşam kalitesiyle ilgili literatürde kullanılan modellerde ön plana çıkan yaşam kalitesine ilişkin gösterge ve açıklayıcılar Tablo 2.2'de özetlenmiştir.

Tablo 2.2: Literatürde Tartışılan Önemli Yaşam Kalitesi Bileşenlerine Ait Göstergeler ve Açıklayıcılar

Bazı Temel Yaşam Kalitesi Bileşenleri	Göstergeler	Açıklayıcılar
İçsel Refah Düzeyi	Rahatlık Stressiz yaşam	Memnuniyet,ruhsal durum, zevk alma, Tahmin edilebilirlik, kontrol
Kişisel İlişkiler	Etkileme İlişkiler Destekler	Sosyal ağlar, sosyal ilişkiler Aile, arkadaş, çiftler Duygusal, fiziksel, finansal
Ekonomik Refah Düzeyi	Finansal durum İstihdam Barınma	Gelir ve sosyal destekler İş durumu, iş çevresi Barınma çeşitleri, sahiplik
Kişisel Gelişim	Eğitim Kişisel yetenek Performans	Başarı, mevcut durum Bilişsel, sosyal, pratik Başarı, üretkenlik
Fiziksel Refah Düzeyi	Sağlık Günlük yaşam faaliyetleri	Beslenme, hareket, spor Kendi kendine bakım, hareketlilik
Kararlılık	Boş zaman Otonomi/ kişisel kontrol Amaçlar ve kişisel değerler Seçenekler	Rekreasyon, hobiler Bağımsızlık Arzular, beklentiler Fırsatlar, tercihler
Sosyal Katılım	Topluluğun rolleri Sosyal destekler	Katkı verme, gönüllülük Destek ağlar, hizmetler
Haklar	İnsan Yasalar	Saygı, itibar, eşitlik Vatandaşlık, erişim, kanun

Kaynak: Scottish Executive Social Research (2005), *Quality of Life and Well-Being: Measuring the Benefits of Culture and Sport-Literature Review and Thinkpiece*, Education Research Programme Research Findings Series, 12, Scotland, s.26.

2.4. YAŞAM KALİTESİNİN ÖLÇÜMÜ

Yaşam kalitesi, birey, toplum, bölge ve ülke düzeyinde ölçülebilmektedir (Sirgy, Gao ve Young, 2008, s.88). Willits and Saltiel (1995, s.663), topluluğun belli yönleriyle yerel halk tarafından değerlendirilmesi sürecinde yaşam kalitesine bu değerlendirmenin tümüyle nasıl bir katkı sağlayacağının açık olmadığını ifade etmişlerdir. Yaşam kalitesini ölçen her bir boyut, farklı analiz düzeylerinde farklı göstergeleri içermektedir. Burada ifade edilen analiz düzeyine göre yaşam kalitesi, biçimlendirici (formative) ve yansıtıcı (reflective) göstergelere bağlı olarak kavramlaştırılmakta ve ölçülmektedir. Yaşam kalitesi bireysel düzeyde ölçüldüğünde iki boyutta sınıflandırılmaktadır: Objektif-subjektif ve biçimlendirici-yansıtıcı. Bu iki boyut ise dört kategoride değerlendirilmektedir. Yansıtıcı göstergeler, en yakın haliyle yapının farklı ve tek boyutlu olarak ölçülmesini yansıtmaktadır. Bu göstergeler, çoğunlukla tek maddeli ölçümlemelerdir. Biçimlendirici göstergeler ise bu durumun tersine yapıyı tamamlayıcı olarak dikkate alarak çok boyutlu

yaklaşımla ölçüm yapmaktadır (Sirgy, 2001, s.78). Mutluluk, hastalıklardan uzak kalabilme ve yaşam memnuniyeti gibi kavramlar biçimlendirici göstergeler içinde yer almaktadır.

Tablo 2.3: Bireysel Yaşam Kalitesinin Ölçümü

Yansıtıcı	Yansıtıcı ve subjektif	Yansıtıcı ve objektif
Biçimlendirici	Biçimlendirici ve subjektif	Biçimlendirici ve objektif
	Subjektif	**Objektif**

Kaynak: Kim, K. (2002), "The Effects of Tourism Impacts Upon Quality of Life of Residents in the Community", *PhD Thesis*, The Virginia Polytechnic Institute and State University, USA, s.8.

Herhangi bir düzeyde belli bir yaşam alanının ya da tüm yaşam kalitesinin ölçülmesinde subjektif ve objektif göstergeler kullanılmaktadır. Objektif göstergeler, subjektif değerlendirmelerden kaçınan katı göstergelerdir. Diener ve Suh`a göre (1997, s.201) objektif göstergelerin güçlü tarafı, kişisel değerlendirmelere yer bırakmadan kolayca açıklanması ve ölçülmesidir. Objektif göstergeler içinde istihdam, çalışma koşulları, finansman yapısı, kişi başına düşen gelir, ortalama yıllık enflasyon oranı, kamusal dış borçlar, okuma-yazma oranı, eğitim, cinayet oranı, boşanma oranı, ortalama yaşam süresi, sağlık hizmetlerine ulaşım, bebek ölüm oranları ve kirlilik gibi ölçümler yer almaktadır. Ancak bunun yanında sadece objektif göstergeler ile insanların refah düzeylerinin ölçüldüğünü söylemek doğru değildir.

Tablo 2.4: Yaşam Kalitesinin Metodolojik Ölçümü

Ölçüm Düzeyi	Ölçüm Konusu	Ölçüm Stratejileri
Mikro Düzeyde	Subjektif göstergeler (Kişisel tahmin)	Memnuniyet anketi Mutluluğun ölçülmesi
Meso Düzeyde	Objektif göstergeler (İşlevsel değerlendirme)	Derecelendirme ölçekleri Katılımcı gözlemleri Anketler Günlük faaliyetlerle İlgilenme Kararlılık ve kişisel kontrol Üstlenilen rol durumu (Eğitim, istihdam gibi)
Makro Düzeyde	Dışsal faktörler (Sosyal göstergeler)	Yaşam standardı İstihdam oranı Okum-yazma oranı Bebek ölüm oranı Ortalama yaşam

Kaynak: Schalock, R.L. (2004), "The Concept of Quality of Life: What We Know and Do Not Know", *Journal of Intellectual Disability Research*, 48(3), s. 207.

Diğer taraftan subjektif göstergeler psikolojik temelli olarak kişinin zeka düzeyini değerlendirmesi, mutluluk, hayattan zevk alma, güvenlik, duygusal refah, hayatın anlamlılığı ve memnuniyet gibi kavramları içermektedir (Cascante, 2009, s.4). Subjektif göstergelerin bilimsel anlamda önem düzeyi düşük görülmekle birlikte bireylerin tecrübelerinin daha yakından görülmesi anlamında avantajları olduğu da bilinmektedir.

Tablo 2.5: Sıklıkla Kullanılan Objektif ve Subjektif Göstergeler

Sıklıkla Kullanılan Objektif Göstergeler	Sıklıkla Kullanılan Subjektif Göstergeler
Ortalama yaşam	Topluluğun duyguları
Cinayet oranları	Maddi varlık sahipliği
İşsizlik oranı	Güvenlik ihtiyacı
Gayri Safi Milli Hasıla	Mutluluk
Fakirlik oranı	Hayatın genelinden memnun olma
Okula devam etme oranı	Aile ile ilişkiler
Haftalık çalışma saati	İş memnuniyeti
Bebek ölüm oranı	Cinsel hayat
İntihar oranı	Adaletli dağıtımın algılanması
	Sınıf tanımlaması
	Hobiler ve kulüp üyelikleri

Kaynak: Rapley, M. (2003), *Quality of Life Research. A Critical Introduction*, Sage: London, s. 11.

Yaşam kalitesinin tanımında birden fazla tanımın birçok alanda kullanıldığı ve üzerinde bir uzlaşı bulunmayan bir kavram olarak karşımıza çıktığından hareketle yaşam kalitesi göstergelerinin de tanımla paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Yaşam kalitesini açıklamaya çalışan birçok gösterge bulunmaktadır. **Pozitif göstergeler**, yaşam kalitesi açısından değer artırıcı ölçümlere karşılık gelmektedir. Örneğin azınlık grubunun eğitim düzeyi ya da genç kızlar arasındaki okuma-yazma oranı gibi. **Negatif göstergeler** ise tam tersi durumdur. Bebek ölüm oranı, toplumdaki intihar oranı gibi. Ancak her iki gösterge de durumu açıklamaz. Sadece artış ya da azalışın arzu edilebilir olmasıdır (Sirgy, 2006, s.345). **Girdi göstergeleri** ise bir ürün ya da süreçte bazı faydaların görülmesidir. Örneğin bir ankete yanıt veren cevaplayıcılar gibi. **Çıktı göstergeleri** ise bir ürün ya da sürecin sonucudur (Sirgy, 2006, s.346). Örneğin yapılan araştırma sonucunda çıkan yayın, tez gibi. Ancak burada önemli olan hangi amaçla girdi-çıktı göstergesi olma durumunda sınıflandırmanın amacı önem taşımaktadır. **Ekonomik göstergeler** makro düzey, ekonomik refah, özellikle ölçülebilir ekonomik gelişimle ilgilidir. Örneğin kişi başına düşen milli gelir gibi. **Sosyal göstergeler**, bireyin iç dünyası, duyguları ve düşüncelerini ölçmeye yöneliktir (Sirgy, 2001, s.81).

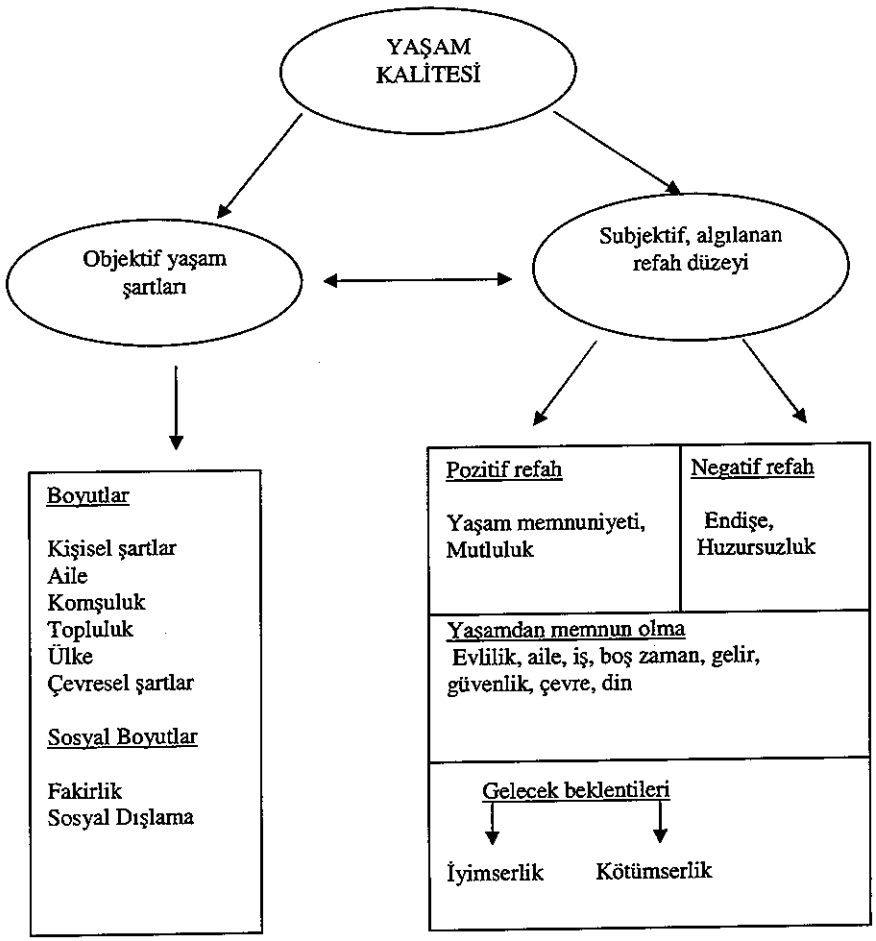

Şekil 2.7: Yaşam Kalitesini Oluşturan Objektif ve Subjektif Göstergeler

Kaynak: Glatzer, W. (2006), "Quality of Life in the European Union and the United States of America: Evidence from Comprehensive Indices", *Applied Research in Quality of Life*, 1, s.171.

Veenhoven (2000, s.11), yaşam kalitesini iki ana alanda dört farklı yaklaşım getirerek açıklamaya çalışmıştır. Buna göre yaşamı değişiklikler ve sonuçları itibariyle iki ana eksende değerlendiren bu çalışmada dış nitelikler ve iç nitelikler yaşam kalitesini belirleyici etkenler olarak ortaya konmaktadır. Bu matriks üç şekilde uygulamada yerini bulmaktadır. Birincisi ilgili kavramların yerleştirilmesi ve sınıflandırılmasında, ikincisi yaşam kalitesi için çeşitli ölçümlerde farklı anlamları ortaya koymada ve üçüncü olarak da yaşam kalitesinin kapsamlı bir şekilde ölçülüp ölçülemeyeceğini göstermek için kullanılmaktadır.

Tablo 2.6: Yaşamın Dört Özelliği

	Dış Nitelikler	İç Nitelikler
Yaşamdaki Değişiklikler	Yaşanabilir çevre	Bireyin yaşama kabiliyeti
Yaşamın Sonuçları	Yaşamdan elde edilen fayda	Yaşamın değer kazanması

Kaynak: Veenhoven, R. (2000)," The Four Qualities of Life", *Journal of Happiness Studies*, 1, s.11.

Matriste yer alan "aşanabilir çevre" kavramı yaşam kalitesi, zenginlik, refah, yaşam düzeyi gibi terimlerle farklı disiplinler tarafından adlandırılmıştır. Burada daha çok çevrenin maddi özellikleri ön plana alınmıştır. "Bireyin yaşama kabiliyeti" ise insanın yaşam ile ilgili problemlerini nasıl çözdüğü ile ilgilidir. "Yaşamdan elde edilen fayda" dış nitelik olarak adlandırılan etmen içinde yer almaktadır. Bu terim iyi bir yaşamın göründüğünden daha iyi olması felsefesini anlatmaktadır. Kısacası yaşamın anlamıdır. "Yaşamın değer kazanması" ise yaşamın iç dünyada sonuç vermesidir. Bu kavram için subjektif refah kavramına karşılık gelen yaşam memnuniyeti ve mutluluk kavramları da kullanılmaktadır.

Allardt (1993), objektif ve subjektif göstergeleri bir araya getirerek yaşam kalitesini "sahip olma", "sevme" ve "varolma" kavramlarına bağlı olarak ölçmeye çalışmıştır. Allardt'a göre subjektif ve objektif göstergeler arasındaki fark, ihtiyaçlar ve istekler arasındaki farkın felsefesine bağlıdır. Kısacası objektif göstergeler bireyin ihtiyaçlarını araştırırken subjektif göstergeler bireyin isteklerini dikkate almaktadır. Araştırmanın konusuna göre bu durumun tersi bir durum da gerçekleşebilir.

Tablo 2.7: Yaşam Kalitesinin Ölçümünde Kullanılan Farklı Göstergeler

	Objektif göstergeler	Subjektif göstergeler
Sahip Olma (maddi ve kişisel olmayan ihtiyaçlar)	1- Çevresel şartlar ve yaşam düzeyinin objektif ölçümü	4- Yaşam koşullarından memnun olma/memnun olmama durumunun subjektif ölçümü
Sevme (sosyal ihtiyaçlar)	2- Diğer insanlarla olan ilişkilerin objektif ölçümü	5- Sosyal ilişkilerde mutluluk/mutsuzluk konusunda subjektif duygular
Varolma (kişisel gelişime yönelik ihtiyaçlar)	3- İnsanların sosyal ve doğa ile ilişkilerin objektif ölçümü	6- Kişisel gelişim ve yabancılaşmada subjektif duygular

Kaynak: Allardt, E. (1993), *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research,* The Quality of Life, Eds: Nussbaum M. and Sen A., Clarendon Press, Oxford, s.90.

2.5. TURİZM VE YAŞAM KALİTESİ

Seyahatler turistlerin yaşamlarında, yaşam kalitelerinde fiziksel ve ruhsal rahatlamaya neden olur. Belli durumlarda bu rahatlamanın yerel halk tarafından algılanış biçimi de yaşam kalitesi tecrübesi olarak ifade edilmektedir. Yerel halk turizm gelişiminin önemli bir parçası olarak, turizm ile ortaya çıkan her türlü etkilerin kolaylıkla görüldüğü turizm paydaşıdır. Turizm gelişimi, turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini yerel halkın faydasına çevirerek yaşam kalitesini artırmaya yönelik olmalıdır (Latkova, 2008, s.28).

Turizm, istihdam olanakları, ekonomik farklılıklar, festivaller, restoranlar, doğal ve kültürel çekicilikler ve rekreasyonel fırsatlar gibi yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik ekonomik bir algılamadır (Andereck vd., 2005, s.1062). Jurowski (1998, s.25) topluluklar için daha güçlü duygulara sahip olan yerel halkın turizm gelişimine daha destekleyici olacaklarını belirtmiştir. Bu sonucun yerel halkın turizm ile yaşam kalitesi üzerinde daha iyimser düşüncelere sahip olacağını da öngörmüştür. Van Kamp, Leidelmeijer ve Marsman (2003, s.9), yaşam kalitesi kavramını, çevrenin ölçülebilir mekansal, fiziksel ve sosyal bileşenleri ve bu bileşenlerin algılanma biçimlerini bir arada ele alan ve buna göre bireylerin algılama biçimlerinin sadece objektif özellikleri ile değil aynı zamanda bireysel etkilerin de değerlendirildiği bir yaklaşımla ele almaktadır. Szalai (1980, s.11), yaşam kalitesini, bireyin varoluş hali, refahı ve hayattan memnuniyet düzeyi ile ilişkilendirmekte, yaşam kalitesinin bir yandan objektif gerçekler ve etkenlerle, diğer yandan ise bireysel algı ve değerlendirmelere dayalı subjektif etkenlerle şekillendiğini belirtmektedir.

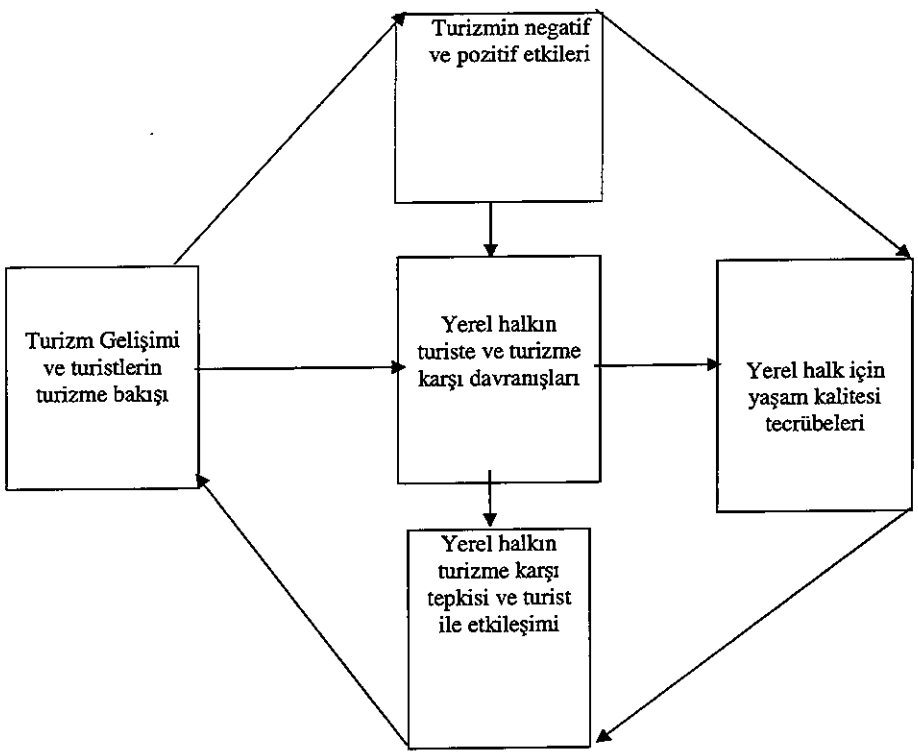

Sekil 2.8: Yerel Halk ve Turist Arasında Yaşam Kalitesi Tecrübelerinin İlişkisi

Kaynak: Carmichael, B.A. (2006), "Linking Quality Tourism Experiences, Resident`s Quality of Life, and Quality Experiences for Tourists" *in Quality Tourism Experiences*. Eds. Jennings, G. and Nickerson, N.P, Elsevier, USA, s.122.

Aspinall (2006, s.99) ortaya koyduğu tezinde dışsal bir değişken olarak fiziksel, sosyal ve bireysel sermayenin etkilendiğini ve sürdürülebilirlik kavramı içinde ortaya konacak adaptasyon süreci sonucunda sermaye bileşenleri ile doğal olarak yaşam kalitesinde artışın sağlanacağını belirtmiştir.

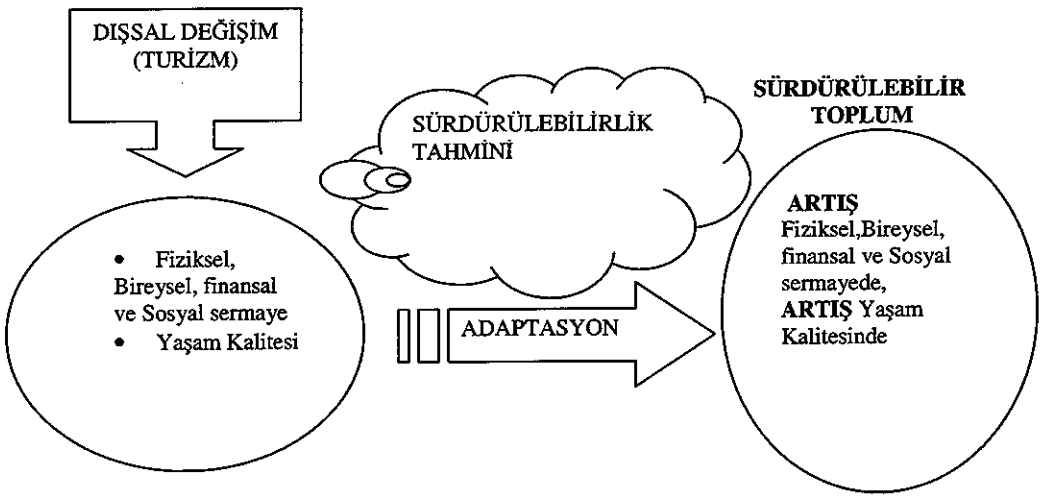

Şekil 2.9: Sürdürülebilirlik, Toplum ve Yaşam Kalitesi İlişkisi

Kaynak: Aspinall, A.J. (2006), "Communities in Change: Social Sustainability and Tourism Development, *Master Thesis*, Waterloo, Canada, s.100.

2.5.1. Turizm ve Yaşam Kalitesine İlişkin Çalışmalar

Literatüre bakıldığında çok az sayıda çalışmada turizmin gelişiminin (etkilerinin) yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin araştırıldığı görülmektedir. Daha çok turizmin yerel halk tarafından algılanması ve yerel halkın turizme bakışı mercek altına alınmıştır. Yaşam kalitesi ve turizmin etkilerini ortaya koyan çalışmalar arasındaki en önemli fark ise ölçümlemedir. Algılama-bakış çalışmalarında turizmin topluluklar ve çevre tarafından etkilendiği öngörülürken, yaşam kalitesi çalışmalarında topluluk, bölge ve kişisel memnuniyeti etkileyen, aile veya bireye karşı turizmin etkileri ölçülmektedir. Davranış ve etki çalışmaları, topluluktaki değişiklikler ve turizm gelişimine olan desteğe yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalarda yaşam memnuniyeti ve topluluk özellikleri arasında öngörülen bir ilişki olduğu varsayılmaktadır (Allen, 1990, s.184). Yaşam kalitesine ait çalışmaların sosyal bilimlerde tartışılması ve uygulamasının daha çok Kuzey Amerika'da yoğunlaştığı görülmektedir. Avrupa ve diğer kıtalarda yaşam kalitesi çalışmaları özellikle sosyal bilimlerde son yirmi yıldır önemli tartışma konuları içine girmiştir. Yaşam kalitesi konusunda çalışan birçok araştırmacı yaşam kalitesini ilgilendiren sağlık, iş, boş zaman, aile, topluluk gibi etki alanlarını dikkate alarak yaşam kalitesi konusunda teoriler geliştirmeye çalışmışlardır. Yaşam kalitesi ve turizm ilişkisine baktığımızda ise literatürde daha çok yaşam kalitesi çalışmalarının iş hayatı, sağlık, aile ve birey üzerinde

yoğunlaştığı, son yıllarda turizmde hizmet kalitesi, boş zaman, turistlerin seyahat eğilimlerinin yaşam kalitesi üzerine etkilerine ait çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Dalia ve Juozas (2007, s.45), yaşam kalitesini etkileyen faktörler olarak maddi statü (mal varlıkları, hizmet, ekonomik kalite, çalışma ve rekreasyon faaliyetleri, ortalama gelir, satın alma gücü), çevre kalitesi (doğal kaynaklardan faydalanma düzeyi, sürdürülebilir gelişme, hava, toprak, su kalitesi), nüfusun sağlık kalitesi (topluluk sağlığı), eğitim kalitesi, ahlaki psikolojik iklim (aile içinde, toplulukta, ülkede, bir organizasyonda), kişisel güvenlik (bedensel, yasal ve sosyal), kendi kendini ifade etme durumunu belirtmişlerdir. Bu faktörlerin bir sonucu olarak da sağlık, maddi yaşam, zihinsel yaşam, iş yaşamı, aile yaşamı, boş zaman ve çevreye bağlı yaşam kalitelerinde değişiklikler ortaya çıkarak genel yaşam kalitesi düzeyi belirlenmiş olacaktır.

Tablo 2.8: Yaşam Kalitesi Alanı ve Bileşenlerine İlişkin Bir Örnek

YAŞAM KALİTESİ ALANLARI		YAŞAM KALİTESİ BİLEŞENLERİ		
Fiziksel Durum (sağlık, iş yükü, beslenme vb.)		Sağlığa bağlı Yaşam kalitesi		
Maddi Durum (refah, yaşam şartları)		Maddi Yaşam kalitesi		
Psikolojik durum **KALİTESİ** (duygular, tutumlar,değerler, gurur, iş memnuniyeti, stres)	⇨	Zihinsel Yaşam kalitesi	⇨	**YAŞAM**
Eğitim ve kendini geliştirme (öğrenme, eğitim, yetenek ve bilgi araçları)		İş yaşamı kalitesi		
Sosyal İlişkiler (İnsanlarla, aile ile toplulukla ilişkiler)		Aile Yaşam kalitesi (sosyal yaşam kalitesi)		
Kendini anlatım ve boş zaman (boş zaman, hobi, yaratıcılık, eğlence)		Boş zaman yaşam kalitesi		
Güvenlik ve çevre (fiziksel güvenlik, iş çevresi, ekonomik, politik ve hukuki çevre)		Çevreye bağlı yaşam kalitesi		

Kaynak: Dalia A.and Juozas R. (2007), "Quality of Life and Its Components' Measurement", *Engineering Economics*, 52 (22), s.45.

Cascante (2008, s.6), Liberya ve Kostarika'da gerçekleştirdiği çalışmada ekonomisi turizme dayalı olan bu iki ülkeye ait kırsal bölgede yaşam kalitesi ile topluluğun hizmet ve imkanları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre yerel halkın yaşam kalitesinin artırılmasında mevcut örgütsel şartların ve topluluk ilişkilerinin daha fazla dikkate alınması gerektiği vurgusu yapılmaktadır.

Moscardo (2009, s.159), yaşam kalitesi kavramının daha çok turizmin etkileri içinde tartışılmasından dolayı sosyal temsili ön plana alarak turizmin etkileri içinde yaşam kalitesinin daha açık tartışılmasını nitel çözümleme ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Benckendorff ve arkadaşları (2009, s.181) yaşam kalitesi konusunda gerçekleştirdikleri akademik beyin fırtınasında yaşam kalitesi ve turizm arasındaki ilişkiye farklı boyutlardan yaklaşıp, yaşam kalitesi içinde yeni kavram ve boyutların geçmişten daha farklı tartışıldığını ifade etmişlerdir. Yaşam kalitesinin boyutları olarak yaşam standardı, sağlık, güvenlik, topluluk bağı, yaşamda başarıya ulaşma, ilişkiler, geleceğin garantiye alınması ve maneviyat ele alınarak beyin fırtınası tekniği kullanılmıştır. Yaşam kalitesi tartışmaları sonucunda yavaş turizm (teknolojinin yok ettiği doğallığı, gerçekliği yeniden yakalama misyonu) sağlık turizmi gibi konuların akademik alanda yeni tartışma konuları olduğunu göstermişlerdir.

Andereck ve arkadaşları (2007, s.485) son yirmi yılda yapılan akademik çalışmalarda, yerel halkın turizm gelişimi ve yaşam kalitesi konusundaki kararlarında sürdürülebilirlik kavramına bağlı olarak hareket ettiklerinin araştırıldığını ancak etnik ve azınlıkların turizmden farklı şekilde etkilendiklerine ilişkin çalışmaların olmadığını belirtmişlerdir. Bu nedenle çalışmalarında etnik marjinal teoriye göre Latin Amerika ve Anglo kökenli insanların turizm ve yaşam kalitesi algılamalarını araştırmışlardır. Her iki grubun da turizme bakış açılarında farklılıklar olduğu görülmektedir.

Jurowski ve Brown (2001, s.357), yerel halklar açısından turizmin ekonomik fayda sağlayarak yaşam kalitesinde iyileşme sağladığını belirtmiştir. Çalışmalarında turizmle ilgili olanların turizmle ilgili olmayanlardan daha fazla yüksek yaşam kalitesine sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. İstatistiksel anlamda önemli bir fark bulunmamasına rağmen Lexington, Kentucky`de yapılan çalışmada kültürel turizmin alt yapı gelişimi için her iki grubun desteği konusunda farklılıklar olduğu sonucu çıkmıştır. Ayrıca turizmle ilgilenenlerin karar mekanizmalarında önemli etkileri olduğu ve yaşam kalitelerinin artırılması konusunda kamu politikalarını etkiledikleri görülmüştür .

Cummins (1997, s.303), otuz iki farklı çalışmayı değerlendirerek yaşam memnuniyeti ile ilgili olarak ortaya atılan yüz yetmiş üç farklı terimi rapor etmiştir. Daha sonra ortaya çıkan bu terimleri bir sınıflandırmaya tabi tutarak yaşam kalitesinin boyutlarını yedi boyut olarak öngörmüştür. Bu yedi boyut, ekonomik refah düzeyi, sağlık, üretkenlik,

samimiyet, güvenlik, toplumun refah düzeyi ve içsel refah düzeyi olarak adlandırılmıştır. Bu boyutlar literatürde ComQol olarak bilinmektedir.

Perdue, Long ve Kang (1999, s.173), oyun turizmi adı altında (kumar vs.) turizmin yerel halkın yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini dikkate alarak turizm yaşam eğrisine sosyolojik açıdan yaklaşmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre yerel halkın yaşam kalitesi turizm gelişiminin ilk dönemlerinde olumlu şekilde artış gösterirken taşıma kapasitesinin aşılmasından sonra bu süreç olumsuz bir sürece girmektedir.

Dillman ve Tremblay (1977, s.126), ABD'nin kırsal bölgelerini mercek altına aldıkları çalışmalarında üç süreçte yaşam kalitesini ölçmeye çalışmışlardır. İlk olarak ekonomik refah düzeyi, sonrasında objektif göstergeler ve subjektif göstergeler ile yaşam kalitesini ele almışlardır. Ekonomik refah düzeyi ve kamusal hizmetlerin alınması gibi belli alanlardaki objektif şartların kırsal kesimdeki yerel halk tarafından eksik alındığı varsayılmakla birlikte, çalışmada kırsal halkın maddi ve sosyal çevre hakkında şehirdeki yerel halktan daha iyi şartlara sahip olduğu sonucu çıkmaktadır.

Karnitis (2006, s.133), çalışmasında Letonya'nın gelişiminde yaşam kalitesinin artırılmasını amaç olarak ortaya koymuştur. Yaşam kalitesinin birçok farklı bileşeni ile Letonya açısından önemli olduğunu belirten bu çalışmada, yerel halkın sürece dahil edilmesinin yaşam kalitesinin artırılmasında en önemli koşullardan biri olduğu gösterilmektedir. Bilgiye sahip olma, eğitim, yaratıcılık, istihdam, maddi refah, çevre bilinci, kaynak kullanımı, altyapı hizmetleri, bölgesel gelişim, insan kaynakları, sağlık, güvenlik, ev ve aile yaşamı, topluluğa uyum, demokrasi, iç güvenlik, özel yaşam, kurumsal idare, dış ilişkiler, bilgiye açık olma, dahil olma, meşruluk, dengeli büyüme, ulusal kimlik, kültür, dil, boş zaman kavramları yaşam kalitesinin Letonya açısından öne çıkan bileşenleri olarak açıklanmıştır.

Nichols, Stitt ve Giacopassi (2002, s.257), turizmde bölgesel gelişim açısından önem taşıyan kumarhanelerin yerel halk tarafından nasıl algılandığını ve yerel halkın yaşam kalitesine ne şekilde kumarhanelerin etki bıraktığını araştırmışlardır. Telefonla yapılan bu çalışmada toplam 2768 kişiye ulaşılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre ekonomik açıdan yerel halk kumarhanelere olumlu yaklaşırken, kumarhanelerin genelde yaşam kalitesi üzerinde nötr etki bıraktığı görülmektedir. Aileler açısından kumarhanelerin yaşam kalitesi

etkisine bakıldığında ise negatif ve pozitif etkilerinin yarı yarıya olduğu sonucu çıkmaktadır.

Perdue ve Gustke (1991), yerel halkın yaşam kalitesinde objektif ölçüm ile turizm arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Araştırmada ABD'de Kuzey Karolayna'da, turizm gelişim düzeyi ile sağlık, cinayet, eğitim, ekonomi, refah düzeyi gibi objektif ölçümler arasındaki ilişki dikkate alınmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre turizm gelişim düzeyi ile yaş arasında önemli bir fark bulunmamakta, gelir ve turizm gelişimi arasında çok zayıf bir ilişki olduğu görülmekte, eğitim harcamalarının ise turizmde ön plana çıkan bölgelerde daha fazla olduğu ve turizm gelişiminin yoğun olduğu bölgelerde sağlık hizmetlerinin daha ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Son olarak ise cinayet oranlarının turizm gelişimiyle bağlantısı olmadığı araştırmadan elde edilen sonuçlar arasındadır.

Baker ve Palmer (2006, s.396), turizmin içinde yer alan rekreasyon faaliyetlerini dikkate aldığı çalışmada yerel halkın rekreasyon faaliyet algılamaları ve bu faaliyetlerin yaşam kaliteleri üzerine etkilerini araştırmıştır. Güneybatı Amerika'da yapılan bu çalışmada üç yüz elli iki anketten çıkan sonuca göre rekreasyon faaliyetlerine katılım ve yerel halkın bölgede kalış süresi ile yaşam kalitesi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Michalko ve arkadaşları (2009, s.122), turizmin Macar halkının subjektif yaşam kalitesine etkilerini araştırmışlardır. Macar Hükümetinin 2005-2013 tarihleri için uygulamaya koyduğu Ulusal Turizm Gelişim Stratejisine göre, Macar halkının seyahat etmeleri ile yaşam kalitelerindeki olumlu değişiklikler olduğu varsayılmıştır. Bu konuda 2007 yılında turizm ve yaşam kalitesi ilişkisini ortaya koymak için 11.500 hane halkı ile anket yapılmıştır. Buna göre seyahat etmek Macarların yaşam kalitelerinde önemli bir değişikliğe neden olmayan faktör olarak görülse de ortalama memnuniyet düzeyinin üzerinde bir değerle seyahatin mutluluk veren bir etken olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında ankete yanıt veren Macar halkının üçte ikisi turizmin kendi yaşam kalitelerinde bir etkisi olmadığına inanmaktadırlar.

Bowling ve Windsor (2001, s.57), yaşam kalitesinin subjektif ve objektif bileşenleri ile yaşam kalitesinin öncüllerini açıklamaya yönelik bir çalışmayı İngiltere'de 2033 kişiye anket yoluyla ulaşarak gerçekleştirmişlerdir. Ortaya çıkan sonuçlara göre yaşam kalitesinin açıklanmasında objektif göstergeler, sosyo-demografik göstergeler ve sağlığa ilişkin

göstergelerin önemli etkisinin olmadığı, önem arz eden konunun subjektif göstergeler olduğu ifade edilmektedir.

Iwasaki`nin yaptığı çalışmada (2007, s.244) turizm içinde yer alan boş zaman kavramını, uluslararası ve çok kültürlü arenada yaşam kalitesine katkı sağlayan bir kavram olarak ele almıştır. Topluluklar arasındaki farklılıkları ortaya koymak için Asya, Orta Doğu ve yerel kültürler dikkate alınmıştır. Boş zamanın insana verdiği güven ve yarattığı esneklik ile yaşam kalitesine olan katkıları, yerel halk üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bunun yanında boş zaman faaliyetlerinin sosyal ve kültürel yapıdan şekillendiği, topluluğun eşit olmayan şartlarının bu yapıyı daha net görmemizi sağladığı ifade edilmektedir. Ortaya çıkan bu dengesizliğin kültürel, sosyal ve politik taraflarla birlikte çözülmesi gerektiği ve daha fazla boş zaman faaliyetlerinin en az ayrıcalıklı halka sağlanması konusunda çabaların yaşam kalitesini artıracağı bu çalışmada öngörülmektedir.

Jeffres ve Dobos (1993, s.210) metropol bölgedeki yaşam kalitesi ve boş zaman fırsatlarının algılanmasına yönelik yaptıkları çalışmada bu iki kavramın insanların yaşadıkları çevre ile doğrudan ilgili olduğunu ve bireylerin bu algılamalarında medya ve karşılıklı etkileşimin büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir. Bu çalışma ABD`de Midwest metropolünde üç farklı zaman aralığında anket uygulanmıştır. Bölge halkının boş zaman fırsatlarını değerlendirmeleri ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin boyutu ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre boş zamana ait değerler önemlidir ve bölge halkının yaşam kalitesi açısından pozitif etki veren bir algılama sağlamaktadır.

Lloyd ve Auld (2002, s.47), turizmde boş zaman faaliyetlerinin yerel halkın yaşam kalitesine katkıları konusunda yapılan çalışmalarda daha çok boş zaman faaliyetlerine yerel halkın katılım sıklığı üzerine yoğunlaşıldığını, insan merkezli yaklaşımdan uzak kalındığını belirtmişlerdir. Bu çalışmada hem boş zaman kavramının içeriği ve ölçümü hem de yaşam kalitesi ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Boş zaman ile ilgili objektif ve subjektif göstergeler test edilmiştir. Sonuçta insan merkezli boş zaman faaliyetleri ve boş zaman memnuniyetinin bir bölgedeki yerel halkın yaşam kalitesini etkileyen faktörler olduğu ortaya konmuştur. Sosyal faaliyetlerde daha çok yer alanların daha fazla psikolojik tatmin sağladıkları görülmekte ve bu da daha yüksek yaşam kalitesine ulaşmalarını sağlamaktadır.

Sirgy ve arkadaşları (2009, s.314) yaşam kalitesini "aşağıdan yukarıya yayılan teori" (bottom-up spillover theory) ile açıklayarak topluluk refahını çeşitli yaşam alanlarının etkileri ile ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu teoriye göre yaşam memnuniyeti, yaşam alanları ve yaşam alt alanlarına bağlı olarak ortaya konmaktadır. Memnuniyet düzeyinde yaşam memnuniyeti en üst düzeyde yer almaktadır. Yaşam memnuniyeti aile, sağlık, topluluk, sosyal hayat, iş alanlarındaki memnuniyet düzeylerinden etkilenmektedir. Belli yaşam alanlarındaki memnuniyet ise topluluğun içinde bulunduğu yaşam şartları ve hizmetlerden etkilenmektedir. Bu süreçte kişisel değerlendirmeler belirleyici olmaktadır. Kısacası bireysel topluluk hizmetlerindeki memnuniyet ile birlikte topluluk şartlarındaki iyileşme, topluluk yaşamında daha fazla memnuniyeti de beraberinde getirmektedir.

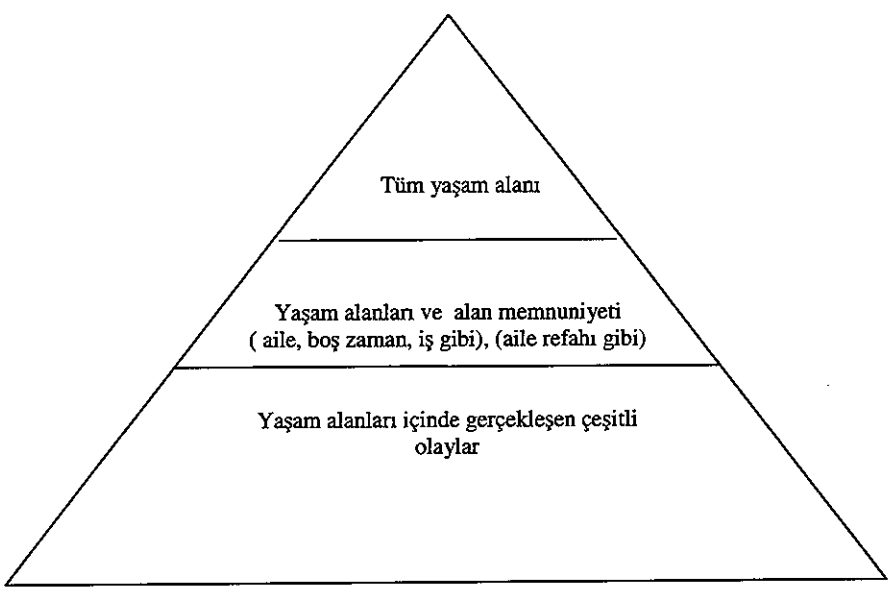

Şekil 2.10: Aşağıdan Yukarıya Yayılma Teorisi (Bottom-up spillover theory)

Kaynak: Sirgy, M.J., Widgery, R.N., Lee, D.J. and Yu, G.B. (2010), " Developing a Measure of Community Well-Being Based on Perceptions of Impact in Various Life Domains" *Social Indicators Research*, 96(2), s.299.

Auh ve Cook (2009, s.279), kırsal kesimde yaşayan yerel halkın topluluğa bağlılıkları, topluluk memnuniyetleri ve ev yaşamlarından memnuniyetlerini ölçmeye çalışmışlardır. Posta yoluyla yapılan ve 974 kişiye ulaşılan anket hane halklarına sorulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlara göre topluluğa bağlılık ve ev hayatından memnuniyet, topluluğun memnuniyetini tahmin etmekte kullanılan faktörler olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma

"aşağıdan yukarıya yayılma teorisini" destekleyerek yaşamdaki belli alanlardaki gelişmelerin toplulukların yaşam kalitelerini etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yaşam kalitesi ve turizm konusunda yapılan çalışmaların yer aldığı özet, Tablo 2.9'da yer almaktadır.

Tablo 2.9: Yaşam Kalitesi ve Turizm İlişkisini Ortaya Koyan Literatür

Kaynak	Uygulama Alanı	Hedef Kitle	Metodoloji	Örneklem	Sonuç
Perdue, Long ve Kang (1999)	ABD/ Grand Lake, Black Hawk, Central City, Deadwood	Kumar turizmin olduğu üç bölge ve olmadığı bir bölgede yaşayan yerel halk	Anket	776 hanehalkı	Yerel halkın yaşam kalitesi turizm gelişiminin ilk dönemlerinde olumlu şekilde artış gösterirken taşıma kapasitesinin aşılmasından sonra bu süreç olumsuz bir sürece girmektedir.
Dillman ve Tremblay (1977)	ABD	Kırsal kesim yerel halk	Literatür üzerinden durum tespiti		Ekonomik refah düzeyi ve kamusal hizmetlerin alınması gibi belli alanlardaki objektif şartların kırsal kesimdeki yerel halk tarafından eksik alındığı varsayılmakla birlikte, çalışmada kırsal halkın maddi ve sosyal çevre hakkında şehirdeki yerel halktan daha iyi şartlara sahip olduğu sonucu çıkmaktadır.
Karnitis (2006)	Letonya	Letonya halkı	İkincil veriler		Letonya halkının mevcut durumu içinde yaşam kalitesini oluşturan 27 faktör açıklanmıştır.
Nichols, Stitt ve Giacopassi (2002)	ABD/8 bölge-17 alt bölge	Casinolarla etkileşim içinde olan ve olmayan yerel halk	Telefonla anket yöntemi	2768 hanehalkı	Ekonomik açıdan yerel halk casinolara olumlu yaklaşırken, casinoların genelde yaşam kalitesi üzerinde nötr etki bıraktığı görülmektedir. Aileler açısından casinoların yaşam kalitesine etkisine bakıldığında ise negatif ve pozitif etkilerinin yarı yarıya olduğu sonucu çıkmaktadır.
Iwasaki (2007)	Asya/Orta Doğu ve yerel kültürler	Farklı kültürler arasındaki farklılıkta boş zamanın rolünü kültürler üzerinden paylaşmak	Literatür taraması		Boş zamanın insana verdiği güven ve yarattığı esneklik ile yaşam kalitesine olan katkıları, yerel halk üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Boş zaman faaliyetlerinin sosyal ve kültürel yapıdan şekillendiği dolayısıyla bu yapıyı daha net görmemizi sağladığı ifade edilmektedir.

Kaynak	Uygulama Alanı	Hedef Kitle	Metodoloji	Örneklem	Sonuç
Perdue ve Guste (1991)	ABD/Kuzey Karolayna	Turizmle dolaylı/doğrudan ilgili yerel halk	Anket		Ortaya çıkan sonuçlara göre turizm gelişim düzeyi ile yaş arasında önemli bir fark bulunmamakta, gelir ve turizm gelişimi arasında çok zayıf bir ilişki olduğu görülmekte, eğitim harcamalarının ise turizmde ön plana çıkan bölgelerde daha fazla olduğu ve turizm gelişiminin yoğun olduğu bölgelerde sağlık hizmetlerinin daha ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.
Baker ve Palmer (2006)	Güneybatı Amerika	Rekreasyon faaliyetlerine katılıma uygun yerel halk	Anket	352 hanehalkı	Rekreasyon faaliyetlerine katılım ve yerel halkın bölgede kalış süresi ile yaşam kalitesi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.
Michalko ve diğ. (2009)	Macaristan	Yerel halk	Anket	11.500 hanehalkı	Seyahat etmek Macarların yaşam kalitelerinde önemli bir değişikliğe neden olmayan faktör olarak görülse de ortalama memnuniyet düzeyinin üzerinde bir değerle seyahatin mutluluk veren bir etken olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında ankete yanıt veren Macar halkının üçte ikisi turizmin kendi yaşam kalitelerinde bir etkisi olmadığına inanmaktadırlar.
Bowling ve Windsor (2001)	İngiltere	16 yaş ve üzeri yerel halk	Anket	2033 kişi	Yaşam kalitesinin açıklanmasında objektif göstergeler, sosyo-demografik göstergeler ve sağlığa ilişkin göstergelerin önemli etkisinin olmadığı, önem arz eden konunun subjektif göstergeler olduğu ifade edilmektedir.

Kaynak	Uygulama Alanı	Hedef Kitle	Metodoloji	Örneklem	Sonuç
Cascante (2008)	Liberya ve Kostarika	Kırsal bölge	Nitel analiz- İçerik analizi	67 örneklem- 33 Liberya, 34 Kostarika	Algılanan yaşam kalitesini iyileştirmek için organizasyon yapısının, düzenlemelerin dikkate alınması gerekli.
Moscardo (2009)	Internet/google	Turistler	Nitel analiz	Tarama sonrası ortaya çıkan ilk 50 site	Teorik olarak tartışılan sosyal temsilin daha ön plana alınması turizm etkisini daha iyi anlamayı sağlayacak.
Benckendorff ve arkadaşları (2008)	Workshop	Workshop katılımcıları	Nitel analiz- Beyin Fırtınası (Futures Wheel)	Seri workshoplar ile 43 eğitmen, akademisyen ve uygulamacıya yönelik	Yaşam kalitesi boyutları tartışılmıştır. Sonucunda literatüre "yavaş turizm",akıllı turizm" gibi kavramları tartışmaya açmışlardır.
Andereck ve arkadaşları (2007)	ABD/ Arizona	Latin Amerika ve Anglo kökenliler	Telefon ve adrese posta ile anket	695 hanehalkı telefon ve adrese posta sonrası	Etnik marjinal teori temelinde Latin Amerikalı ve Anglo kökenlikler arasında turizm gelişiminin farklı algılandığı sonucu ortaya çıkmıştır.
Jurowski ve Brown (2001)	ABD /Kentucky	Oy kullanma hakkına sahip olanlar ve üzerindeki yaştakiler	Telefon ile anket	400 hanehalkı	Turizmle ilgili olan yerel halk, yaşam kalitelerini turizm ile ilgisi olmayanlardan daha yüksek olarak ifade etmişlerdir.
Cummins (1997)	Literatür taraması- Sağlık ağırlıklı	Akademik çalışmalar	İçerik analizi sonucu boyutları oluşturma	Son yirmi yılda yapılan 32 akademik çalışmadaki 173 farklı önerme	ComQol olarak adlandırılan ölçek ile yaşam kalitesini 7 boyut olarak ifadelendirmiştir.

Kaynak	Uygulama Alanı	Hedef Kitle	Metodoloji	Örneklem	Sonuç
Sirgy ve arkadaşları	ABD/Michigan	Yerel halk	Anket-4 farklı zaman diliminde	6915 hanehalkı-1978, 397 hanehalkı-1990, 1100 hanehalkı-2001, 856 hanehalkı-2006	Yaşam memnuniyeti aile, sağlık, topluluk, sosyal hayat, iş alanlarındaki memnuniyet düzeylerinden etkilenmektedir. Belli yaşam alanlarındaki memnuniyet ise topluluğun içinde bulunduğu yaşama şartları ve hizmetlerden etkilenmektedir. Bu süreçte kişisel değerlendirmeler belirleyici olmaktadır. Kısacası bireysel topluluk hizmetlerindeki memnuniyet ile birlikte topluluk şartlarındaki iyileşme, topluluk yaşamında daha fazla memnuniyeti de beraberinde getirmektedir.
Auh ve Cook (2009)	ABD/Iowa	Yerel halk	Anket	974 hanehalkı	Topluluğa bağlılık ve ev hayatından memnuniyet, topluluğun memnuniyetini tahmin etmekte kullanılan faktörler olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma "Aşağıdan yukarıya yayılma teorisini" destekleyerek yaşamdaki belli alanlardaki gelişmelerin toplulukların yaşam kalitelerini etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır.
Jeffres ve Dobos (1993)	ABD/ Midwest	Yerel halk	Anket-Üç farklı zaman diliminde	463 hanehalkı-1982 yılında, 261 hanehalkı-1986 yılında, 344 hanehalkı-1988 yılında	Bölge halkının boş zaman fırsatlarını değerlendirmeleri ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin boyutu ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre boş zamana ait değerler önemlidir ve bölge halkının yaşam kalitesi açısından pozitif etki veren bir algılama sağlamaktadır.

Kaynak	Uygulama Alanı	Hedef Kitle	Metodoloji	Örneklem	Sonuç
Jeffres ve Dobos (1993)	ABD/ Midwest	Yerel halk	Anket-Üç farklı zaman diliminde	463 hanehalkı-1982 yılında, 261 hanehalkı-1986 yılında, 344 hanehalkı-1988 yılında	Bölge halkının boş zaman fırsatlarını değerlendirmeleri ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin boyutu ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre boş zamana ait değerler önemlidir ve bölge halkının yaşam kalitesi açısından pozitif etki veren bir algılama sağlamaktadır.
Llyod ve Auld (2002)	Avustralya /Brisbane	Yerel halk	Anket	571 hanehalkı (15 yaş ve üzeri)	Bu çalışmada hem boş zaman kavramının içeriği ve ölçümü hem de yaşam kalitesi ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Boş zaman ile ilgili objektif ve subjektif göstergeler test edilmiştir. Sonuçta insan merkezli boş zaman faaliyetleri ve boş zaman memnuniyetinin bir bölgedeki yerel halkın yaşam kalitesini etkileyen faktörler olduğu ortaya konmuştur.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ, ARAŞTIRMANIN MODELİ VE ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yerel halk turizm gelişiminin önemli öğelerinden biridir. Turizm gelişiminde yerel halkın üstlenmiş olduğu bu rolü ortaya koyan çalışmalarda Alanya ve bölgesinde yaşayan halkın turizme karşı olumlu-olumsuz düşünceleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Sayısı çok fazla olmayan bu akademik çalışmalar aşağıda paylaşılmaktadır.

Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı tarafından yaptırılan çalışmada (1995), Alanya ve Kemer'deki turizmin sosyal çevreye etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Alanya (5250 kişi) ve Kemer'de (1290 kişi) toplam 6540 kişi üzerinde gerçekleştirilen bu çalışma ile yerel halk, ikinci konut sahipleri, turizm işletmecileri, esnaf ve şoförlerle yüz yüze görüşülerek sorular yöneltilmiştir. 15 yaş üzerindeki bireylere birbirinden farklı beş anket hazırlanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre Alanya halkının genel olarak turizmden memnun olduğu, bu memnuniyetin ise daha çok ekonomik getiriden kaynaklandığı görülmektedir. Bunun yanında Alanya halkı içinde turizmin sosyal çevre ve altyapı açısından sıkıntı yaşayacağından endişe duyanlar olduğu sonucu da tartışma konuları arasında yer almaktadır. Bir başka dikkat çeken sonuç ise Alanya halkının turistlerle bir çatışma içinde olmadığı tam tersine bölgeye Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen vatandaşlar arasında problemler yaşandığı ifade edilmiştir.

Tayfun ve Kılıçlar (2002), yaptıkları çalışmada yerel halk tarafından turizmin ne şekilde algılandığını ve turist-yerel halk etkileşiminin boyutlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Alanya ve Gazipaşa'yı ele aldıkları çalışmalarında bölgede yaşayan yerel halkın farklı turizm algılamaları içinde olduğu sonucu çıkmıştır. Alanya'da 383, Gazipaşa'da 371 kişi ile görüşülen bu çalışmada, sosyal faaliyetlerin artması, altyapı standartlarının güçlendirilmesi konularında yaşanılan bölgeye göre önceliklerin değiştiği sonucu çıkarken, gelenek-göreneklerdeki bozulma, trafik sıkışıklığı gibi konularda ise önceliklerin farklı olmadığı görülmüştür.

Beban ve Ok (2006), turizmin yerel topluluğun sürdürülebilir gelişimine olan katkısını ele aldıkları çalışmalarında Alanya ve Dubrovnik örneklerini ele almışlardır. Bu iki bölgede de yapılan çalışmada turizmin pozitif etkisinin görülmesi için sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi ve devamının gereğine dikkat çekilmiştir. Alanya'da farklı turizm çeşitlerinin getirilmesi gereği yanında yerel halkın turizm gelişim sürecine katkısının arttırılması, sürdürülebilir turizm kalkınmasına pozitif katkıda bulunacak önemli etkenler olarak görülmektedir.

Muradov (2006), Alanya'daki kentleşme ve turizm ilişkisini ele aldığı tezinde turizm olgusunun yerel halkı ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan olumlu yönden etkilediği sonucuna varmıştır.

Akış (2007), yaptığı çalışmada Alanya'da görülen turizm faaliyetlerinin bölge ekonomisine etkisini ortaya koymuştur. Alanya'yı bir bütün olarak ele alan araştırmacı, araştırma sahası olarak ele aldığı Alanya'nın deniz dışında kalan yaylalarında 1980'lerin ortalarından itibaren yerel halkın gelir elde edici faaliyetlerde bulunmalarına karşılık bu süreçten sonra yaylacılığın önemini yitirmesiyle yaylalarda kalan yerel halkın da deniz kenarlarına inerek turizmden ekonomik fayda elde etmeye çalıştıkları sonucunu çıkarmıştır.

Çevirgen ve Kesgin (2007), Alanya ve çevresini kapsayan çalışmalarında yerel otoriteler ve sivil toplum temsilcilerinin turizm gelişimi ve şehirleşmeye karşı tutumlarını ortaya koymuşlardır. 17 belediye başkanı ve 24 sivil toplum örgütü temsilcilerine uygulanan anket sonucunda turizm gelişimi ve şehirleşmeye karşı hem yerel otoritelerin hem de sivil toplum örgütlerinin bölgelerinde turizmin yaşam kalitelerini iyileştirdiğine inandıkları sonucu çıkmıştır.

Alanya turizmi ile ilgili yerel halk ve turizm gelişimi konusunda son on beş yılda yapılan çalışmalarda Alanya turizminin sürdürülebilirliği, yerel halk-turist ilişkisi, sivil toplum ve yerel yönetimlerin turizmdeki rolü gibi önemli başlıklar araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmaların sayısının yetersizliği Alanya bölgesinde yerel halkın turizm algılamaları konusunda literatürde eksiklik olduğunun da bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugüne kadar gerek ulusal gerekse uluslararası yazında Alanya bölgesine ait turizmin ne şekilde yerel halkın yaşam kalitesini etkilediğine ilişkin bir çalışmanın

bulunmaması ve bu çalışmanın Alanya bölgesinde bir ilk olması araştırmanın önemini daha da artırmıştır. Özellikle bölge halkının turizme bakışı ve sonucunda kendi yaşamlarındaki etkilerini ortaya koyarak yerel yönetimlere, turizm planlayıcılarına ve dolayısıyla turizm işletmelerine bir fikir vermesi ve sonuçlarının Alanya bölgesindeki durumu tespit etmesi de araştırmaya farklı bir önem kazandırmaktadır. Çalışmanın bir başka önemi ise sürdürülebilir turizm tutum ölçeği ile bölge halkının sürdürülebilirlik konusundaki duyarlılığının tespit edilecek olmasıdır. Ayrıca sürdürülebilir turizm tutum ölçeğinin boyutlarının yaşam kalitesinin boyutlarıyla örtüşüyor olması nedeniyle sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesi ilişkisi de Alanya özelinde tartışılmıştır.

3.2. ARAŞTIRMA MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Turizm olgusu ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etmenleri etkilemesi açısından çok boyutlu ve turist ile ev sahibi arasında bir etkileşim yaratması açısından ise dinamik bir süreçtir. Bu sürecin sağlıklı ve verimli geçmesi için fiziki çevrenin ve belki ondan da önemlisi, yöre insanın sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan turizme hazırlanması ve katılması önemli bir konudur. Çünkü turizmin olumlu etkilerini en üst seviyeye çıkarmak ve olumsuz etkilerini sınırlandırmak için yapılması gerekenlerden biri, yerel toplumun turizmi geliştirme planlamasına dahil edilmesidir. Yerel halkı turizm gelişim sürecine dahil etmek, onların bu konudaki görüş ve önerilerini almak, fikir alışverişinde bulunmak ve gelecekteki turizm gelişmesini teşvik yönünde karşılıklı fikir alışverişi yapmak yerel halkın karar merkezlerini etkileyebilmesi ve kendilerini turizmin bir parçası olarak hissetmeleri açısından oldukça önemlidir (Alaeddinoğlu, 2008, s.11). Turist yerel halk ilişkisi, turistlerle yerli halk arasındaki kişisel iletişimi ve etkileşimi içerir (Tayfun ve Kılıçlar, 2002, s.2). Turist yerel halk etkileşimi değişik ortamlarda ortaya çıkabilmektedir. Bölge halkı yeni arkadaşlıklar edinmek ve ziyaretçilere yardımcı olabilmek amacıyla yabancı dil öğrenmekte ve turistlerle etkileşime geçmektedir (Kozak ve diğerleri, 2001, s.76). Özellikle turizm bölgelerinde yaşayan yerel halk aynı zamanda turizm sektöründe çalışanları da oluşturduğundan aynı kültürde doğmuş ve aynı kültür içinde hareket eden bir özellik göstermektedir. Turizm gelişim sürecinde yerel halkın kültür temelinde hareket ettiği varsayımı altında turistle yerel halk arasında ortaya çıkabilecek düşmanlık ve kızgınlıkların iyi belirlenmesi gereklidir. Turistle yerel halk arasında ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri ziyaretçilerin bölge halkının kültürüne dikkat etmemesi ya da takdir etmemesidir (Avcıkurt, 2007, s.82). Yerel halk turistle doğrudan ve sürekli bir etkileşime geçtiğinde ortaya çıkan sonuçlar olumsuz olabilmektedir. Bu etkileşimi

sınırlayan faktörler arasında ilişkinin geçici olması, zaman ve mekansal sınırlayıcılığın olması, yerel halk ve turistlerin planlı şekilde karşılaşmalarına imkan verilmesi ve turizmden eşit şartlarda etkileniyor olunmaması ifade edilmektedir (Mathieson ve Wall, 1992, s.135). Bunun yanında turistlerin ziyaret ettikleri bölgede yerel halkın kültürü ve yaşam tarzı hakkında eksik bilgiye sahip olması da yerel halk-turist arasında çatışmaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Turistlerin ziyaret ettikleri bölgedeki yerel halk ile ilişki kurma konusundaki ilgisizlikleri, bölgeyi tanımamalarından dolayı ortaya çıkan kaygılar, bölge halkına acıma duygusu ile yaklaşmaları, aşırı yardımsever olma, turistlerin kendi kültürlerini yerel halkın kültüründen üstün görmeleri ve önyargılar yerel halk ile turist arasında etkileşim sonucu ortaya çıkabilen çatışmalar olarak görülmektedir (Doğan, 1987, s.119).

H1: Turistle etkileşim yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimi konusundaki tutumunu negatif etkiler.

Başarılı turizm gelişimi yerel topluluklarla işbirliğine bağlıdır. Topluluğa bağlılığın gücü ve yapısı, gelişen turizm endüstrisinin yerel halk tarafından nasıl algılandığını etkileyebilmekte, yerel halk ve turizm endüstrisi arasında önemli öğelerden biri olarak kabul edilmektedir (Lankford, 1994; McCool ve Martin, 1994; Sheldon ve Var, 1984; Um ve Crompton, 1987).

Topluluğa bağlılık farklı çalışmalarda irdelenmiştir. Sheldon ve Var (1984), bağlılıkta bölgedeki yerleşim süresini kullanmış ve turizmin sosyo-kültürel etki araştırmasında ömür boyu bölgede yaşayan yerel halkın daha kısa süreli yaşayanlardan daha hassas oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Um ve Crompton (1987) yaptığı çalışmada doğum yeri ile bölgedeki yerleşim süresini bir araya getirerek bağlılık düzeyi arttıkça, topluluktaki yerel halkın turizmin gelişimini daha az olumlu yönde algıladıkları görülmektedir. McCool ve Martin (1994), topluluktan ayrılıştaki üzüntü ile bir toplulukta yaşama konusundaki seçimi ifade eden topluluk duyarlılığını bölgedeki yaşama süresi ile karşılaştıran sonuçlar ortaya koymuştur. Beklentilerin aksine bölgedeki yaşama süresi ile bağlılık arasında çok düşük bir ilişki bulunmuş ve bu nedenle bir bölgede yaşamaya başlayan insanların çok hızlı bir şekilde bölgeye bağlandıkları sonucunu çıkarmışlardır. Topluluğa güçlü şekilde bağlılık ortaya koyanların topluluğa bağlı olmayanlara oranla turizmin olumlu yönlerini daha çok ortaya koydukları görülmüştür. Ayrıca yüksek düzeyde turizm gelişimine sahip

topluluklardaki insanların topluluğa bağlılık konusunda en güçlü duygulara sahip oldukları görülmektedir.

H2: Topluluğa bağlılık, yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimi konusundaki tutumunu negatif etkiler.

Jurowski (1998) topluluklarına daha güçlü duygularla bağlı olan yerel halkın turizm gelişimi konusunda daha destekleyici olduklarını ve turizmin yaşam kalitelerine yarattığı etkiler konusunda daha iyimser bir tutum sergilediklerini ortaya koymuştur. Arai ve Pedlar (1997), topluluğa bağlılığını ifade eden yerel halkın yaşam memnuniyetleri ve yaşam kalitelerinde pozitif etki görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu durumda yerel halkın bölgedeki sorunlara daha çok eğildiği, problem çözme ve stratejik planlama gibi konularda daha katılımcı bir davranışın sergilendiği görülmektedir. İnsanların bulunduğu mekanlarda hoşnut olarak yaşaması yaşam kalitelerinin en önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kasarda ve Janowitz (1974) bir yerde uzun zamandır yaşıyor olmanın hoşnutluğu dolayısıyla da yaşam kalitesini artırdığını ifade etmektedir.

H3: Topluluğa bağlılık algılanan yaşam kalitesini pozitif etkiler.

Turizm gelişimi konusu bu çalışmada hem turizm gelişiminin yarattığı etki hem de sürdürülebilirlik açılarından ele alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında yaşam kalitesi üzerinde çift yönlü bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Sürdürülebilirlik, bir toplumun yaşam kalitesine bağlıdır (http://www.sustainablemeasures.com/Sustainability/index.html, 21.05.2010). Sürdürülebilirlik ile gerek ekonomik ve sosyal, gerekse çevresel sistemler olsun topluluğa şekil veren şimdi ve gelecekte topluluk için anlamlı, sağlıklı, üretken bir yapı oluşturmak amaçlanmaktadır. Faulkner (2001), sürdürülebilir turizm gelişimi kavramını yerel halkın yaşam kalitesini ve yaşam imkanlarını artırıcı bir turizm çeşidi olarak görmektedir. Christensen (1995), yaşam kalitesinin korunmasında sürdürülebilirlik ilkelerinin kabul görmesinin önemli olduğuna dikkat çekmekte, sürdürülebilirliğin bir şartı olarak turizm gelişiminin yerel halkın yaşam kalitesini izlemek, değerlendirmek ve iyileştirmek olduğunu ifade etmektedir. Sharpley (2000), sürdürülebilir turizm gelişiminde tüm insanlar için yaşam kalitesinin iyileştirilmesini, sürdürülebilir kalkınmanın gelişim amaçları arasında görmektedir. Yaşam kalitesindeki farklılıkların, yerleşim mekanlarının turizm gelişimindeki farklılıklarla sınırlı olduğunu kabul etmektedir. Bu görüşler yanında turizmin sosyal ve ekonomik konular yanında yaşam kalitesini negatif etkileyebileceği

durumların da mevcut olduğu tartışılmaktadır (Christensen, 1995, s.65). Harrill (2004), turizmin mevcut potansiyeli ile topluluğun yaşam kalitesinde bir düşüşe neden olacağını ifade etmiştir.

H4: Sürdürülebilir turizm gelişimi konusunda belli bir tutuma sahip olan yerel halkın yaşam kalitesi etkilenir.

Tablo 3.1: Araştırma Modelinde Yer Alan Boyutlar Arası İlişki

Boyutlar	Aralarındaki Bağlantı	Kaynak
Turistle Etkileşim ↓ **Turizm gelişimi**	Negatif yönlü	Carmichael, B.A. (2006); Tayfun ve Kılıçlar (2002); Jenkins, C.L.(1997); Mathieson ve Wall, (1992); Doğan (1987)
Topluluğa Bağlılık ↓ **Turizm Gelişimi**	Negatif yönlü	Williams ve Lawson (2001); Besculides, Lee ve McCormick (2002); Jurowski, Uysal ve William (1997); Kayat (2002); Andereck (2005); Stynes ve Stewart (1993); Brougham ve Butler (1981); McCool ve Martin (1994); Lankford ve Howard (1994); Snaith ve Haley (1999); Um ve Crompton, (1987); Sheldon ve Var (1984)
Topluluğa Bağlılık ↓ **Yaşam Kalitesi**	Pozitif Yönlü	Jurowski (1998); Arai ve Pedlar (1997); Kasarda ve Janowitz (1973)
Turizm Gelişimi ↓ **Yaşam Kalitesi**	Çift yönlü	Aspinall (2006); Faulkner (2001); Christensen (1995); Sharpley (2000), Harrill (2004)

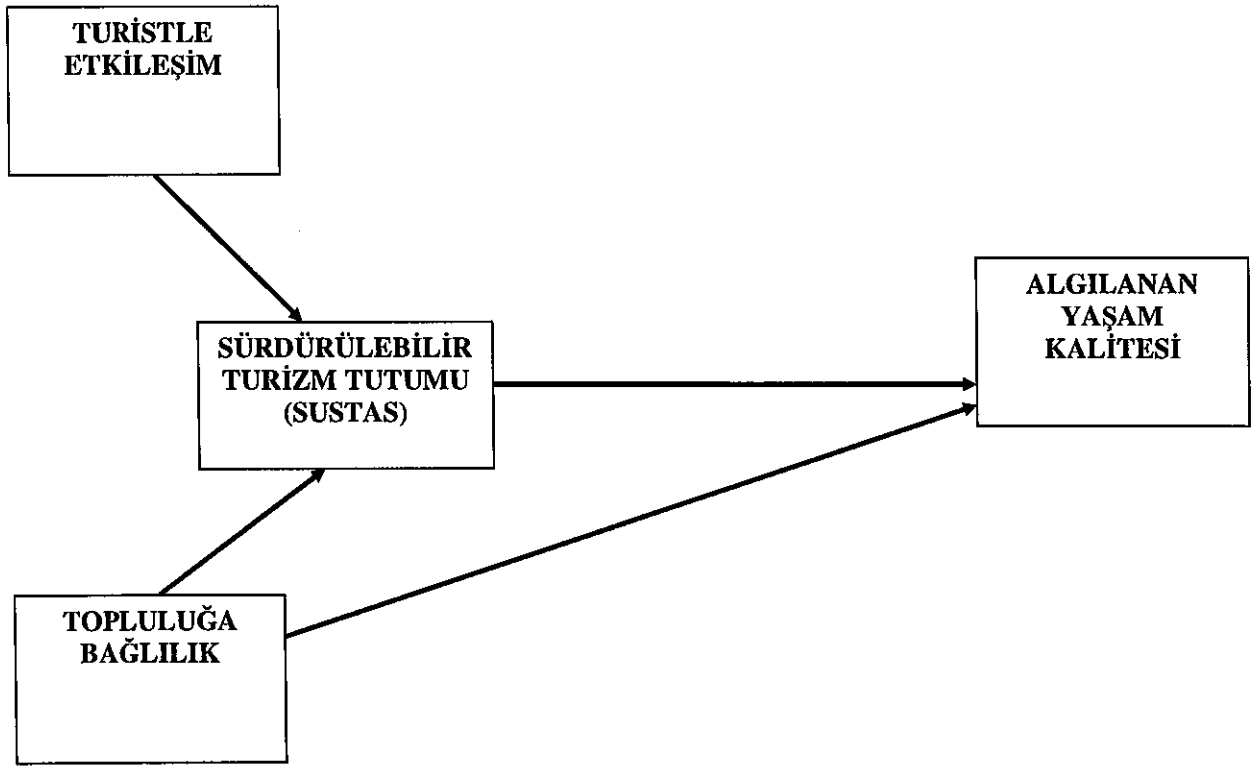

Şekil 3. 1: Araştırma Modeli

3.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırma Alanya ilçe sınırları içinde gerçekleştirilmiştir. Türk turizminin önemli bölgelerinden olan Alanya'da, 1980'li yılların sonundan itibaren yoğun şekilde turizm hareketleri görülmeye başlanmıştır. Bölgede tarım sektöründeki istihdam yanında turizmde doğrudan ve dolaylı iş imkanlarının sağlanmış olması Alanya bölgesini oldukça cazip yerleşim alanlarından biri haline getirmiştir. İlçe genelinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Belediye belgeli toplam 668 tesiste 149.717 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Bölgeye 2000'li yılların başında 1.000.000 civarında yabancı turist gelirken bu rakam 2008 yılı sonu itibariyle 1.715.000 rakamına ulaşmıştır. Antalya'ya gelen turist sayısı 2008 yılında 8.564.513 kişi olmuştur. Alanya'ya gelen turist sayısı Antalya'ya gelen turist sayısının yaklaşık %20.02'sini oluşturmaktadır. Türkiye'ye gelen turist sayısı içindeki Alanya'nın payı ise 2008 yılı itibariyle %6,50'dir. Turistlerin ortalama kişi başına harcamaları son dokuz yıl içinde 608-706 dolar aralığında seyretmektedir. 2008 yılında bu rakam 635 dolar olarak tespit edilmiştir. Alanya'ya gelen yabancı turistlerin 2008 yılında bölgeye bıraktığı gelir ise 1.089.025.000$'dır. Bu rakam Türk turizmine Alanya'nın %5 katkı verdiğini de göstermektedir (www.altso.org, 09.02.2010).

Tablo 3.2: Alanya'nın Turizm Geliri

Alanya'nın 2001-2008 Yılları Arasındaki Turizm Geliri			
Yıl	**K.B.O.H ($) ***	**Yab.Turist**	**Toplam Gelir ($)**
2001	655	866. 130	567. 315. 150
2002	697	1. 029. 350	717. 456. 950
2003	706	988. 785	698. 082. 210
2004	705	1. 133. 616	799. 199. 280
2005	679	1. 464. 686	994. 521. 794
2006	651	1. 357. 554	883. 767. 654
2007	608	1 .510. 000	918. 080. 000
2008	635	1 .715.000	1 .089.025.000

Kaynak: www.altso.org.tr, Erişim Tarihi: 07.02.2010

Haziran-Eylül aylarında en yoğun turizm hareketliliğinin görüldüğü Alanya bölgesinde, turizm sektörünün bölge ekonomisi için ne kadar büyük önem taşıdığı ortaya koyulan istatistiklerle de teyit edilmiştir. Sadece kendi bölgesine gelir sağlamakla kalmayıp Türk ekonomisine de önemli katkılar veren Alanya turizmi bölgedeki yerel halk açısından sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel anlamda önemli etkiler bırakmaktadır. Bu nedenle tezin amacıyla bağlantılı olarak yerel halkın yaşam kalitesinin artırılması

hedefinde turizmin öneminin Alanya'da tartışılmaz olduğu bir gerçektir. Burada asıl tartışılması gereken konu son on beş yılda nüfusu yaklaşık üç katına çıkan Alanya'daki böylesine büyük bir turizm hareketinin bölge halkını ne şekilde etkilediğinin tespitidir (1985 yılı toplam nüfus- 87.080; 2008 yılı toplam nüfus- 233.919). Bu nedenle turizmde büyük bir gelişme gösteren Alanya bölgesi araştırmanın kapsamına alınmıştır. Alanya ilçesini 2008 yılı sonu itibariyle nüfusun %69'unun yaşadığı Alanya merkez, Alanya-Batı ve Alanya-Doğu olarak ayırarak ana kütleden örneklem seçimine gidilmiştir. Uygulama bölgesinde böyle bir sınırlamaya gidilmesinin en önemli nedeni Alanya'nın batısından başlayıp doğusuna kadar olan 30 km. alandaki dokuz belediyenin Alanya'daki turizm gelişimini yansıtan ve yerel halkın yoğun olarak yaşadığı bölge olmasıdır. Zaman kısıtı olarak 2010 yılının turizm sezonu öncesi uygulamaya geçilmesinin sebebi ise hem insanları yaşadıkları yerlerde bulup araştırmayı yapmak hem de sezon yoğunluğunda anketin doldurulmasının yaratabileceği sıkıntıyı en aza indirmektir.

Tablo 3.3: Alanya'nın Türk Turizmindeki Yeri

Alanya'ya Gelen Yabancı Turistlerin Türkiye ve Antalya İçindeki Payı						
	Gelen Yabancı Turist Sayısı			Antalya'nın Payı (%)	Alanya'nın Payı (%)	
Yıllar	Türkiye	Antalya	Alanya		Türkiye	Antalya
2002	12.921.981	4.747.328	1.029.350	36,73	7,96	21,68
2003	13.701.418	4.681.951	988.785	34,17	7,21	21,11
2004	17.202.996	6.047.168	1.133.616	35,15	6,58	18,74
2005	20.522.621	6.884.024	1.464.686	33,54	7,13	21,27
2006	19.275.948	6.011.183	1.357.554	31,18	7,04	22,58
2007	23.017.081	7.291.356	1.510.000	31,67	6,56	20,70
2008	26.379.845	8.564.513	1.715.000	32,46	6,50	20,02

Kaynak: www.altso.org.tr, Erişim Tarihi: 07.02.2010

3.4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.4.1.Araştırmanın Örneklemi

Araştırma Alanya ilçe sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ana kütlesini Alanya merkez ve Alanya'nın batı-doğusunda 30 km. içinde yer alan dokuz belediye sınırı içinde yaşayan 18 yaş üstü yerel halk oluşturmaktadır. Bu bölgelerin seçilmesinin temel nedeni Alanya turizminin sahil bandına sıkışmış olması nedeniyle yerleşim yerlerinin bu sınırlar arasında yoğunlaşmış olmasıdır. Bölgeyi temsil edebilecek örnekleme konu belediyeler ise Alanya merkez (Alanya, Obaköy, Tosmur, Cikcilli), Batı

Alanya (Okurcalar, Konaklı) ve Doğu Alanya (Kestel, Mahmutlar, Kargıcak) olarak belirlenmiştir. Alanya ilçesinin (toplam 18 belediye) şehir merkezi, bucak ve köyleri dahil 2008 yılı nüfusunun 233.919 olduğu bilinmektedir (www.tuik.gov.tr, 31.01.2009). Burada çalışmaya konu olan belediye sınırları içerisinde "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi-ADNKS"'ne göre toplam 161.522 kişi ikamet etmektedir. Çalışmaya konu olan belediyelerin nüfusunun Alanya toplam nüfusuna oranının %69 olduğu görülmektedir.

Tablo 3.4: Araştırmaya Konu Olan Belediyelerin Nüfusları

NO	BELEDİYE	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ORAN
1	ALANYA BELEDİYESİ	46.237	45.476	**91.713**	**%56,78**
2	OBAKÖY BELEDİYESİ	7.152	6.760	**13.912**	**%8.67**
3	TOSMUR BELEDİYESİ	2.090	2.019	**4.109**	**%2.54**
4	CİKCİLLİ BELEDİYESİ	3.979	3.722	**7.701**	**%4.70**
5	OKURCALAR BELEDİYESİ	2.382	1.630	**4.012**	**%2.48**
6	KONAKLI BELEDİYESİ	6.722	5.305	**12.027**	**%7.44**
7	KESTEL BELEDİYESİ	3.615	3.271	**6.886**	**%4.26**
8	MAHMUTLAR BELEDİYESİ	9.899	8.466	**18.365**	**%11.3**
9	KARGICAK BELEDİYESİ	1.609	1.188	**2.797**	**%1.73**
	TOPLAM			***161.522***	**%100**

Kaynak: www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2010

Örnekleme hacmi belirlemede ana kütledeki birey sayısı biliniyor ise;

$$n = \frac{t^2(PQ)/d^2}{1 + \left(\frac{1}{N}\right) t^2(PQ)/d^2}$$

formülü ile hesaplama yapılmaktadır (Balcı, 2001). Söz konusu formüllerde;

n: Örnekleme seçilecek olan birey sayısını

N : Ana kütle hacmini

t : Güven düzeyine ait t dağılımın tablo değerini

p : İncelenen olayın oluş sıklığını (ana kütle oranının tahmini)

q : İncelenen olayın olmayış sıklığını (1-p)

d : Olayın oluş sıklığına göre kabul edilen örneklem hatasını göstermektedir.

Ana kütlenin homojen olmadığı varsayımı yaklaşımında ise p=0,50 ve q=0,50 alınarak gerekli hesaplamalar yapılmıştır. Alfa= 0,01 yanılma düzeyinde teorik t değeri 2,58 olarak alınmış ve kullanılmıştır. Bu formüle göre Alanya bölgesinde uygulamaya konu olan belediye sınırları içinde 2008 yılı itibariyle ulaşılabilen 161.522 nüfusa karşılık gelen örneklemin 663 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bu rakamın üzerine %10 gibi uç değerlerden

kaynaklı veri kaybının olacağı düşünüldüğünde 729 kişilik veri setine ulaşılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ancak ankette hazırlanan ölçeğin madde sayının çok fazla olması nedeniyle bu sayının üzerinde bir gruba uygulama yapmanın istatistiksel açıdan daha da sağlıklı olacağı gerek istatistiksel analizlerde daha güvenilir sonuca ulaşmak gerekse verilerin heterojen olduğu durumlarda daha büyük bir örneklem büyüklüğüne sahip olmanın yapısal eşitlik modellemede daha uygun sonuçlar vereceğinden hareketle örneklem sayısı ulaşılabilir imkanlar çerçevesinde 777 olarak bırakılmıştır (Ayyıldız ve Cengiz, 2006, s.73). Anderson ve Gerbing'e göre (1988) yapısal denklem modellemesinin kullanılması için gerekli katsayı ölçümlerine imkan sağlayan örneklemin en az 150 olması gerekmektedir. Bir başka görüşe göre ise örneklem sayısının serbest katsayıların en az 5:1'i oranında, tercihen de 10:1 oranında olması beklenmektedir (Wang ve Head, 2007, s.121; Yoon vd.,1995). Bu çalışmada ise literatüre bağlı olarak önerme sayısının 5 katının da üzerinde olan 777 ankete ulaşılarak örneklem sayısının yeterince karşılandığı görülmektedir.

Araştırmada tabakalı örnekleme seçimi yapılarak araştırmaya konu olan her bir belediye sınırları içerisinde uygulanacak anket sayısı bölgedeki nüfusla orantılı olarak belirlenmiştir. Önce belediye sınırları belirlenmiş, daha sonra bu belediye sınırları içindeki yerleşim yerlerinde halkın yaşadığı bölgeler dikkate alınarak örneklem dağıtımı yapılmıştır. Anketler altı anketör eşliğinde-önceden eğitim verilmek suretiyle- Alanya'da turizm sezonunun başlamasından önce gerçekleştirilmiştir. Mart, Nisan ve Mayıs 2010 tarihinde farklı günlerde gerçekleştirilen anket çalışmasında hafta içi ve hafta sonu iş yoğunluğu ve çalışma saatleri de dikkate alınarak anketler uygulanmıştır. İkincil verilerden elde edilen kadın-erkek nüfus dağılımına göre örneklemde tabakalama yoluna gidilmiştir. Bu şekliyle örneklemin farklı tabakalarıyla temsil etmesi sağlanmıştır (http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2294/unite03.pdf, 12.02.2010). Aşağıdaki tabloda araştırmada anketlerin uygulanacağı belediyelerin kadın-erkek nüfusuna göre oranlaması yer almaktadır.